

T. C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

BANKA VE SİGORTA İŞLEMLERİNİN VERGİLENDİRİLMESİ

(Doktora Tezi)

Güneri ERGÜLEN

ESKİŞEHİR, 1987

İÇİNDEKİLER

<u>GİRİŞ</u>	1

BİRİNCİ BÖLÜM

HİZMET VE HİZMETLERİN VERGİLENDİRİLMESİ

<u>I. HİZMET KAVRAMI</u>	3
A. KONUŞMA DİLİNDE HİZMET KAVRAMI.....	3
B. VERGİLEME YÖNÜNDEN HİZMET KAVRAMI.....	4
<u>1. Vergi Kuramında Hizmet Kavramı</u>	4
<u>2. Vergi Yasalarında Hizmet Kavramı</u>	4
<u>II. VERGİLENDİRİLEN HİZMET ÇEŞİTLERİ</u>	5
A. HARCA TABİ KAMU HİZMETLERİ.....	6
B. BİR MALA İLİŞKİN HİZMETLER.....	7
<u>1. Bir Mal Teslimine Bağlı Hizmet İşlemleri</u>	7
<u>2. Bir Maldan Faydalanılması Sırasında</u>	
<u>Ortaya Çıkan Hizmet İşlemleri</u>	8
C. TİPİK OLARAK TİCARİ İŞLETMELERCE YÜRÜTÜLEN	
HİZMETLER.....	8
D. MALİ PİYASA YARDIMCI KURULUŞLARININ	
HİZMETLERİ.....	9

<u>1. Bankaların Hizmetleri.....</u>	12
a. Banka Kavramı.....	12
b. Bankaların İşlemleri.....	13
<u>ba. Mevduat İşlemleri.....</u>	13
<u>bb. Kredi İşlemleri.....</u>	14
<u>bc. Diğer Mali Ya Da Sosyal Nitelikli İşlemler.....</u>	15
<u>2. Bankerlerin Hizmetleri.....</u>	17
a. Banker Kavramı.....	17
b. Tefeci Kavramı.....	19
c. Banker İşlemleri.....	20
<u>3. Sigorta Şirketlerinin Hizmetleri.....</u>	21
a. Sigorta Kavramı.....	21
b. Sigorta Şirketleri.....	22
c. Sigorta Şirketlerinin İşlemleri.....	23
 <u>III. HİZMETİN VERGİLENDİRİLMESİNE İLİŞKİN GENEL</u>	
<u>BİLGİLER.....</u>	26
A. GENEL AÇIKLAMA.....	26
B. HİZMETİN VERGİLENDİRİLME TÜRLERİ.....	29
<u>1. Hizmetin, Unsurlarına Göre</u>	
<u>Vergilendirilmesi.....</u>	29
a. Hizmeti Yapan Kişinin	
Vergilendirilmesi.....	30
b. Yapılan Hizmetin Vergilendirilmesi..	32
c. Hizmetten Yararlanan Kişinin	
Vergilendirilmesi.....	32

2. Hizmetin Çeşitlerine Göre

<u>Vergilendirilmesi.....</u>	35
a. Kamu Hizmetinin Vergilendirilmesi....	35
b. Bir Mala İlişkin Hizmetlerin	
Vergilendirilmesi.....	39
ba. Bir Mal Teslimine İlişkin	
Hizmetlerin Vergilendirilmesi....	39
bb. Bir Maldan Faydalanılmasına İlişkin	
Hizmetlerin Vergilendirilmesi....	41
c. Tipik Olarak Ticari İşletme	
Hizmetlerinin Vergilendirilmesi.....	44
d. Mali Piyasa Yardımcı Kuruluş	
Hizmetlerinin Vergilendirilmesi.....	45

3. Harcamalar Üzerinden Alınan Vergilerle

<u>Hizmetin Vergilendirilmesi.....</u>	46

İKİNCİ BÖLÜM

BANKA (BANKER) VE SİGORTA İŞLEMLERİNİN VERGİLENDİRME YÖNTEMLERİ

<u>I. TARİHSEL GELİŞİM.....</u>	54
A. FRANSA'DA GELİŞİM.....	54
B. TÜRKİYE'DE GELİŞİM.....	58
C. DİĞER ÜLKELERDE.....	66
<u>II. AYRI BİR VERGİ İLE VERGİLENDİRİLMESİ.....</u>	67
A. AYRI VERGİLEME NEDENLERİ.....	67

B. AYRI VERGİLEMENİN YÖNTEMİ.....	70
<u>1. Banka İşlemlerinin Vergilendirilmesi....</u>	71
a. Verginin Konusu ve İstisnaları.....	71
aa. Türkiye Uygulaması.....	74
ab. Fransa Uygulaması.....	80
b. Verginin Matrahı ve Oranı.....	81
ba. Türkiye Uygulaması.....	87
bb. Fransa Uygulaması.....	88
c. Beyan ve Üdenmesi.....	89
ca. Türkiye Uygulaması.....	89
cb. Fransa Uygulaması.....	91
<u>2. Banker İşlemlerinin Vergilendirilmesi...</u>	91
a. Verginin Konusu ve İstisnaları.....	91
aa. Türkiye Uygulaması.....	95
ab. Fransa Uygulaması.....	99
b. Verginin Matrahı ve Oranı.....	99
ba. Türkiye Uygulaması.....	100
bb. Fransa Uygulaması.....	101
c. Beyan ve Üdenmesi.....	102
<u>3. Sigorta İşlemlerinin Vergilendirilmesi..</u>	103
a. Verginin Konusu ve İstisnaları.....	104
aa. Türkiye Uygulaması.....	109
ab. Fransa Uygulaması.....	111
ac. Federal Almanya Uygulaması.....	111
ad. Avusturya Uygulaması.....	113
ae. Hollanda Uygulaması.....	114

b. Verginin Matrahı ve Oranı.....	115
<u>ba. Türkiye Uygulaması.....</u>	116
<u>bb. Fransa Uygulaması.....</u>	117
<u>bc. Federal Almanya Uygulaması.....</u>	118
<u>bd. Avusturya Uygulaması.....</u>	118
<u>be. Hollanda Uygulaması.....</u>	119
c. Beyan ve Üdenmesi.....	119
<u>ca. Türkiye Uygulaması.....</u>	120
<u>cb. Federal Almanya Uygulaması.....</u>	120
<u>cc. Avusturya Uygulaması.....</u>	121
<u>III. KATMA DEĞER VERGİSİ İÇERİSİNDE VERGİLENDİRİLİP</u>	
<u>VERGİLENDİRİLMEMESİ.....</u>	121
A. KATMA DEĞER VERGİSİNİN GELİŞİMİ.....	121
B. KATMA DEĞER VERGİSİNE KONU HİZMETLER.....	123
C. BANKA, BANKER VE SİĞORTACILIK HİZMETLERİNİN	
KATMA DEĞER VERGİSİNDEKİ YERİ.....	125
D. BANKA, BANKER VE SİĞORTACILIK HİZMETLERİNİN	
KDV. KAPSAMINA ALINAMAYIŞININ NEDENLERİ....	126
<u>IV. ÜLKEMİZDE BSMV. UYGULAMASINA İLİŞKİN SAYISAL</u>	
<u>KARŞILAŞTIRMALAR.....</u>	132
A. BSMV.'NDE UYGULANAN VERGİ ORANLARI.....	132
B. BSMV.'NİN VERGİ GELİRLERİ İÇİNDEKİ PAYI....	138
C. BSMV.'NİN KREDİ FAİZLERİNE YANSIMASI.....	138
D. MEVDUAT-KREDİ İŞLEMİ GELİRİNE BSMV.'NİN	
ETKİSİ.....	142

E. BSMV.'NİN İSTATİSTİKİ ANALİZ OLANAĞI.....	144
<u>V. ÜLKEMİZDE BSMV. İÇİN YAPILAN ELEŞTİRİLER.....</u>	146
<u>VI. ÖNERİLER.....</u>	151
<u>SONUÇ.....</u>	153
<u>YARARLANILAN KAYNAKLAR.....</u>	155

KISALTMALAR

a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale
A.Ü.	: Ankara Üniversitesi
A.Ü.S.B.F.	: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
B.	: Basım
BGBL.	: Bundes Gesetz Blatt (Resmî Gazete)
bkz.	: bakınız
BSMV.	: Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi
C.	: Cilt
CEC.	: Commission of The European Communities
CGI.	: Code Generale des Impots (Genel Vergi Kanunları)
Çev.	: Çeviren
E.	: Esas
Ed.	: Editör
f.	: fıkra
İ.İ.B.F.	: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İ.T.İ.A.	: İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi
İ.Ü.İ.F.	: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi
K.	: Karar
KDV.	: Katma Değer Vergisi

m.	: mädde
no.	: numara
S.	: Sayı
s.	: sayfa
s.K.	: sayılı Kanun
T.B.M.M.	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
v.	: vergisi
VersStG	: Versicherungsteuergesetz (Sigorta Vergisi Kanunu)

GİRİŞ

Bir ÷lkede uygulanan vergiler, o ÷lkenin sosyal ve ekonomik gelişmesine paralel olarak ya güncel hale gelirler ya da değerielerini kaybederler. Bu durum uygulanan vergilerin ömrünü belirler.

Uzun ömürlü vergiler zaman içerisinde başlangıç aksaklıkları giderilerek ideal şekline kavuşma olanağına sahip olurlar. Ayrıca, vergi sistemi içerisinde de kalıcı vazgeçilemez nitelik kazanırlar.

Türk vergi sistemimizde, Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar bir çok vergi uygulamaya konulmuş, yine zamanın olumsuz etkisiyle, bunların bir çoğı da uygulamadan kaldırılmıştır. Yapısal ve normal olan bu değışmeler içinde, Türk vergi sistemindeki en uzun ömürlü verginin hangisi olduğuna ilişkin merakımız üzerine araştırmamızda, yanıtın, günümüzde de uygulamasını devam ettiren "Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi" (BSMV) olduğunu gördük.

÷lkemizin siyasi ve ekonomik yönlerinden çeşitli yapısal değışikliklerine rağmen, BSMV.nin ne için

ve ne gibi bir amaçla hâlâ uygulamasına devam edildiği, bu verginin incelenmesi konusunda merakımızı artıran diğer bir neden olmuştur.

Bu meraklarımız sonucu BSMV.ni araştırmak amacıyla bu çalışmayı yapmış bulunuyoruz.

Bankaların, bankerlerin ve sigorta şirketlerinin yaptığı işlemler bir hizmet işlemidir. Hizmet çok değişik anlamları içeren bir kavramdır. Birbirinden farklı anlamları içeren hizmetler de, vergilemede çeşitli yapılara sahip olmuşlardır. Bu itibarla, çeşitli hizmetlerin ne şekilde vergilendirildiğini ortaya koymadan, banka, banker ve sigorta işlemlerinin vergilendirilmesinden bahsetmek, büyük bir eksikliğe neden olur.

Bunun için, birinci bölümde, hizmet kavramının ne olduğu, hangi hizmetlerin kısaca da olsa ne şekilde vergilendirildiği ortaya konulmuştur.

İkinci bölümde ise, banka, banker ve sigorta işlemlerinin ülkemizde ve diğer ülkelerde ne şekilde vergilendirildiği ve farklı vergileme olanağı araştırılmış ve sonuçta ülkemiz yönünden gerekli görülen önerilere ulaşılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

HİZMET VE HİZMETLERİN VERGİLENDİRİLMESİ

I. HİZMET KAVRAMI

Hizmet kavramı, konuşma dilinde çok çeşitli anlamlarda kullanılmasına karşın, vergileme yönünden daha sınırlı bir anlam taşımaktadır. Bu itibarla, hizmet kavramını, ikili ayırım içinde ayrı ayrı açıklayabiliriz.

A. KONUŞMA DİLİNDE HİZMET KAVRAMI

Birbirinden oldukça farklı anlamlarda kullanılan hizmet kavramının, her kullanım amacına göre, ayrı tanımlaması yapılabilmektedir. Her bir tanımlamanın ayrı ayrı verilmesi yerine (gereksiz uzatmadan kaçınmak için), hizmetin bazı farklı anlamda kullanım örneklerini belirtelim(1): iş, görev; çalışma; bakım, ihtimam;

---

(1) Geniş bilgi için bkz.: Meydan-Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi, Meydan Yayınevi, İstanbul, 1985, C.5, s.921-923.

yardım, katkı; kamu kurumlarının toplum ihtiyacını giderici işlemleri ve kanuni olarak yapılması zorunlu görev gibi.

B. VERGİLEME YÖNÜNDEN HİZMET KAVRAMI

1. Vergi Kuramında Hizmet Kavramı

Konuşma dilindeki farklı hizmet kavramlarından, sadece ikisine, iş, görev ve kamu kurumlarının toplum ihtiyacını giderici işlemleri anlamını içeren kullanımlarına vergi kuramında yer verilmiştir.

Hizmetin bu anlamlarından hangisine ve ne şekilde, vergi kuramında yer verildiği ise, daha ileride ayrıntılı olarak açıklanacaktır.

2. Vergi Yasalarında Hizmet Kavramı

Vergi kuramındaki esaslara paralel olarak, ülkelerin çeşitli vergi yasalarında hizmet kavramına yer verilmiştir. Bu yer verilişte, genellikle hizmet kavramının tanımının verilmesinden kaçınılmıştır.

Ancak, harcamalar üzerinden alınan vergilerden çağdaş bir vergi olan katma değer vergisini, vergi sistemlerine dahil eden ülkelerin, katma değer vergisi

yasalarında, hizmetin tanımının yapılması, vergi tekniği yönünden zorunlu hale gelmiştir. Nitekim, ülkemizde uygulanan 3065 sayılı Katma Değer Vergisi(2) yasasının 4'üncü maddesinde de, hizmet kavramı (katma değer vergisi uygulayan ülkelerin yasalarında yer alan aynı anlamdaki ifadeyle), şu şekilde tanımlanmıştır:

"Hizmet, teslim ve teslim sayılan haller ile mal ithalatı dışında kalan işlemlerdir.

Bu işlemler; bir şeyi yapmak, işlemek, meydana getirmek, imal etmek, onarmak, temizlemek, muhafaza etmek, hazırlamak, değerlendirmek, kiralamak, bir şeyi yapmamayı taahhüt etmek gibi, şekillerde gerçekleşebilir."

Çeşitli vergi yasalarından sadece, katma değer vergisi yasasında yer alan hizmetin bu şekildeki tanımı da, katma değer vergisinin konusu bilinmedikçe, kavramın anlaşılması bakımından yeterli olmamaktadır. Bu şekliyle, tanımdan ziyade hizmetin neler olduğu sayılmış bulunmaktadır.

II. VERGİLENDİRİLEN HİZMET ÇEŞİTLERİ

Hizmet işlemlerini, vergilendirilebilirliğine

---

(2) DÜSTUR: 5. Tertip, Cilt 24, s.122.

göre, kamu hizmetleri, bir mala ilişkin hizmetler, ticari işletmelerin hizmetleri ve mali aracı kuruluşların işlemleri olarak dört ayrı grupta toplayabiliriz. Bunları sırasıyla inceleyelim.

A. HARCA TABİ KAMU HİZMETLERİ

Devlet, ülke ve o ülkede yaşayan fertlerin menfaati için çeşitli hizmetler yapmak zorundadır.

Devletçe yapılan hizmetler, o hizmetten yararlananın saptanıp saptanamamasına göre de; kamu maliyesinde, bölünemez hizmetler, bölünebilir hizmetler ve yarı bölünebilir hizmetler olarak üçe ayrılmaktadır(3).

Hizmetten yararlananın hiç bir şekilde saptanamadığı hizmetler, bölünemez hizmet olarak belirtilmektedir. Güvenlik, savunma hizmetleri gibi.

Hizmetten yararlananın tam ve kesin olarak saptandığı hizmetler ise, bölünebilir hizmetlerdir. Devlete ait otellerin hizmeti gibi.

Hizmetten yararlanan bilinmekle beraber, yapılan hizmet işlemi toplumun diğer kesimlerine de menfaat

---

(3) Aykut Herekman, Kamu Maliyesi, Ankara, 1986, s.43.

sağlamakta ise, bu tür hizmetler, yarı bölünebilir hizmetler olarak ifade edilmektedir. Tapu hizmetleri, yargı hizmetleri gibi.

B. BİR MALA İLİŞKİN HİZMETLER

Bu tür hizmetler, hizmetle birlikte bir malın teslimini gerektirmesine ya da gerektirmemesine göre ikiye ayrılabilir:

1. Bir Mal Teslimine Bağlı Hizmet İşlemleri

Bazı mal satışları, malın teslimi ile birlikte, satıcı tarafından bazı hizmetlerin de yapılmasını gerektirmektedir.

Örneğin; parça parça nakledilebilen malların montaj sonu teslimi, hazır elbise satışlarında alıcıya uygun düzeltme işlemi yapılması gibi.

Bu tür hizmetler, mal tesliminin kaçınılmaz sonucu olmaktadır. Çünkü, bu hizmet yapılmazsa, mal teslimi de gerçekleşmeyecektir.

Hizmet sonrası mal teslimi ile gerçekleşen bedel ise, mal bedeli ile birlikte hizmetin bedelini de kapsamaktadır.

2. Bir Maldan Faydalanılması Sırasında Ortaya Çıkan Hizmet İşlemleri

Malların satışı sırasında bazı hizmetlerin yapılması gerektiği gibi, bazen de mal teslimi gerekmektedir. Mallardan faydalanılması sırasında bazı hizmetlerin yapılması gereği ortaya çıkmaktadır. Otelcilik hizmeti gibi.

C. TİPİK OLARAK(4) TİCARİ İŞLETMELERCE YÜRÜTÜLEN HİZMETLER

Bazı hizmet işlemleri ise, hizmeti yapanın ticari amaçla hareket etmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Tamir, çamaşır yıkama, kuru temizleme ve taşıma hizmetleri gibi.

Bu gibi hizmetleri yapan işletmelerin ana amacı gelir elde etmektir. Gelir elde edebilmek için de hizmet işlemi yapılmaktadır. Diğer bir deyişle, gelir elde etme amacını gerçekleştirci araç olarak, hizmet verilmektedir.

Durum böyle olunca, hizmetler gelir getirebildiği ölçüde ortaya çıkmaktadır. Çünkü, bu tip işletmeler

---

(4) John F. Due, Maliye Bir İktisadi Analiz, İ.Ü.İ.F. yayını, (Çev.: Sevim Görgün-İzzettin Ünder), 3.B., İstanbul, 1967, s.420.

fazla gelir getirebilecek hizmetleri gerçekleştirecekler, az gelir getiren hizmetleri yapmaktan ise vaz geçeceklerdir.

Dolayısıyla, bu grupta ele alınan hizmetler, amacı ve niteliği nazara alınmayan, fakat hizmeti yapana gelir sağlayan hizmetler olmaktadır.

D. MALİ PİYASA YARDIMCI KURULUŞLARININ HİZMETLERİ

Mali piyasa, bir ülkede kullanılan fonlarla ilgili araçların, fon kurumlarının (fon arzeden, talebeden ve bunlara yardımcı olan) ve fon akımını sağlayan kuralların oluşturduğu yapısal sistemdir(5). Bu tanımlama uyarınca, sermaye piyasasının üç temel unsuru bulunmaktadır:

1. Fon araçları(6).

---

(5) Mali piyasa kavramının gelişimi hakkında bkz.: Selahattin Tuncer, "Mali Piyasa-Sermaye Piyasası", Dünya Gazetesi, 8.8.1984 tarih ve s.5; Selahattin Tuncer, Türkiye'de Sermaye Piyasası (Teori ve Uygulama), İstanbul 1985, s.3-6; Nuri Karacan, "Mali Aracı Müesseseler, Mali Piyasalar ve Büyüme", Maliye Enstitüsü Konferansları Onaltıncı Seri-Sene 1968, İ.Ü.İ.F. Maliye Enstitüsü Yayını, İstanbul, 1968, s.261-277; George E. Lent, "Taxation of Financial Intermediaries", National Tax Journal, March, 1969, S.22, s.139.

(6) Fon araçları hakkında geniş bilgi için bkz.: Selahattin Tuncer, Türkiye'de ..., s.3-6; C. Tayyar Sadıklar, Türk Mali Sistemi İçinde Bankalar, Türkiye Bankalar

2. Fon kurumları;

- a. Fon arzedenler,
- b. Fon talebedenler,
- c. Fon arzedenlerle fon talebedenlere aracı olan yardımcı kuruluşlar,

3. Kurallar(7);

- a. Hukuki kurallar,
- b. İdari kurallar.

Konumuz gereği, bu unsurlardan sadece, yardımcı kuruluşları inceleyeceğiz. Mali piyasada fon arzedenlerin arzettikleri fonların fon talebedenlere aktarımını sağlayan kurumlar, geniş anlamda ele alındığında yardımcı kuruluşlar, dar anlamda ele alındığında ise aracı kurumlar olarak nitelendirilmektedir(8). Ancak, litera-

---

Birliği yayını, Ankara, 1981, s.3.

Vergilerin fon araçlarından sayılamıyacağı hakkında bkz.: Üzer Ertuna, "Türkiye'de Fon Pazarları ve Fon Akımları", Türkiye Ekonomisinin 50 Yıllı Semineri, Bursa İ.T.İ.A. yayını, İstanbul, 1973, s.295.

(7) Geniş bilgi için bkz.: Selahattin Tuncer, Kamu Maliyesi, Eskişehir İ.T.İ.A. yayını, İstanbul, 1975, 4.B., s.5-6; Ünal Tekinalp, Sermaye Piyasası Hukukunun Esasları, Ekonomik ve Sosyal Yayınlar A.Ş. yayını, İstanbul, 1982, s.79-87.

(8) 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu (Düstur: 5. Tertip, Cilt 20, s.366) nun V inci bölümünde (30-44 üncü maddeler) aracı kurumlar, yardımcı kuruluşlar içinde yer almaktadır.

türde bu anlam farkına önem verilmemekte(9) (ve gereği de bulunmamakta), dolayısıyla mali piyasada fon akımını sağlayan kurumlar, bazen yardımcı kuruluşlar, bazen de aracı kurumlar olarak ifadelendirilmektedir. Bu tür kurumların, başlıcaları şunlardır(10):

- i. Bankalar,
- ii. Bankerler (ikrazatçılar),
- iii. Sigorta şirketleri,
- iv. Özel finans kurumları,
- v. Menkul kıymetler borsası,
- vi. Menkul kıymetler yatırım ortaklığı ve fonları,
- vii. Sosyal güvenlik kuruluşları.

Bunlardan ilk üçünün, yani, banka, banker ve sigorta şirketlerinin hizmet işlemleri Türkiye'de Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'ne tabi bulunmaktadır. Bu itibarla, sadece bunların hizmetlerini açıklamakla yetineceğiz.

---

(9) Selahattin Tuncer, a.g.e., s.99-100.

(10) Ülkeler içinde en gelişmiş mali piyasa yapısına sahip olan Amerika Birleşik Devletlerindeki yardımcı kuruluşlar için bkz.: Mehmet Topçu, ABD'nde Mali Aracı Kurumlar ve Amerikan Bankacılığı ile Finans Piyasasındaki Son Gelişmeler, Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu Yayını, Ankara, 1983, s.1-14.

1. Bankaların Hizmetleri

a. Banka Kavramı

Bankalar; halktan topladığı paraları (mevduatı), kendi nam ve hesabına, borç verme (kredi) veya sair mali muamelelerde kullanmakla devamlı olarak uğraşan, bir ticari işletmedir. Geniş kapsamlı olarak da, bankalar kredi temin eden kuruluşlardır(11).

Bu tanımlama içinde bankalar;

- Sağladıkları kredilerin nev'ilerine,
- Sermaye ve ihtiyatlarıyla iş hacimlerine,
- Fonksiyonlarına,
- Ulusal-yabancı oluşlarına,
- Genel-özel amaçlarına,
- Sermaye sahipliğine (resmî-özel),
- İşlemlerine,

göre çeşitli ayrımlara tabi tutulabilmektedir(12). Konumuz gereği, bu ayrımlardan işlemlerine göre yapılanı ele alacağız.

---

(11) Mahmut T. Birsell, "Banka Kavramı ve Bankaların Sınıflandırılması", Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü yayını, C.2, S.4, Ankara, 1964, s.627.

(12) Geniş bilgi için bkz.: Akar Ücal, Banka Hukuku Ders Notları, Eskişehir İ.T.İ.A. ders notları(teksir), Ekim, 1979, s.1-3.

b. Bankaların İşlemleri

Temel işlevi, topladığı mevduatı, kredi ve diğer mali muamelelerde kullanmak olan bankaların işlemleri de, bu özelliğinden dolayı üçe ayrılmaktadır(13):

ba. Mevduat İşlemleri

Bankalar kredi verebilmek için ilk önce gerekli maddi kaynağı sağlamak zorundadırlar. Bu kaynak da, sermayesi yanında, halktan toplayacağı paradan oluşmaktadır. Toplanan bu para, bankacılık dilinde mevduat olarak tanımlanmaktadır. Bu parayı verenler de "mevduat sahibi" olarak anılmaktadır. Mevduat sahiplerinin kişiliklerine göre de, mevduat; resmî, ticari, bankalar ve tasarruf mevduatı olarak dörde ayrılmaktadır(14).

Bankalar halktan topladıkları mevduat karşılığında, mevduatın vadesi sonunda, mevduat sahibine parası ile birlikte faiz de ödemektedirler. Faiz ödemeleri

---

(13) David T. Lapkin, Money, Banking And The Nations Income, Business Publications, Georgetown, 1972, s.60-77.

(14) Mevduat hakkında geniş bilgi için bkz.: Vedat Onur, Banka Muamelelerinin Hukuki Mahiyetleri, İktisadi Fonksiyonları ve İşletme Hususiyetleri, Ankara, 1959, s.115-137.

bankaların gelirini azaltıcı ödemelerdir. Bu ödemeler bankaların faiz-çıktı'larını teşkil etmektedir.

bb. Kredi İşlemleri

Bankaların topladıkları mevduatı, ekonomide çeşitli alanlarda uğraşda bulunan işletmelere, belli bir süre (vade) sonunda geri ödenmek üzere vermeleri kredi işlemleridir. Bu işlemler, bankaların işletmelere parasal borç vermesi (nakdi kredi) şeklinde olabileceği gibi, teminat mektubu verilmesi (nakdi olmayan kredi) ile de gerçekleşebilmektedir(15).

Kredi kullananlar vade bitiminde, kullandıkları krediye ilişkin para borcu ile faiz de ödemektedirler. Bankalara ödenen kredi faizleri, vade bitiminde ödenebildiği gibi, bazı işlemlerde bu faizler krediye ilişkin işlemin başlangıcında da ödenebilmektedir. (İskonto senetleri ile ilgili işlemlerde olduğu gibi.)

Bankaların verdikleri kredi karşılığı aldıkları faizler, gelir artırıcı etki yaparlar. Bunlar, bankaların faiz-girdi'lerini teşkil eder.

---

(15) Adil Giray, Banka ve Mali Kurumlar, Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Maliye Bölümü yayını, Ankara, 1987, s.123.

bc. Diğer Mali Ya Da Sosyal Nitelikli İşlemler

Ana uğraşları mevduat toplamak ve kredi vermek olan bankalar, bu işlemleri yanında, diğer bazı işlemlerde de bulunmaktadır. Bunlar bankacılığın yan hizmetlerini teşkil etmektedir. Bu işlemler mali nitelikli ya da sosyal nitelikli işlemler şeklinde de gerçekleşebilmektedir.

Bankaların mali nitelikli diğer işlemlerini de, müşterilerine yaptıkları hizmetler ve kendi namlarına yaptıkları işlemler olarak ikiye ayırabiliriz. Müşterilere yapılan hizmetler (senet tahsili, teminat mektubu verilmesi gibi) bir bedel karşılığında yapılan hizmetlerdir. Bu bedel bankacılıkta komisyon olarak ifade edilmektedir.

Kendi namlarına bankaların yaptıkları işlemler, kambiyo alım satımı, Hazine bonosu ve Devlet tahvili alım satımı gibi doğrudan gelir elde etme amacına yönelik işlemlerdir. Bu işlemlerden zarar görmesi halinde ise şüphesiz, bankanın gelirleri azalacaktır.

Bankalar tanıtımlarını sağlama ya da saygınlığını artırma amacıyla sosyal nitelikli işlemlerde de bulunmaktadır. Bu işlemler kültürel (kitap basımı gibi) ya da sanatsal alanlarda (çocuk tiyatroları, sergiler, konserler gibi) yapılagelmektedir. Bu işlemler ya

bedelsiz olarak sunulmakta ya da cüz'i bir bedel karşılığı yapılmaktadır. Zaten, bu işlemlerin yapılmasındaki ana amaç, gelirden ziyade sosyal nitelikli faaliyetin yukarıda belirtilen amaçla yapılmasıdır. Buna rağmen, az da olsa gelir getirici yönü de bulunmaktadır.

Gelir elde etme yönünden bankaların işlemlerine baktığımızda, işlemleri şöyle şekillendirebiliriz.

- Bankaların gelirini artırıcı işlemleri:
  - kredi işlemleri,
  - müşterilere yapılan hizmetler,
  - kendi namlarına yaptıkları kâr getiren işlemler,
  - bedel karşılığı sunulan sosyal nitelikli hizmetler.
- Bankaların gelirini azaltıcı işlemleri:
  - Mevduat işlemleri
  - Kendi namlarına yaptıkları ve zarar eden işlemleri.

İşlemlerin vergilendirilmesinde bizi ilgilendiren, bankaların gelirlerini artırıcı işlemler olduğundan, bunların kapsamına giren işlemlerin nelerden ibaret bulunduğunun ayrıntılarına, ileride vergileme ile ilgili bölümde yer verilecektir.

2. Bankerlerin Hizmetleri

a. Banker Kavramı

Banker, "mevduat ve kredi işlemleri hariç olmak üzere, banka muameleleriyle uğraşan kimse; banka sahibi; büyük sarraf"(16)dır. Bu tanıma göre banker, hukuki nitelik yönünden birbirinden tamamen farklı iki kişiyi kapsamaktadır.

Bunlardan birincisine göre, banka sahibi olan kişi bankerdir. Bu kişi, bankanın hisselerinin yarısından fazlası ile tamamı arasında bir paya sahip olan kişidir. Bu kişiler, sahip oldukları hisselerle ilişkin işletmenin banka olması nedeniyle, banka olmanın sağladığı her türlü banka işlemini (mevduat kabulü gibi) yapma olanağına sahiptirler.

İkincisi ise, mevduat kabulü ve kredi verme işi hariç olmak üzere banka muameleleriyle uğraşan kişi bankerdir. Bu kişiler, bankaların hukuki niteliklerine sahip değildirler. Bu nedenle de, bankalara tanınmış olan mevduat toplama işleminden yararlanamazlar. Sadece, kendi kişiliklerinden doğan özellikleri nedeniyle bankalara ilişkin diğer mali nitelikli işlemleri yapabilmektedirler.

---

(16) Türk Hukuk Lügatı, İstanbul, 1952, s.115.

Diğer bir tanıma göre de bankerler, ödünç para verme işleriyle uğraşan kişilerdir. Yani, ikrazatçıdır- lar. Bu kişiler gerçek ya da tüzel kişilerdir(17).

Uygulamada rastlanan bir kullanıma göre de, banka yöneticisi olan kişi bankerdir(18). Burada, banker ile bankacı kavramları özdeş olarak kullanılmaktadır. Hatta, banker kavramı daha da genişletilerek, işletmelere finansal konularda hizmette bulunan kişiler de banker olarak nitelendirilmektedir(19). Bu anlamdaki banker kavramında, bankerin kendi adına yapmış olduğu banka işlemi bulunmadığından; vergileme yönünden, bu tip banker sayılanlar konumuz dışında kalmaktadır.

Bankerler banka işlemleriyle (banka sahibi iseler banka işlemlerinin tamamı, değilse bir kısmı ile) uğraştıklarından, işlemlere konu paranın güvencesi nazara alınarak, bankalar için zorunlu olan çok sıkı yasal düzenlemeler gereği, bankerler için de geçerli olmaktadır,

---

(17) Selahattin Tuncer, a.g.e., s.108.

(18) "Bankers Who?", Forbes, April 17, 1978, s.102.

(19) "It Takes More Than A Banker To Run A Bank", Business Week, November, 1970, S.7, s.38.

b. Tefeci Kavramı

Yasal olmayan yollarla, bankerlik işlemi yapan kişi tefeci sayılmaktadır. Yasal olmama hali; ya kuruluşlarında, ya da işlemlerinde yasal düzenlemeye aykırı bir hali belirtmektedir. "Tefecilik, iktisadi dengesizlikten veya sermaye piyasasının yokluğu ya da yetersizliğinden kaynaklanmaktadır"(20). Tefeciliğin geçerli olduğu ortamda, mali piyasa işlemleri büyük ölçüde hasar görmekte ve bu zararın giderilmesi çeşitli önlemlerle birlikte uzun bir süreyi de gerektirmektedir(21).

Yasak faaliyetler vergilemeye engel teşkil etmediğinden, tefecilerin illegal banker işlemleri de, bankerlerin işlemlerinin vergilendirilmesindeki kurallara aynen tabi bulunmaktadır. Bu nedenle, bankerlerin legal işlemleri ve vergilendirilmesi usulleri için yapılacak açıklamalar, tefecilerin illegal işlemleri ve vergilendirilme usullerini de kapsamaktadır.

---

(20) Yiğit Hasan Okur, "Tefecilik", Cumhuriyet Gazetesi, 16.8.1981, s.5.

(21) Türkiye'nin 1977-1982 yılları arasında yaşadığı tefeciler dönemi için bkz.: Arslan Başer Kafaoğlu, Bankerler Olayı, İstanbul, 1982.

c. Banker İşlemleri

Bankerlerin hizmetlerini gerçekleştirmek için yapmış oldukları işlemler iki anlamda ele alınabilmektedir. Birincisi, bir bankerin yapmış olduğu her türlü işlem(22) banker işlemidir. İkincisi ise, bir bankerin yapmış olduğu banka işlemleri banker işlemidir. Daha dar anlamdaki bu ikinci ifade, daha geçerli bir açıklamayı yansıtmaktadır.

Banker kavramında da belirtildiği gibi, banka olarak kurulmayan bankerler mevduat toplama işlemiyle uğraşamazlar. Bunların ana işlemleri, ödünç para verme işleminden ibarettir. Bankerlerin bir özelliği de, bu işlemleri devamlılık içinde yapmalarıdır. Birden fazla defa ödünç verilmesi, işin devamlı yapıldığını kanıtlamaktadır. Bu nedenle bir sefer için ikrazda bulunan kişiye, yasal düzenlemesi de olmayacağından, tefeci denmesine olanak yoktur.

Bankaların yapmış olduğu her türlü işlem (kendi namlarına yaptıkları dahil) banka işlemi sayılmaktadır. Buna karşın, bankerlerin ise, sadece bankaların yapacağı işlemleri yapması hali, bankerlerin banka işlemi yaptığını

---

(22) "Bankers Show Cunning", The Banker, March, 1977, C.127, s.21; Nick Galluccio, "A Man For Each Season", Forbes, November, 1979, C.124, s.180.

göstermektedir. Bu işlemler de, banker işlemi olarak ifade edilmektedir. Bunlar dışında herhangi bir ticari, zirai veya mesleki faaliyette bulunan bir bankerin bu faaliyetlere ilişkin işlemi (banka işlemi niteliğinde olmadığından) banker işlemi sayılmamaktadır.

Bankerlerin işlemlerini devamlı olarak yapmaları, bu işlemin gelir sağlama amacına yönelik olduğunu göstermektedir. Bu itibarla, bankerlerin, ödünç verme işlemlerinden sağladığı fazlalık (gelir) faiz olarak ifade edilmekte ve vergileme konusu edilebilmektedir.

3. Sigorta Şirketlerinin Hizmetleri

a. Sigorta Kavramı

İnsanların karşılaşılabileceği para ile ifade edilebilen zararları gidermek için geliştirdiği sigorta(23), belirli bir riskin birlikte karşılanması amacıyla meydana getirilen bir organizasyonu ifade etmektedir(24).

---

(23) Ali Bozer, Sigorta Hukuku, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü yayını, Ankara, 1981, s.4.

(24) Sigortanın tanımı için bkz.: Kâmuran Pekiner, Sigorta İşletmeciliği Prensipleri-Hesap Bünyesi, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi yayını, İstanbul, 1974, s.17.

Sigorta çeşitli yönlerden ayrımlara tabi tutulabilmektedir. Bu ayrımlardan biri de, sosyal sigorta-özel çıkarlar sigortası ayrımıdır(25). Özel çıkarlar sigortası (özel sigorta)(26), kâr sağlamak amacıyla sigorta konusunda yapılan hizmetleri, sosyal sigorta ise, devletin sosyal politikasının gerçekleşmesi amacıyla yapılan hizmetleri ifade etmektedir.

Sosyal sigortaya ilişkin hizmetler vergileme yönünden konumuz dışında kaldığından, bundan sonra, sigorta işlemleri ile, sadece özel çıkarlar sigortası işlemlerini belirteceğiz.

b. Sigorta Şirketleri

Sosyal sigorta yasaya dayalı ve zorunlu olma niteliğine sahip olmasına karşın, özel çıkarlar sigortası isteğe bağlı olarak bir mukavele ile yapılmaktadır. Sigorta mukavelesinin tarafları sigorta ettiren ile sigortacıdır.

---

(25) Akar Ücal, Sigorta Hukuku ve Sigortacılık (Ders Notları), Eskişehir İ.T.İ.A. yayını (teksir), Eskişehir, 1975, s.4-6.

(26) Kâmuran Pekiner, a.g.e., s.21'de özel çıkarlar sigortasını, özel sigorta olarak deyimlendirmektedir.

Türkiye uygulamasında herkesin sigortacılıkla uğraşmasına olanak tanınmamış olup, sigortacının ancak, anonim şirket veya kooperatif olabileceği hükme bağlanmıştır(27).

Sigorta mukavelesinin her zaman sigorta şirketince akdedilmesinin olanaksızlığı nazara alınarak, acenta, prodüktör ve umumi vekilden oluşan sigorta aracılarının sigorta işlemine katkılarına olanak tanınmıştır(28).

c. Sigorta Şirketlerinin İşlemleri

Sigorta şirketleri, sigorta ettirenle yaptığı mukavele ile, sigorta ettirenin riskinin gerçekleşmesi halinde, meydana gelecek hasarı paylaşmayı üstlenmektedir. Bu nedenle, sigorta şirketlerinin birinci tür işlemi, sigorta ettireni bulmak ve mukaveleyi akdetmek şeklindeki hizmeti gerçekleştirmektir.

Sigorta şirketleri akdettikleri mukavele ile üstlendikleri riske karşılık, sigorta ettirenden bir bedel almaktadırlar. Bu bedel, sigortacılıkta prim

---

(27) 7397 sayılı Sigorta Şirketlerinin Murakabesi Hakkında Kanun, m.2/5., DÜSTUR: 3. Tertip, Cilt 41, s.79.

(28) Akar Ücal, a.g.e., s.13-16.

olarak ifade edilmektedir. Mukavelenin gerçekleştirilmesine sigorta aracılarcıncı yardımcıda bulunulmuşsa, alınan prim üzerinden bu araçlara komisyon ödenmektedir. Böylece, primler sigorta şirketlerinin gelirlerini, aracı komisyonları ise sigorta şirketlerinin giderlerini belirler.

Sigorta şirketleri mukavele konusu riskin gerçekleşmesi durumunda hasarı paylaşmak, diğer bir deyişle, payına düşen hasarı ödemek zorunda olduğu için, primleri gelir getirici alanda kullanmak (plase etmek) gereği ortaya çıkmaktadır(29). Bu çaba ile yapılan işlemler, sigorta şirketlerinin yaptıkları ikinci çeşit işlemlerdir.

Sigorta şirketlerinin; birinci tür işlemleri (mukaveleye ilişkin işlemler) sigorta ettirene yapılan hizmet niteliği taşımakta, ikinci tür işlemleri (plasmanları) ise, kendisini finanse etmek amacıyla yapılmaktadır(30). Çünkü; primler, prime konu hasarın gerçekleşmesi halinde, kâr olmakta, aksine durumda yani, riskin gerçekleşmesi halinde ise, primler sigorta şirketinin

---

(29) C. Arthur Williams, Jr. and Richard M. Heins, Risk Management and Insurance, Mc Graw Hill, 4.B., Newyork, 1981, s.214.

(30) Sidney R. Pine, "The Case for 'Captive' Insurers", Harvard Business Review, November-December, 1972, s.142.

ödeyeceği zarar karşısında yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle de primlerin gelir getirici alanlara plase edilmesi zorunlu hale gelmektedir. Diğer bir deyişle de, primlerin plasmanı sigortacılığın zorunlu işlemlerinden olmaktadır. Dolayısıyla, sigorta şirketlerinin değinilen iki tür işlemleri, sigorta şirketlerinin işlemleri, ya da kısaca, sigorta işlemleri olarak anılmaktadır.

Sigorta şirketleri primlerinin plasmanı ile ilgili işlemlerini üç değişik alanda gerçekleştirmektedir.

Birincisi, sigorta şirketleri sigortacılık dışındaki alanlarda faaliyete girerek kâr elde etmeyi amaçlamaktadırlar.

İkincisi, diğer sigorta şirketleri ile prim konusu riskin şirkete düşecek hasar payını paylaşmak girişimiyle (karşılıklı-mütüel-sigorta) işleminde bulunurlar.

Bu durumda, sigorta şirketi uğrayacağı zararın bir kısmını diğer sigorta şirketine devretmesi karşılığında, aldığı primin bir kısmını da diğer sigorta şirketine verir.

Üçüncüsü ise, sigortanın da sigortası şeklinde basitçe ifade edilebilen, bir üst sigorta şirketi ile akdedilen sigorta mukavelesinin devri (reasürans)

işlemleridir. Bu durumda da, tabii olarak, primin büyükçe bir kısmından, zararın azaltılması için, vazgeçilmiş olunmaktadır.

III. HİZMETİN VERGİLENDİRİLMESİNE İLİŞKİN GENEL BİLGİLER

A. GENEL AÇIKLAMA

Kamu gereksinmesini karşılayan finans araçlarından başlıcası olan vergi; ekonomik değerlerden, yasal olaylardan ve birtakım hizmetlerden alınmaktadır. "Jandarma devlet" anlayışından günümüz "sosyal devlet" görüşüne geçilmesi, kamu hizmetlerini artırmış ve bu gelişme, hizmetlerin finansı için mevcut gelir kaynaklarının artırılmasına ve yeni gelir kaynaklarının araştırılmasına neden olmuştur. Bu çabalar, belirtilen vergilenebilir konuların üçünün de vergilemenin amaçları doğrultusunda, kullanılmasını gerektirmiştir(31).

Vergileme konusu olan üç değişik unsurun da kullanılması, çok vergili yapıların oluşmasına yol açmıştır. Bir toplumda belli bir dönemde uygulanan çoklu vergi kümeleri o toplumun vergi sistemini ortaya çıkarmaktadır. Bu sistem, idealde toplumun her tür

---

(31) Aykut Herekman, a.g.e., s.140-141.

kamu gereksinimlerini asgari maliyetine karşılayacak biçimde ve ülkenin sosyo-ekonomik yapısına uygun ve ekonomik istikrara zarar vermeyecek şekilde olmalıdır(32). Değınilen ideal yapıya kavuşabilmek için, vergileme konuları; değişik yönlerden, değişik yöntemlerle uygulanmakta ve sonuçta değişik vergi alanlarına yayılmaktadır.

Birden fazla verginin uygulanması, aynı zamanda vergilerin de çeşitli ayrımlara tabi tutulabilmesine olanak sağlamıştır: Objektif-sübjektif, dolaylı-dolaysız ve ekonomik kaynaklarına göre vergi türleri gibi. Bu ayrımlardan ekonomik kaynaklarına göre vergi ayırımında, vergi türleri üç grupta incelenmektedir: 1. Gelir üzerinden alınan vergiler, 2. Servet ve servet transferi vergileri 3. Harcamalar üzerinden alınan vergiler(33).

Harcamalar üzerinden alınan vergilerin ana konusu mal teslimleri olmakla birlikte hizmetler de vergilendirilmektedir. Çünkü, yapılan hizmetlerin, bu vergilerden istisna edilmeleri için "haklı bir

---

(32) Fethi Heper, Toplumsal Yapı İle Vergi Yapısı Arasındaki İlişkiler, Eskişehir İ.T.İ.A. Yayını, Eskişehir, 1981, s.18.

(33) Aykut Herekman, a.g.e., s.221; Richard A. and Peggy B. Musgrave, Public Finance In Theory And Practice, Mc Graw-Hill, 2.B., Kogakusha, Tokyo 1976, s.226.

sebepe yoktur". "Zira bunlara yapılan harcamalar aynen, mallar üzerine yapılanlar gibi, şahsi arzuları tatmin eder"(34).

Berber, kuru temizleme, otel, motel ve güzellik salonları gibi hizmet işleminde bulunanların hizmetlerinin harcamalar üzerinden alınan bir vergiye tabi tutulması, kolaylık arz etmektedir. Eğitim, hukuki işler, tıp, dişçilik, hastane hizmetleri gibi bazı hizmetler de ekonomik ve sosyal politikalar gereği vergi dışı bırakılmaktadır. Diğer hizmetlerin vergilendirilmesi veya vergi dışı bırakılması ise, diğerleri gibi kolaylık göstermemektedir(35).

Ayrıca, "vergilendirilmelerindeki güçlüğü rağmen hizmetlerin mümkün olduğu derecede verginin kapsamına alınmasında fayda vardır. Çünkü hizmetlere büyük harcamalar yapan fertlerle yapmıyanlar arasında birinciler lehine farklılık yaratılmış olur. Özellikle hizmet talebinin düşük gelir gruplarına oranla yüksek gelir gruplarında daha fazla olduğu varsayımının doğruluğu kabul edilirse, hizmetlerin vergi dışı bırakılması

---

(34) John F. Due, Maliye..., s.320.

(35) Jon F. Due, Government Finance: Economics of The Public Sector, Richard D. Irwin Inc., 4.B., Illionis, 1968, s.423-424.

verginin tersine müterakkiliğini arttırır. Bir kısım teşebbüslerin vergilenen malların sanayiinden hizmetler alanına kaymalarını teşvik ederek kaynakların dağılımını değiştirir"(36).

Bu kısa açıklamamızdan sonra, konuya hizmetlerin vergilendirilmesi yönünden bakıldığında, hizmetin çeşitli yönlerden ele alınabileceği ortaya çıkmaktadır. Tabii ki bu farklı yönler, vergileme usulünün de farklı yönlerden incelenmesini ortaya çıkarmaktadır. Bu durum da, hizmetin vergilendirilmesindeki tek bir tür yerine, çeşitli vergileme türlerinin ortaya çıkışını yaratmaktadır.

B. HİZMETİN VERGİLENDİRİLME TÜRLERİ

Hizmetin vergilendirilmesini; hizmetin unsurlarına, vergilenebilir hizmet çeşitlerine ve vergilerin ekonomik kaynaklara göre ayrımında hizmet işlemlerine ilişkin vergilerin yeri yönünden ayrı ayrı inceleyebiliriz.

1. Hizmetin, Unsurlarına Göre Vergilendirilmesi

Bir hizmetten bahsedebilmek için üç unsurun bir arada gerçekleşmesi zorunludur. Bunlar; 1. Hizmeti

---

(36) Mualla Üncel, Gider Vergileri, A.Ü. Hukuk Fakültesi yayını, Ankara, 1967, s.120.

yapan kişi, 2. Yapılan hizmet ve 3. Hizmetten yararlanan kişidir.

Vergileme yönünden de bu üç unsurun bir arada gerçekleşmesi koşulu önem arz etmektedir. Hizmetin bu üç unsurundan birinin eksikliği halinde, belki yine bir hizmetin varlığından söz edilebilir. Ama, bu noksanlıkla vergilemeye gidildiğinde, vergiyi doğuran olayın ya da vergi yükümlüsünün saptanamaması gibi durumlar ortaya çıkabilecektir. Vergiyi doğuran olay ya da vergi yükümlüsü bilinmeden vergiden söz edilmesi, zaten, olanaksızdır(*). Bu itibarla, hizmetin üç unsurunun bir arada gerçekleşmesi vergileme yönünden önemlidir. Şimdi de, hizmetin unsurlarına göre vergilendirilmesini inceleyelim.

a. Hizmeti Yapan Kişinin Vergilendirilmesi

Bu tür vergilemede, hizmeti yapan kişi, yaptığı hizmetten dolayı vergileme konusuna alınmaktadır. Zorunlu olarak, hizmeti yapanın çabaları vergi konusuna alınırken, vergi yükümlüsü ise, hizmeti yapan kişi olacaktır.

Vergi yükümlüsü olan hizmeti yapan kişi ile

(*) Bir vergiden söz edebilmek için gerekli diğer unsurlar; vergi matrahı ve vergi oranıdır.

vergi konusu olan yükümlünün çabaları arasındaki ilişki nazara alınarak, vergileme ilkeleri doğrultusunda, vergi muafiyetleri ve vergi istisnalarına yer verilebilmesi de, bu tür vergilemede olanak dahilindedir.

Vergiye tabi tutulacak olan hizmeti yapanın kamu kesimi ya da özel kesim olması olasıdır. Kamu kesiminin vergiye tabi tutulması gereksiz olduğundan, hizmeti yapan kişinin vergilendirilmesinde, konu, özel kesimdeki hizmeti yapan kişi için (gerçek ya da tüzel) değer ifade etmektedir.

Özel kesimdeki kişinin, hizmeti devamlı ve bir kâr sağlama amacıyla yapması, hizmetin ticari bir faaliyet içinde yürütüldüğü anlamını ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle, vergi evrimi içinde, hizmeti yapan kişiler, hizmetten sağladıkları kazanç nedeniyle, gelir üzerinden alınan vergiler içinde vergilemeye tabi tutulmuşlardır. Örneğin, bankaların ve sigorta şirketlerinin kazançlarının kurumlar vergisine tabi tutulması(37) gibi.

---

(37) Robert Berg, "The Crisis In Bank Taxation-Where Now?", Accountancy, June, 1978, C.89, s.69-70; Carol Parker, "The Tax Tangle", The Banker, November, 1976, C.126, s.1275.

b. Yapılan Hizmetin Vergilendirilmesi

Sadece, yapılan hizmetin vergiye konu olması halidir. Vergiye konu hizmetlerin açıklıkla belirtilmesi, kuşkuyla yer bırakılmaması gerekmektedir.

Bu tür vergilemede, hizmetin diğer unsurlarının (hizmeti yapan ile hizmetten yararlanının) göz önüne alınmasına gerek bulunmamaktadır. Böylece, alınacak vergi, objektif karakterli bir randıman vergisi niteliği taşımaktadır(38). Örneğin, banka ve sigorta muameleleri vergisindeki, kambiyo işlemlerinin vergilendirilmesi gibi.

c. Hizmetten Yararlanan Kişinin Vergilendirilmesi

Bu tür vergilemede amaç, hizmetten yararlanan kişinin vergilendirilmesi ve yararlanma oranında da verginin artırılmasıdır.

Böyle olunca da, hemen akla, iki soru birden gelmektedir:

i. Hizmetten yararlanma nasıl saptanacaktır? İlk bakışta çözümü gerçekten güç görünen bir soru ile karşılaşılmaktadır. Ancak, hizmet kavramı, kamu

---

(38) Selahattin Tuncer, Kamu..., s.234.

hizmeti ve özel hizmet şeklinde ikili bir ayrımla ele alındığında nisbeten bir çözüme ulaşılmaktadır. Çünkü, kamu hizmetinden yararlanma vergileme konusu olarak alındığında, belirli kamu hizmetleri karşılığında harç tahsil edilmektedir. Kamu maliyesinde de kuramsal olarak, harçlar, hizmetten yararlanmanın bedeli olarak, genelde kabu edilmiş bir görüşe ulaşmıştır(39). Durum böyle olunca, harçlara ilişkin açıklamalar, kamu hizmetlerinden yararlanılmasını çözüme ulaştırmaktadır.

Gelişmekte ve gelişme ölçüsü oranında uygulanmakta olan maliyet-fayda analizleri ile de, hizmetten yararlanma ölçüsü daha gerçekçi olarak saptanabilecektir.

Özel hizmetten yararlanma vergi konusu olarak alındığı takdirde ise, hizmetten yararlanmanın ve ölçüsünün saptanması son derece karmaşık problemler ortaya çıkarmaktadır(40). Karşılaşılabilecek bütün problemleri ayrıntılı olarak vermek yerine, belli başlı bir kaçına değinmek karmaşıklığı yeteri kadar ortaya koyacaktır.

Özel hizmetten yararlanmanın ölçüsünün hizmet sunan kişilerce saptanarak, hizmetten yararlanma bedeli

---

(39) Halil Nadaroğlu, Kamu Maliyesi Teorisi, 2.B., İstanbul, 1976, s.217.

(40) Memduh Yaşa, Kamu Maliyesine Giriş, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi yayını, İstanbul, 1973, s.69.

olan fiyat belli edilse dahi, o hizmet sektörü içinde ortaya çıkacak aynı hizmetler için farklı fiyatlar nasıl açıklanacaktır? Rekabet fiyatı ile hizmetten yararlanma arasındaki ilişki nasıl ve ne ölçüde bulunacaktır? Problemler tamamen basite indirgenerek, monopol durumda olan hizmet sektöründe, yararlanma ölçüsü saptanarak bir fiyat belirlense bile, bu takdirde ortaya çıkan soru vergileme yönünden olmaktadır. Şöyle ki, yasama organınca, bu fiyatın doğruluğu ne ölçüde kabul edilecektir? Konulacak vergi ne oranda olacaktır? Ayrıca, değer üzerinden mi, yoksa ölçü esasında mı vergileme tercih edilecektir? Verginin yansıması ve fiyatlardaki etkisi de gözönüne alındıkta, soru ve sorunların çözümüne ulaşmaktan çok, belirsizliğe yönelinildiği görülmektedir.

ii. Hizmetten yararlanan kimdir? İlk bakışta hizmet kime yapılmışsa hizmetten o yararlanmıştır diyebilmekle beraber, derinlemesine yapılacak incelemelerde, ya hizmetten yararlananın hizmet yapılan kişiden farklı kişi olarak da ortaya çıktığı görülmekte, ya da ortada hizmet yapılan kişi olmakla beraber hizmetten yararlananın kim olduğu bulunamamaktadır. Örneğin, devlet okulları yanında özel eğitim yapan bir okulda, yapılan hizmetten kamu sektörüne nazaran daha fazla bir ücretle çalışan eğitim personeli mi?, öğrenci mi?, öğrencinin ailesi mi? yararlanmaktadır gibi.

Hizmetten yararlanan kişi saptansa bile, konunun bir de, hizmetten ne ölçüde yararlanıldığı yönü bulunmaktadır. Bunun anlamı da, hizmetten sağlanan maksimize faydanın ayrıca saptanması demektir. Tamamen, subjektif temele dayalı bu durum özel hizmetler yönünden, hizmetten yararlanmanın vergilendirilmesini olanaksız kılmakta, kamu hizmetlerinde ise, harçların kapsamını sınırlamaktadır.

Bütün problemlerine karşın, özel hizmetten yararlanma da mali amaçla vergileme konusu yapılmakta, nedenleri ise; ya yararlanma dışı konularla açıklanmakta (örneğin, lüks tüketimi önleme, toplum sağlığını koruma gibi) ya da, yararlanma ölçüsü nazara alınmadan, sadece yararlanmanın varlığından (örneğin, banka ve sigorta muamele vergisi vardır çünkü, bankacılık veya sigortacılık hizmetinden yararlanılmaktadır gibi) bahsedilmektedir.

2. Hizmetin Çeşitlerine Göre Vergilendirilmesi

a. Kamu Hizmetinin Vergilendirilmesi

Devletçe çeşitli hizmetler yapıldığı ve bu hizmetlerin de, bölünemez hizmetler, bölünebilir hizmetler ve yarı bölünebilir hizmetler ve olarak üçe ayrıldığı, daha evvelce belirtilmişti.

Devletçe yapılan bu tür hizmetler, ancak devletçe sağlanan gelir kaynakları ile gerçekleştirilebilmektedir. Diğer bir deyişle, kamu hizmetleri ile ilgili harcamalar, kamu gelirleri ile finanse edilebilmektedir. İşte bu gelirler de, vergi, resim ve harç olarak tanımlanmaktadır.

Devletin bölünemez hizmetleri, bütün toplumu ilgilendirdiğinden, bu hizmetler devletin vergi gelirleri ile finanse edilmektedir.

Bölünebilir hizmetlerde ise, hizmetten yararlananın kim olduğu bilinmektedir. Diğer bir deyişle, bölünebilir hizmet, bütün topluma değil, sadece, hizmetten yararlanan kişiye yapılmıştır. O halde, devletin bu tür hizmetler için yapmış olduğu harcamalar, hizmetten yararlanan kişi tarafından karşılanmalıdır. Hizmetten yararlananın devletçe yapılan hizmetin toplam harcamalarını hemen ve tek başına karşılaması, tabii ki, söz konusu edilemez. Bu nedenle, hizmetten yararlanan, yararlanma ölçüsünde ödeyeceği bedelle, devletin kendisine yaptığı hizmete ilişkin harcamayı finanse edecektir. Bu bedel de, "fiyat" olarak gerçekleşmektedir. Netice itibariyle, devletin bölünebilir hizmetinin karşılığı, o hizmetin fiyatıdır.

Yarı bölünebilir hizmetlerde ise, hizmetten yararlananların bir kısmı görünmesine (bilinmesine)

karşın, diğer daha büyük bir kısmı, tıpkı buz dağında olduğu gibi, görünmemekte, dolayısıyla saptanamamaktadır. Devletçe yapılan hizmetlere ilişkin harcamaların hizmetten yararlanan tarafından finanse edilmesi gerekmektedir. Yani, yarı bölünebilir hizmette, harcamaların, hizmetten yararlandıkları bilinen kısım ile bilinemiyen kısmın birlikte karşılanması gerekir. Hizmetten yararlandığı bilinemeyen kısımdan bir bedel istenmesine de olanak yoktur. Bu kısma ilişkin harcamaların, hizmetten yararlandıkları bilinen kişilere yükletilmesi de adalet ilkesine aykırı düşecektir. Bu durumda, yarı bölünebilir hizmetten yararlandığı bilinenler, kendilerine devletçe yapılan hizmetin harcamalarını karşılamaya payları oranında katılırlar ki, bu katılma payı, vergi kuramında "harç" olarak tanımlanmaktadır.

Devletin, devlet olarak yapması gereken hizmetleri yanında, uyguladığı sisteme göre, ekonomik sistemi düzenleyici görevleri de bulunabilmektedir. Örneğin, karma ekonominin uygulandığı ülkemizde, mali piyasa yardımcı kuruluşlarından bankacılık alanında, özel kesim bankaları yanında kamu kesimi bankaları da hizmette bulunmaktadır(41).

---

(41) Nihad S. Sayâr, Amme Maliyesi C.I, Devlet Gelirleri, İstanbul, İ.T.İ.A. yayını, İstanbul, 1961, s.73.

Bu durumda, kamu kesimi bankalarının hizmetleri, kamu hizmeti mi, yoksa özel hizmet mi sayılacaktır? Bunun yanıtını vermeye çalışalım. Çünkü, bu soru yanıtlanmazsa, kamu kesimi bankalarının hizmetlerinin harçlarla finanse edilmesi gibi bir şüphe ortaya çıkabilecektir.

Devletin, vergi, resim, ya da harç ile finanse ettiği ve bölünebilir-bölünemez-yarı bölünebilir şekilde ifade edilen hizmetleri, devlet olmanın gerektirdiği, asli hizmetleridir. Bankacılık alanındaki girişimleri sonucu devletin yaptığı hizmetler ise, devletin asli görevi dışında, ikincil derecedeki görevlerindendir.

Kamu kesimi bankacılığı, karma ekonomilerde, ekonomik faaliyetlerdendir. Bu alanda kamu kesimi bankaları yanında yer alan özel kesim bankaları, gelirleri ve/veya işlemleri üzerinden vergiye tabi tutulmaktadırlar.

Aynı alanda faaliyette bulunan iki kuruluştan biri (özel kesim bankası) vergilendirilirken, diğlerinin (kamu kesimi bankasının) vergilendirilmemesi vergilemede eşitsizliğe(42) ve giderek rekabet eşitsizliğine, diğ bir deyişle ayrıcalığa neden olacaktır. İşte, eşitsizliğin ortadan kaldırılması için yapılması gereken

---

(42) Mualla Üncel, Nami Çağan ve Ahmet Kumrulu, Vergi Hukuku C.1, Genel Kısım, A.Ü.S.B.F. yayını, 2.B., Ankara, 1985, s.47.

şey de, iki kuruluşun da aynı ölçülerde vergilendirilmesinin sağlanmasıdır. Yani, kamu kesimi bankacılığı da, özel kesim bankacılığı gibi vergilendirmeye (mükellefiyete) tabi tutulmalıdır. Nitekim, tutulmaktadır da. Bu durumun açıklanabilmesini temin için de, çalışmamızda "kamu hizmetinin vergilendirilmesi" başlığı altında ayrı bir yer verilmiştir.

Netice itibariyle, devletin asli görevinin gerektirdiği hizmetler bedelli-bedelsiz, veya resim ya da harç karşılığı sunulurken, devletin ikincil görevlerine ilişkin hizmetler, yapıldığı alandaki kurallara tabi olarak vergilendirilmektedir.

b. Bir Mala İlişkin Hizmetlerin Vergilendirilmesi

Bir mala ilişkin hizmetlerin, malın teslimini gerektirip gerektirmediğine göre, ikiye ayrılabilirdiği evvelce belirtilmişti. Bu nedenle, mala ilişkin hizmetlerin vergilendirilmesinin de iki ayrı başlık altında incelenmesi gerekmektedir.

ba. Bir Mal Teslimine İlişkin Hizmetlerin Vergilendirilmesi

Alım satım konusu bir malın teslimi, bazı hallerde, teslim öncesi ya da sonrası, bir hizmetin yapılmasını da

gerektirebilmektedir(43). Örneğin, ambalajlama, temizleme, düzeltme ve montaj gibi. Bu taktirde, yapılan hizmetin bedeli malın bedeli ile birlikte fiyatı oluşturmaktadır. Diğer bir deyişle, nihai fiyatın bir kısmı, yapılan hizmete ilişkin bedeldir.

Ancak nihai fiyatın ne kadarının mal bedeline, ne kadarının ise satıcı hizmetine ilişkin olduğunun, her zaman için saptanabilmesi olanaksızdır(44). Örneğin, avize parçalarının montaj ve satış işlemiyle uğraşan bir kişinin, avize satın alan bir kişiden tahsil edeceği bedel, parçaların bedellerinin toplamının üzerinde bir değer olduğu halde, satın alan yönünden, avize parçalarının tek tek alınması halinde, parçaların hiç bir değeri bulunmamaktadır.

Bu gibi hizmetleri gerektiren mal teslimlerinde, mal bedeli-hizmet bedeli ayrımı yapılamadığından veya yapılan hizmet tutarının mal bedeline oranı bulunamadığından ve de teslim konusu şey mal olduğundan, teslimin bedeli malın bedeli olarak görülebilmektedir. (Şüphesiz, bu bedel hizmetin bedelini de içermektedir.)

---

(43) Sabri Bektöre ve Yılmaz Benligiray, Envanter ve Bilanço, Anadolu Üniversitesi, Eğitim ve Araştırma Vakfı yayını, Eskişehir, 1986, 2.B., s.137-141.

(44) John F. Due, Maliye ..., s.320.

Satış işlemlerinin (mal teslimlerinin) vergiye tabi tutulması ile de, mala ilişkin hizmetler de vergilendirilmiş olacaktır.

Bu tür hizmetlerin ayrıca vergilendirilememesi, ya da malın teslim bedelinden ayrılamaması "idari problemlerin bir kaynağını oluşturmaktadır"(45).

Mal teslimlerinin vergilendirilme usullerine ise, konumuz dışında kaldığından, değinilmemektedir(46). Konumuz gereği ise, netice olarak, bir mala ilişkin hizmetlerin vergilendirilmesinin ayrıca söz konusu olmadığını, hizmete konu malın vergilendirilmesi ile de, bu hizmetin de, dolaylı olarak vergilendirilmiş sayılabileceğini belirtelim.

bb. Bir Maldan Faydalanılmasına İlişkin Hizmetlerin Vergilendirilmesi

Bu tür hizmetlerde, hizmete konu bir mal bulunmaktadır. Ancak, bu malın teslimi söz konusu değildir. Yapılan hizmet, malın kullanılmasını, ya da maldan faydalanılmasını arzettir.

---

(45) John F. Due, a.g.e., s.320.

(46) Bu konuda geniş bilgi için bkz.: Aykut Herekman, a.g.e., s.232-240; Bernard P. Herber, Modern Public Finance, Richard D. Irwin press, 4.B. Illionis, 1979, s.229-233.

Malı kullananın ya da maldan faydalananın ödediği bedel, yapılan hizmetin karşılığını teşkil etmektedir. Dolayısıyla, ödenen bedel, bedeli ödeyenin yaptığı harcamadır. Bu itibarla, bir malı kullanma ya da bir maldan faydalanmaya ilişkin hizmetlerin, harcamalar üzerinden alınan vergiler içinde vergilendirilmesi gerekmektedir.

Harcamalar üzerinden alınan vergilerde, öncelikle amaçlanan, mal teslimlerinin vergilendirilmesidir. İkinci olarak da, hizmetler vergiye tabi tutulmaktadır. Harcamalar üzerinden alınan vergi türleri içinde, hizmetlerin vergilendirilmesinin uygulaması, uygulandığı vergiye ilişkin olarak iki şekilde ortaya çıkmıştır:

i. Bu gibi hizmetler, mal teslimleri ile birlikte aynı isimli vergiye tabi tutulmaktadır. Verginin konusu iki şeyden oluşmaktadır. Birincisi mal teslimi, ikincisi ise hizmet teslimidir. İşte, buradaki hizmet, bir mal kullanımına ya da, bir maldan faydalanılmasına ilişkin hizmettir. Örneğin, katma değer vergisinin konusu (uygulayan her ülke için) mal ve hizmet tesliminden oluşmaktadır.

ii. Bu gibi hizmetler, tek başına, harcamalar üzerinden alınan bir vergi türü ile vergilendirilmektedir. Yani, verginin konusu, sadece, bu tür hizmetlerdir.

Örneğin, Amerika Birleşik Devletlerinde uygulanan (The Club Dues Taxes)(47) gibi.

Malın kullanılması ya da maldan faydalanılması gereken hizmetlerde, süreç içinde, hizmete ilişkin malın yıpranması ve aşınması ortaya çıkmaktadır. İşletme sabit kıymetlerinin aşınma veya yıpranması, vergileme yönünden, amortisman konusunu teşkil etmektedir. Bu nedenle, hizmetin vergilendirilmesinde, amortismanların da nazara alınması gerekmektedir. Bu takdirde de, iki ayrı vergi matrahı ve vergi ortaya çıkabilmektedir.

i. Amortismanların vergi matrahından düşülmesi yerine, hizmetler düşük oranda vergiye tabi tutularak amortismanlar dolaylı bir şekilde indirilmiş olmaktadır.

ii. Amortismanların vergi matrahından düşülmesine olanak sağlanmakta, ancak, bu durumda vergi oranı, ilk duruma nazaran daha yüksek olmaktadır.

Bu ikilemden birinin tercihi ile, hizmetlerin vergilendirilmesinde amortisman sorunu da çözümlenmiş olacaktır.

---

(47) Joseph P. Crockett, The Federal Tax System of the United States, Greenwood Press Publishers, Westport, 1970, s.5.

c. Tipik Olarak Ticari İşletme Hizmetlerinin Vergilendirilmesi

Gelir elde edebilmek için hizmet yapan işletmelerde, yapılan hizmetin bedeli, hizmeti yapanın gelirini (masraflar düşüldükten sonraki kısım) oluşturmaktadır. Bu gelir de, gelir üzerinden alınan vergiler içerisinde, hizmeti yapanın kişiliğine (gerçek ya da tüzel kişi) göre gelir ya da kurumlar vergisi ile vergilendirilmektedir.

Bu tür hizmetler, vergilenen gelir türleri içinde ticari kazancın (amacın niteliği nedeniyle) içerisinde yer almaktadır.

Gelir ya da kurumlar vergisine tabi tutulmakla, yapılan hizmetin bedeli de, dolaylı olarak vergilendirilmiş olacaktır.

Hizmetten elde edilen gelirin vergilendirilmesinin yanı sıra, hizmet işleminin vergilendirilmesi de istenildiğinde, hizmet işlemleri ismen sayılarak genel ya da kısmî satış vergileri meyanında vergileme konusu yapılabilmektedir. Örneğin, Amerika Birleşik Devletlerinde temizleme hizmetinin vergilendirilmesi gibi. Diğer bir örnek olarak da, ülkemizde evvelce uygulanan İşletme

Vergisinde (48) vergi konusunu gösteren kanuna ekli (I) numaralı tabloda belirtilen hizmet işletmelerini işletenler, genel satış vergisine tabi idi.

Ancak, özel hizmet işlemlerinden hangilerinin vergilendirileceği, "hükümetlerin vergi koymada isteksiz olmalarına karşın görevleri gereği olarak dikkatle seçilmeli ve ayrıntılı olarak belirlenmelidir"(49).

d. Mali Piyasa Yardımcı Kuruluş Hizmetlerinin Vergilendirilmesi

Mali piyasa yardımcı kuruluşlarından banka, banker ve sigorta şirketlerinin hizmetlerinin vergilendirilmesi, çalışmamızın temelini teşkil ettiğinden, bu bölümde genel bilgi verilmesi yerine, bundan sonraki bölümde ayrıntılı açıklama verilecektir.

Burada kısaca bahsetmek istediğimiz, mali piyasa yardımcı kuruluşlarının hizmetlerine ilişkin işlemlerinin harcamalar üzerinden alınan bir vergiye tabi olduğudur(50).

---

(48) 1318 sayılı Finansman Kanunu, DÜSTUR: 5. Tertip, Cilt 9, s.2626-2627.

(49) Gıyasettin Akdeniz, "Az Gelişmiş Memleketler ve Vergi Adaleti", Maliye Enstitüsü Konferansları Ondokuzuncu Seri-Sene 1969, İ.Ü.İ.F. yayını, İstanbul, 1969, s.47.

(50) Selahattin Tuncer, Kamu Maliyesi ..., s.239.

Bu vergi, aynı zamanda, hizmetten yararlanana intikal ettirilebilmektedir.

Hizmetten elde edilen gelir ise, hizmeti yapanın kişiliğine göre, gelir üzerinden alınan bir vergiye tabi tutulmaktadır.

Çeşitli hizmetlerin vergilendirilmesine ilişkin olarak verdiğimiz kısa bilgilerden anlaşılacağı üzere, hizmetlerin vergilendirilmesi için tek bir yöntem bulunmamaktadır. Bunun yerine, hizmetin nev'ine göre değişen, farklı vergilendirme usulleri bulunmaktadır. Bu itibarla, bir hizmetin ne şekilde vergilendirilebileceğini belirtebilmek için, ilk önce, o hizmetin ne olduğunun, ne şekilde ve ne için yapıldığının eksiksiz olarak kavranması gerekmektedir. Ancak, bu kavramadan sonra yanlışsız bir vergileme usulünden bahsedilmesi mümkün olacaktır.

3. Harcamalar Üzerinden Alınan Vergilerle Hizmetin Vergilendirilmesi

Vergiler, bir ayrıma göre de, ekonomik kaynakları göz önüne alınarak, gelir, servet ve servet transferi ile harcamalar üzerinden alınmaktadır.

Çeşitli hizmetlerin vergilendirilmesinde; kamu hizmetinin harca, özel hizmetle birlikte yapılan kamu

hizmetinin vergiye, özel hizmetin gelir üzerinden ya da harcamalar üzerinden vergiye tabi olacağına değindik.

Hizmetin harcamalar üzerinden alınan vergiye tabi tutulması, hizmetin harca tabi tutulmasına ya da gelir üzerinden vergiye tabi tutulmasına nazaran daha karmaşıktır. Çünkü, gerek gelir üzerinden vergi almada gerekse, harç almada tek bir vergileme esasına (gelir üzerinden alınan vergide, elde edilen gelirin vergilendirilmesine; harçta kamu hizmetinden yararlananın harcamaya katılmasına) karşın, harcamalar üzerinden alınan vergilerde, hepsi bir harcamaya dayandığı halde, birbirinden çok farklı vergileme yöntemine sahip bir çok vergi türü bulunmaktadır. Çünkü, "genellikle geniş bir hizmetler grubu verginin mevzuuna dahil edilebilirler"(51).

İşte bu nedenle, burada, harcamalar üzerinden alınan vergilerin hangisinin hizmetlerin vergilendirilmesine uygun olup olmadığını belirtmek istiyoruz.

Harcamalar üzerinden vergiler, kuramsal olarak, üç grupta toplanabilmektedir(52):

---

(51) Muallâ Üncel, a.g.e., s.119.

(52) Aykut Herekman, a.g.e., s.232.

- Tüketim maddeleri üzerinden alınan vergiler,
- Muameleler üzerinden alınan vergiler,
- Katma değer üzerinden alınan vergiler.

Bu gruplardan ilki, sadece tüketim maddelerini nazara alarak vergilendirilmesini amaçladığından, hizmetlerin bu tür bir vergiye tabi tutulabilmesi söz konusu değildir.

Muameleler üzerinden alınan vergiler, mal veya hizmetin satışından alınan vergilerdir(53). Satış işlemi, üretimden tüketime kadar bir mal veya hizmetin el değiştirme işlemlerini belirtir. Vergilemede, bu nedenle geçirilen aşamalardan herhangi biri esas alınabileceği (toplu muamele vergileri) gibi, her satış aşaması da (yaygın muamele vergisi) vergilenebilir(54).

Satış işlemindeki her aşamaya göre ayrı bir isim (üretim, toptan satış, perakende satış vergisi gibi) alan toplu muamele vergileri, hizmetleri de vergi kapsamına almaktadır. Diğer bir deyişle, toplu muamele vergileri hizmetlerin de vergilendirildiği bir

---

(53) L. Johansen, Public Economics, Rand Mc Nally and Company, Chicago, 1965, s.199-201.

(54) John F. Due, "Muamele Vergisi Şekilleri", (Çev.: İ. Hakkı Ülkmen), İktisat ve Maliye, 15 Aralık 1955, C.II, S.9, s.382.

vergi türüdür. Ancak, toplu muamele vergileri tek aşamalı bir vergi türü olduğundan, vergilendirilen aşamada hizmet tam olarak saptanabilmişse, hizmetin vergilendirilmesine uygun bir vergi türünden bahsedebiliriz. Tam olarak saptanamazsa (tanımlanamazsa) vergilendirildiği aşamada dahi eksiklik ortaya çıkacaktır.

Üstelik, hizmet işlemleri üretimden tüketime kadar devam eden iktisadi bir işlem niteliği taşımadığından, bu aşamalardan herhangi birini vergileyen toplu muamele vergisi, vergileme kapsamına almadığı aşamadaki hizmet vergilendirilmeyeceği için, yetersiz kalacaktır.

Her satış aşamasını vergi konusu içerisine alan yaygın muamele (şelale) vergileri ise hizmetlerin vergilendirilmesi için, uygun vergilerdir(55). Hizmet vergilerinin kümülatif düzeyli niteliği ile şelale vergileri uygulandığında, vergiye konu her hizmet, ekonomik aşamaların her birinde, bir evvelki aşama için ödenen verginin indirilememesi nedeniyle, vergi yükünün tamamını taşımaktadır(56).

Harcamalar üzerinden alınan vergilerin çağdaş vergilemede en elverişli uygulaması katma değer vergisidir.

---

(55) Muallâ Üncel, a.g.e., s.119.

(56) World Tax Series, Taxation in France, Harvard University Law School, Chicago, 1966, s.1045.

Katma değer vergisi (KDV), bir mal veya hizmetin üretiminden tüketimine kadar geçirdiği her ekonomik aşamada yaratılan değeri (katma değeri) vergi konusuna almaktadır. Katma değer vergisinde, bir önceki safhada ödenen verginin, her ekonomik aşamada yaratılan değer ilavesiyle hesaplanan vergiden indirimine olanak verilmektedir. Bu yönü ile katma değer vergisi, belirtilen diğer vergilerin mahzurlarını giderdiğinden ve gerçekçiliğinden ötürü benimsenen bir vergi netiliği taşımaktadır.

Prensip olarak, gerek muamele vergileri, gerekse katma değer vergisi hizmetleri de vergilendirmektedir. Uygulamada ise, idari bakımdan güçlük yaratmayacak hizmetler vergi konusuna alınmaktadır(57).

Katma değer vergisi ile hizmet vergileri arasında yakın bir ilişki olmasına karşın aralarında kritik bir fark bulunmaktadır(58). Hizmet vergilerinin kümülatif vergilemede uygunluğuna karşılık, katma değer vergisi, kümülatif karakterli bir vergi değildir. Çünkü, bir mal veya hizmete ilişkin nihai katma değer vergisi, ekonomik aşamaların parçalara bölünmesi ve her bir parcanın (her bir aşamanın) kendi yarattığı değere

---

(57) Clara K. Sullivan, The Tax on Value Added, Columbia University Press, Newyork, 1965, s.225.

(58) Taxation in France ..., s.1045.

ilişkin sorumluluğuyla ödediği vergilerin toplamından oluşmaktadır. Bu farklılık, hizmetlerin katma değer vergisi ile vergilendirilmesi durumunun, olumsuz yönde eleştirilen bir yönünü ortaya çıkarmaktadır.

Hizmetlerin katma değer vergisi ile vergilendirilmesinde ikinci olarak söz edilebilecek bir uygunsuzluk ise, üretim-tüketim aşamalarından birinde yer alan kişinin işlemlerinin toplam olarak katma değer vergisine konu alınmasında ortaya çıkmaktadır. Şöyleki, bir aşamada bir kişinin hizmet ürettiğini ve aynı zamanda, ayrıca mal alım-satımında da bulunduğunu varsayalım. Şayet, bu kişinin katma değer vergisine ilişkin bir vergileme döneminde hizmet çıkışları ve diğer işine ait mal girişleri varsa, hizmet çıkışları için borçlanılacak vergiden, hizmet konusu ile ilgisi bulunmayan mal girişleri için ödenmiş bulunan katma değer vergisinin indirimine olanak sağlanmış olacaktır.

Bu aksaklığın giderilmesi amacıyla da, hizmete konu işletme çıkışlarına (out-put) karşın, hizmete konu işletme girişleri (in-put) bulunmayan hizmetlerin katma değer vergisinden istisna edilmesine yer verilmektedir. Örneğin, bankacılık ve sigortacılık faaliyetlerinde olduğu gibi. Bu sistemin ne şekilde çalıştığının ayrıntılarına ise ileride değinilecektir(59).

---

(59) Hüsnü Kızılyallı, "Katma Değer Vergisinin Ekonomik Etkileri", Katma Değer Vergisi Semineri (9-11 Mayıs

Bütün bunların yanında, başlangıçta çok sayıdaki hizmet harcamalarının hizmet vergilerine konu olmasına karşın, giderek daha yüksek vergi oranlarıyla, sınırlı sayıdaki hizmet çeşitlerinin vergilemeye konu olmasının dolaylı vergilerdeki reformlarda çok önemli bir durum arzettiğini de ayrıca belirtelim(60).

1973), Ankara İ.T.İ.A. Maliye ve Vergi Hukuku Enstitüsü yayını, Ankara, 1973, s.34; Özhan Uluatam, Kamu Maliyesi, A.Ü.S.B.F. yayını, Ankara, 1978, s.299.

- (60) Richard Goode, "Taxing of Savings and Consumption in Underdeveloped Countries", Readings on Taxation In Developing Countries (Ed. Richard M. Bird, Oliver Oldman), The John Hopkins University Press, 3.B., Baltimore, 1975, s.306-307.

İKİNCİ BÖLÜM

BANKA (BANKER) VE SİGORTA İŞLEMLERİNİN VERGİLENDİRME YÖNTEMLERİ

Ülkemizde, Cumhuriyetin ilânından itibaren girişilen çağdaş ve modern vergileme eğiliminde, yine ilk yıllarda bankacılık ve sigortacılık işlemlerinin de vergilendirilmesine yer verilmiş olup zamanla banker işlemleri de vergi konusuna dahil edilerek uygulamasına devam edilmektedir.

Banka, banker ve sigorta işlemlerini konusu içeri-sine alan bu vergi, ülkemizde "Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi" (BSMV.) olarak tanımlanmaktadır. BSMV. Cumhuriyetin ilk yıllarından başlayarak günümüzde de uygulanmaya devam etmesi nedeniyle, Türk vergi sistemimizde uygulanan en uzun ömürlü vergi netiliğine sahip bulunmaktadır.

Bir vergi; uygulandığı ülkedeki tarihsel gelişimi, vergi sistemi içindeki yeri, diğer ülkelerdeki uygulaması, uygulamasının olumlu-olumsuz yönleri, diğer bir yöntemle uygulanabilirliğinin araştırılması gibi, çeşitli yönlerden incelenebilir.

BSMV., mali piyasa yardımcı kuruluşlarından, ülkemizde faaliyette bulunan banka, banker (diğer, hukuki bir ifadeyle ikrazatçılar) ve sigorta şirketlerinin işlemlerini vergileme konusuna almıştır. Bu nedenle, çeşitli inceleme yöntemleriyle ele alacağımız BSMV.'nin diğer ülkelerle olan karşılaştırmasında, diğer ülkelerdeki mali piyasa yardımcı kuruluşlarının bütününün vergilendirilmesini değil, ülkemizdeki uygulamanın paralelinde, sadece banka, banker ve sigorta şirketlerinin işlemlerinin nasıl vergilendirildiğine yer verdiğimizizi de ayrıca belirtelim.

BSMV., banka, banker, ve sigorta şirketlerinin işlemlerini vergilendirmesi nedeniyle, ekonomik sınıflamada harcamalar üzerinden alınan bir vergi türü niteliğindedir. Bu işlemler, müşterek bir vergi ile vergilendirilebileceği gibi, (ülkemiz ve önceleri Fransa uygulaması), siyasi tercih nedeniyle, işlemin her birini ayrı vergileme ve böylelikle diğerini vergilememe (Federal Almanya'da, ve Fransa'da uygulanan sigorta vergileri gibi) yoluna da gidilebilir. Bunlara da yeri geldiğinde ayrıca değineceğiz.

I. TARİHSEL GELİŞİM

A. FRANSA'DA GELİŞİM

Banka, banker ve sigorta işlemlerini vergileyen

ilk ülkenin Fransa olması nedeniyle tarihsel gelişim ile ilgili incelememize Fransa'dan başlamaktaayız.

Ticari faaliyet içinde yürütölen hizmetlerin vergilendirilmesine, ilk defa Fransa'da 1920 yılında, o günler için modern sayılabilen bir satış vergisi ile başlanmıştır(1). Bu vergi (Les Taxes sur le Chiffere d'Affaires) ile bir yandan mal üretimi ve satışına ilişkin işlemler vergiye (La taxa à la production, Les taxes sur les transactions, La taxe Locale) tabi tutulurken, diğer yandan hizmetler "hizmet vergisi (la taxe sur les prestations de service)" ile vergilendirilerek, dört ayrı konu, bir vergi kapsamına alınmıştır(2).

Hizmet vergisi, aynı zamanda, banka, banker ve sigortacılık işlemlerini de vergilendirmekte idi.

Satış vergisi 1954 yılında yerini katma değer vergisine bırakırken, hizmet vergisinin yeniden düzenlenerek, katma değer vergisi ile birlikte ve ayrıca uygulanmasına devam edilmiştir.

Katma değer vergisi ile, müteşebbislerin, mülkiyet hakkını da devrettikleri satış işlemleri vergiye tabi

---

(1) Taxation in France..., s.1044.

(2) John F. Due, Sales Taxation, Routledge and Kegan Paul Press, London, 1957, s.115-120.

tutulurken, "hizmet vergisi" ile müteşebbislerin, mülkiyet hakkını devretmediği maddi ya da gayrimaddi varlıkların ve hizmetlerin teslimi vergilendirilmiştir.

1968 yılına kadar uygulanan bu verginin en büyük özelliklerinden biri de, ödenmiş olan hizmet vergisinin, ödenecek katma değer vergisinden indirimine hak tanınmış olmasıdır(3). Bunun aksi işleme, yani, "hizmet vergisi"nden katma değer vergisinin mahsubuna olanak yoktur. Diğer bir özelliği de, hizmet vergisinin kümülatif niteliği nedeniyle, evvelce ödenmiş "hizmet vergisi"nin de aynı vergiden mahsubuna olanak sağlamayışıdır(4).

Katma değer vergisi 6.1.1966 tarih ve 66.10 sayılı kanunla yeniden düzenlenmiş olup 1.1.1968 tarihinde yürürlüğe girerken "Hizmet Vergisi" yürürlükten kaldırılmıştır. Ancak, "hizmet vergisi"nin yerine banka ve banker işlemlerini vergileyen "Mali Muameleler Vergisi (Taxe sur les Activitiès)" ile sigorta şirketleri

---

(3) Piervincenzo Bondonio, "Sanayileşmiş Ülkelerde Tüketim Vergilerine Karşı Geniş Tabanlı Satış Vergileri-Trend ve Konular", Çağdaş Vergilemedeki Son Gelişmeler (Ord. Prof. Dr. Nihad S. Sayâr'a Armağan), İstanbul, İ.T.İ.A. yayını, İstanbul, 1980, s.145.

(4) Aykon Doğan, Fransız Katma Değer Vergisi, Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü yayını, Ankara, 1971, s.10.

ve sigorta işlemlerini vergilendiren "Sigorta Muameleleri Vergisi (Tax sur les Conventions d'Assurance)" gibi iki yeni vergi yürürlüğe konmuştur. Bu yeni iki verginin başlıca özelliği de, bunların banka, banker ve sigortacıların sadece branş içi işlemlerini vergiye tabi tutmuş olmasıdır(5).

Bu iki yeni verginin diğer bir özelliği de, bunların katma değer vergisi ile irtibatlarının koparılmış olmasındadır. Diğer bir deyişle, banka, banker ve sigortacılık işlemleri katma değer vergisinden tam olarak istisna edilmiş ve anılan işlemler iki yeni vergiden biri ile vergilendirilmiştir(6).

Mali Muameleler vergisi yerine 1981 yılında "Bankalar ve Mali Muameleler Vergisi (Taxe sur les Activités Bancaires et Financieres) vergisi yürürlüğe konmuş fakat, bu vergi de 1982 yılında yürürlükten kaldırılarak, banka ve banker işlemlerinin vergilendirilmesinden vaz geçilmiştir. Dolayısıyla, artık bugün, bu işlemler vergiye tabi bulunmamaktadır.

Sigorta poliçelerinin vergilendirilmesine ise hâlen devam edilmektedir.

---

(5) a.g.e., s.11,28.

(6) a.g.e., s.27-28.

B. TÜRKİYE'DE GELİŞİM

Banka ve sigorta işlemlerinin Türkiye'de ilk kez vergilendirilmesine, 1926 yılında, 735 sayılı Umumi İstihlâk Vergisi Kanunu(7) ile başlanmıştır.

Kanunun hazırlık çalışmalarında banka ve sigorta işlemlerinin vergilendirilmesi Fransa'daki uygulamadan esinlenerek hazırlanmış ve Umumi İstihlâk Vergisine dahil edilmiştir(8).

"Âşar"ın kaldırılmasının yarattığı bütçe açığının giderilmesi için kabul edilen Umumi İstihlak Vergisi Kanunu, ile, Türkiye'de yine ilk kez, harcamalar üzerinden vergi alınmıştır(9). Bu verginin konusu, ticari faaliyet içindeki mal ve eşya satışı ile bunların imalatı ve tamiratının yapılması yanında, bankacılık, sigortacılık, nakliyecilik, komisyonculuk ve tellallık hizmetlerinden oluşmaktadır(735 sayılı Kanunun 1'inci maddesi). Bu hizmet işlemlerini yapanlar "hizmet ve itibar müesseseleri" olarak deyimlendirilmiştir(735 sayılı Kanunun 3'üncü maddesi).

---

(7) DÜSTUR, 3. Tertip, Cilt 5, s.804.

(8) Maliye ve Gümrük Bakanlığı, Gelirler Genel Müdürlüğü arşivi; Salih Turhan, Vergi Teorisi, İstanbul, 1977, s.182.

(9) Nihat Ali Üçüncü, Muamele Vergisi ve Tatbikatı ile Şerh ve İzahları, İstanbul, 1942, s.1.

Yayıllı muamele vergisi niteliğindeki bu verginin (evvelce ödenen vergi indirimsiz) matrahı; mal ve eşya satışlarında satış bedeli, imal veya tamir bedeli, hizmet işlemlerinde ise her ne adla olursa olsun alınan gayrisafi bedel idi. Vergi oranı tek ve % 2,5 olup, bu vergi pul yapıştırılması suretiyle ödenmekteydi.

Bu verginin uygulanmasında, bankacılık ve sigortacılık işlemleri vergiye tabi iken, banker işlemleri vergiye tabi tutulmamıştır. Vergilemede eşit koşulların birlikteliğinin sağlanması gereğine, bu ayrıcalıkla uyulmamış olduğundan, banker işlemlerinin vergiye tabi tutulmayışını, aşağıdaki ek nedenle de, noksanlık ve eşitsizlik olarak görmekteyiz.

1926 yılında, Türkiye'de 24'ü millî ve 18'i yabancı toplam 42 banka bulunmakta idi(10). Mevcut millî bankaların, bir kaç eski büyük banka hariç diğerleri, "mahalli tüccarların banka ihtiyaçlarını karşılamak üzere kendi aralarında bazı teşekküller vücade getirmeğe çalışmaları" ile kurulmuş olup, "tek şubeli mahalli bankalar" niteliğinde idi. Zaten, "dünyanın diğer memleketlerinde de bankacılık evvelâ böyle başlamıştır"(11).

---

(10) Arslan Yüzgün, Cumhuriyet Dönemi Türk Banka Sistemi (1923-1981), Der Yayınları, İstanbul, 1982, s.18.

(11) Burhan Ulutan, Bankacılığın Tekâmülü, Ankara, 1957, s.177.

Görüldüğü gibi, daha henüz ilkel anlamda bankacılık faaliyetlerinde bulunan ve gelişmenin henüz başlangıcında olan millî bankalar dahil bankacılık, Umumi İstihlâk Vergisine tabi iken, o günlerde bankalar yanında kredi işlemleriyle uğraşan şirketlerin de(12) banker sayılarak vergilendirilmemelerini eksiklik olarak görmekteyiz.

Vergi öğretisinde, vergide teşvik amaçlı istisnalara da yer verilebileceği belirtilmektedir. Durum böyle iken, gelişmekte olan bankaların işlemlerinin vergiye tabi tutulup, gelişmelerini tamamlamış bankerlerin işlemlerinin vergi dışı kalmasının (salt siyasi tercih bile olsa, çünkü o da bir nedene dayanacaktır) vergi öğretisine de aykırı olduğuna inanmaktayız.

Umumi İstihlâk vergisinin mal ve eşyaya ilişkin uygulaması ile yayılı muamele vergisinin "güçlüğünün anlaşılması"(13) ve bu verginin, ülke iktisadi yapısına uyum sağlayamaması nedeniyle ("çünkü, yayılı muamele vergisi daha çok sanayileşmiş ve ticaretin gelişmiş olduğu bir iktisadi yapı için elverişlidir"(14)), bu vergi bir yıllık uygulamadan sonra kaldırıldı.

---

(12) A. Gündüz Ükçün, Türkiye İktisat Kongresi 1923-İzmir, A.Ü.S.B.F. yayını, Ankara, 1968, s.321.

(13) Üren Arsan, Vergi Yükü Üzerinde Bir İnceleme, A.Ü.S.B.F. yayını, Ankara, 1968, s.163.

(14) Esfender Korkmaz, Vergi Yapısı ve Gelişimi, İ.Ü.İ.F. yayını, İstanbul, 1982, s.140.

Bir yıl gibi kısa bir sürede kaldırılan verginin, uygulamasının "esaslı surette aksamasına" sebep olan nedenler arasında; pul yapıştırılarak vergi ödemenin "ticari işlemlerin serbestce cereyanına engel teşkil etmesi", işlemlerin defterlere kaydedilmesi zorunluluğunun "bir çok müşkülât tevhit etmesi" ve "diğer taraftan kontrol imkânının azlığı dolayısıyla kaçakçılık ve suiistimallerin önüne geçilememesi" sayılmaktadır(15). Bu nedenleri mevcut bir verginin başarılı olamayacağına biz de inanmaktayız.

1927 yılında, Umumi İstihlâk Vergisinin yerine 1039 sayılı Muamele Vergisi Kanunu(16) yürürlüğe girmiştir. Verginin konusunu motor gücüne dayalı sınai işletmelerin, dahildeki üretimleri ve bunların ithali ile bankacılık ve sigortacılık işlemleri oluşturmaktadır. Görüleceği gibi, hizmet işlemleri, Umumi İstihlâk vergisi uygulamasına göre, sınırlandırılmış olup, sadece, bankacılık ve sigortacılık hizmetleri vergiye tabi tutulmuştur. Banker hizmetleri, yine vergiye tabi tutulmamıştır.

Üretim vergisi niteliğindeki bu vergi, tek safhalı oluşu ve mükellef sayısını azaltması nedeniyle, mallara ilişkin uygulamasında idari kolaylık sağlamıştır.

---

(15) Nihat Ali Üçüncü, a.g.e., s.1.

(16) DÜSTUR, 3. Tertip, Cilt 8, s.566.

Bankacılık ve sigortacılık hizmetlerinin vergilendirilmesinde ise, vergi konusu ve matrah yönünde, evvelki uygulamadan bir değişiklik yapılmamıştır.

Vergi oranı, mallar için % 2,5'dan % 6'ya çıkarılırken, bankacılık ve sigortacılık işlemlerinde aynı kalmış (% 2,5), verginin pul yapıştırma suretiyle ödenmesi yerine yükümlü tarafından ödenmesine geçilmiştir (1039 sayılı Kanunun 13'üncü maddesi).

Muamele Vergisi Kanununda ilk değişiklik 1931 yılında 1860 sayılı kanunla(17) yapılmıştır. Bu kanunla hizmet işlemleri yönünden yapılan yeniliklerden ilki ve önemlisi ilk kez banker işlemlerinin de vergi kapsamına alınmış olmasındadır. Böylece, 17.8.1931 tarihinden itibaren bankerlerin yapmış olduğu işlemler dolayısıyla, her ne adla olursa olsun aldıkları "meblağlar" da vergiye tabi tutulmuş olup bu konudaki noksanlık giderilmiştir.

İkinci yenilik de, ilk kez istisna hükümlerine (mükerrer sigorta muameleleri ile hayat sigortası primleri için-2'inci maddede) yer verilmiş olmasındadır.

Kanunun hizmet işlemlerine ilişkin bölümünün vergi matrahında, belirtilen değişikliklere paralel

---

(17) DÜSTUR, 3. Tertip, Cilt 12, s.921.

düzenleme yapılırken, vergi oranında herhangi bir değişme olmamıştır.

1940 yılında Muamele Vergisi Kanunu 3843 sayılı Muamele Vergisi Kanunu ile(18) yeniden düzenlenmiştir. Bu kanunda, hizmetler yönünden getirilen başlıca yenilik, vergi konusunda olmuştur. Şöyleki, banka, banker ve sigorta işlemlerinde vergi konusu evvelce, her ne adla olursa olsun işlem karşılığı alınan paralar iken, bu kez, bu işlemleri yapanların "kendi lehlerine" her ne adla olursa olsun aldıkları paralar vergi konusu kabul edilmiştir. "Kendi lehlerine" kavramının eklenmesi ile, hizmet karşılığı alınan paradan yapılan giderin indirilmesi kabul edilmiş, böylece, lehe kalan safi miktarın vergilendirilmesi usulü getirilmiştir.

Kanunla yapılan diğer değişiklikler ise şunlardır; bankerin tanımına yer verilmesi, bankacılık işlemlerinde istisna hükümlerine yer verilmesi, sigorta işlemlerindeki istisnaların artırılması, hizmetlere ilişkin genel ve aynı kalan (% 2,5) vergi oranı yanında kambiyo işlemlerinde vergi oranının on binde bir olarak saptanmasıdır. 1940 yılından itibaren 15 yıl süreyle yürürlükte kalan Muamele vergisinin banka, banker ve sigorta işlemlerine ilişkin kısmının, uygulamada "ciddi bir

---

(18) DÜSTUR, 3. Tertip, Cilt 21, s.571.

şikâyet" doğurmadığı da uygulamacılarca ayrıca belirtilmektedir(19).

Ülkemizde, 1950 yılında yürürlüğe giren bir sıra kanunla (Gelir Vergisi, Kurumlar Vergisi ve Vergi Usul Kanunları) vergi reformu yapılmıştır. Aynı reformun harcamalar üzerinden alınan vergilerde de yapılarak, reform hareketinin tamamlanması arzusu ise, ancak, 1956 yılında gerçekleştirilmiştir.

1956 yılında yürürlüğe giren 6802 sayılı Gider Vergileri Kanunu (6802 s.K.)(20) ile Muamele Vergisi Kanunu yürürlükten kaldırılmış, muamele vergisinin aksayan yönleri düzeltilmiş ve vergiye tabi hizmetlerin çeşidi artırılmıştır.

Tek safhalı (üretim vergisi) vergilemeyi esas alan Gider Vergileri kanunu ile şu vergiler alınmakta idi:

1. İstihsal vergisi,
  - a. Dahilde alınan istihsal vergisi,
  - b. İthalde alınan istihsal vergisi,
2. Hizmet vergileri,
  - a. Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi(BSMV),

---

(19) Ahmet Karakaya, Gider Vergileri Kanunu Şerh ve İzahları ve Genel Tebliğleri, Ankara, 1958, s.80.

(20) DÜSTUR, 3. Tertip, Cilt 37, s.1982.

- b. Nakliyat vergisi,
- c. P.T.T. hizmetleri vergisi.

BSMV. yönünden muamele vergisine göre yapılan değişiklikler ise şunlardır; banker muamelesinin ne olduğu açıklanmış, olağan istisnalara (kan bankaları gibi) yer verilmiş, verginin matraha katılmayacağı belli edilerek, tek safhalı bir vergi olduğu kabul edilmiş, vergi oranları (genel vergi oranı % 20, kambiyo işlemlerinde vergi oranı ise on binde dört buçuk) artırılmıştır. Bu oranlar zaman içinde bir kaç değişikliğe uğramıştır.

Gider Vergileri Kanunu, ülkemizde, katma değer vergisinin yürürlüğe girdiği 1985 yılına kadar uygulanmıştır. Bu reformla da, aynı zamanda, Gider Vergileri Kanununun BSMV. hariç diğer vergileri yürürlükten kaldırılmıştır. Günümüzde de uygulanmasına devam edilen BSMV.'nin yasal dayanağı, diğer vergileri kaldırılmış olan, anılan 6802 sayılı Gider Vergileri Kanunudur.

BSMV. uzun zaman uygulanması sırasında, yapılan gerekli değişiklikler sonucu, en yerleşmiş şekline günümüzdeki uygulama ile ulaşmıştır. Bu itibarla, içtihatları da nazara alarak, BSMV.'nin günümüzde, vergi konusu, istisna ve muafiyetler ile matrah ve vergi oranları (zaman içerisinde değişiklikleri de içeren) yönünden uygulamasına ileride ayrıntılı olarak yer verilecektir.

C. DİĞER ÜLKELERDE

Banka, banker ve sigorta işlemlerinin bir arada ve bir vergi ile vergilendirilmesine, diğer ülkelerde rastlanmamıştır.

Ancak, bu işlemlerden birini ya da bir işlemin bir kısmını vergiye tabi tutan ülkeler bulunmaktadır. Örneğin, Avusturya'da katma değer vergisine geçilmeden önce, banka işlemleri Banka Muamele Vergisi (Bankenumzatzsteuer) ne, kambiyo işlemleri Kambiyo Muamele Vergisi (Valutenumzatzsteuer) ne tabi tutulmuştur(21).

Arjantin'de banka işlemlerinden sadece kambiyo işlemlerinde kambiyo satış vergisi alınmaktadır(22).

Federal Almanya'da sigorta işlemleri Sigorta Vergisi (Versicherungsteuer) ne tabi bulunmaktadır(23).

Yine, Hollanda'da sadece, sigorta işlemleri

---

(21) Orhan Dikmen, Vasıtalı Vergiler, İ.Ü.İ.F. yayını, İstanbul, 1950, s.76.

(22) Jon D. Jacobs (Ed.), International Tax Summaries, 1986-A Guide For Planning and Decisions, Cooper and Lybrand International Tax Network, Newyork, 1986, s.A-9.

(23) World Tax Series, Taxation in the Federal Republic of Germany, Commerce Clearing House, 2.B , Newyork, 1969, s.641.

Sigorta Vergisi (Assurantiebelasting) ile vergilendirilmektedir.

Sermaye piyasasının en gelişmiş olduğu Amerika Birleşik Devletlerinde anılan işlemlerden hiçbirinin vergiye tabi tutulmamış olması, dikkati çekmektedir.

II. AYRI BİR VERGİ İLE VERGİLENDİRİLMESİ

A. AYRI VERGİLEME NEDENLERİ

Harcamalar üzerinden alınan vergilerde, tarihsel gelişim içinde, başlangıçta toplu muamele vergilerini uygulayan ülkeler, malların vergilendirilmesinin yanında, anılan hizmetleri de vergilendirmek istediklerinde, zorunlu olarak ayrı bir vergilendirmeye gitmişlerdir.

Ayrı vergilendirme, ya mallara ilişkin toplu muamele vergisine ilişkin bir vergi yasası ile anılan hizmetlerin vergilendirilmesine ilişkin ayrı bir vergi yasasının birlikte uygulanmasıyla, ya da, mallara ilişkin toplu muamele vergisine ait bir vergi yasası içinde anılan hizmetlerin bağımsız bir bölüm halinde vergilendirilmesiyle (1985 öncesi ülkemizdeki 6802 sayılı Gider Vergileri Kanunundaki görünüm gibi) gerçekleştirilebilir.

Ayrı vergilemenin zorunluluğu, vergileme usulünden veya verginin özelliğinden dolayı ortaya çıkmaktadır. Vergileme usulünden ortaya çıkan zorunluluk şöylece açıklanabilir: Bir mala ilişkin iktisadi işlemler, o malın üretiminden tüketimine kadar çeşitli aşamaları (diğer bir deyişle, çeşitli el değıştirmeleri) kapsamaktadır. Toplu muamele vergisi uygulandığında, bünyesi gereğı, değinilen aşamalardan, sadece birini vergiye tabi tutacak ve bu aşamaya göre isim (üretim safhasında alınan istihsal vergisi gibi) alacaktır.

İşte bir tek aşamanın vergilendirildiğı durumda, vergilemeye banka, banker ve sigorta işlemlerinin de dahil edildiğini varsayalım. Bu hizmet işlemleri vergilendirilen aşamada gerçekleştiriliyorsa vergiye tabi tutulmuş olacaktır. Ancak, bu hizmet işlemleri vergiye tabi aşama dışındaki bir aşamada gerçekleşiyorsa veya gerçekleştiğı iddia ediliyorsa (şüphesiz, vergi kaçırmak amacıyla da yapılabilecek böyle bir iddia, uyumsuzlukları artıracak ve verginin uygulama başarısızlığını ortaya çıkaracaktır), bu gibi hizmet işlemleri toptan satış vergisine konu olduğı halde, vergiyi doğuran olay gerçekleşemeyecektir(24).

Ortaya çıkan bu mahzurun önlenebilmesi için basit, fakat, mali nitelikli olmayan bir çözüm, mallar

---

(24) Orhan Dikmen, a.g.e., s.76.

veya hizmetlerden birinin vergilendirilmesinden vazgeçilmesidir. Ama, hem toptan satış vergisi uygulanmak, hem de mal işlemleri ile banka, banker ve sigorta işlemleri de vergilendirilmek isteniyorsa, belirtilen mahzuru önleyebilmek için geriye kalan tek çözüm yolu, ayrı vergilendirmenin (ya ayrı vergi kanunu, ya da aynı vergi kanunu içinde ayrı bağımsız birer bölüm ile) yapılmasıdır.

Aynı vergi kanunu içinde anılan hizmet işlemlerinin, bağımsız vergilendirilmesi; vergi konusu ve istisnalarının, mükellefiyet ve muaflıklarının, vergi matrahı ve vergi oranının ayrıca belirtilmesi anlamını taşımaktadır.

Ayrı vergileme zorunluluğunun diğer bir nedeni de, uygulanan harcama üzerinden alınan verginin özelliğinden (esasından) ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki, mallara (veya mallarla birlikte diğer hizmetlere) uygulanan harcama üzerinden alınan bir verginin özellikleri, banka, banker ve sigorta işlemine ait vergileme özelliğinden farklı olabilmektedir. Bu iki farklı özelliğin bir vergide uygulanması, şüphesiz, iki ayrı işlemden birinin vergileme amacından sapmasına neden olacaktır. Örneğin, katma değer vergisinin bir özelliği, bir ekonomik işlemde, bir önceki aşama vergisinin (kesin saptanan) bir sonraki aşamanın vergisinden indirilme olanağı vermesidir. İşletmece, bir kredi için ödenmiş BSMV.'ni, (birden fazla mal tesliminde bulunan işletmede

kesin olarak paylaştıramadıkça) ödenecek katma değer vergisinden indirmek, bir mala indirim tanımazken, diğer bir mala gereğinden fazla indirim olanağı sağlayacaktır. İki halde de, katma değer vergisinin indirim özelliği ortadan kalkmış olacaktır.

Katma değer vergisi, işletmeyi vergi konusu aldığı zaman, yukarıdaki mahzur ortadan kalkar ve indirim global olarak uygulanır. Nitekim, Fransa'da Hizmet Vergisi (La Taxe sur les prestations de Service) nde katma değer vergisinin konusu, işletme sahibinin işlemleri idi.

Ülkemizde ise, hâlen, katma değer vergisinin konusu, mal ve hizmet teslimleri olduğundan yukarıda belirtilen mahzuru önleyebilmenin tek çözümü, yine BSMV.'nin ayrıca uygulaması olmaktadır.

BSMV.'nin katma değer vergisi içine alınamayışının diğer nedenlerine ise, katma değer vergisi ile ilgili açıklamalarda ayrıca yer verilecektir.

B. AYRI VERGİLEMENİN YÖNTEMİ

Banka, banker ve sigorta işlemlerini ayrıca (her birini veya birini) vergileyen ülkelerde, bu vergilemeye ilişkin vergi yöntemini (konu, mükellef, muaflık ve istisnalar, matrah ve oran itibarıyla) uygulamaya dayanarak, ayrı ayrı açıklayalım.

Ancak, açıklamaya geçmeden önce, açıklamaların sıralamasındaki bir metod tercihimizi belirtmeyi zorunlu bulmaktayız. Şöyle ki, BSMV.'nin ayrı uygulanma yöntemini ülkeler sırasıyla verdiğimiz taktirde, ikinci, üçüncü bir ülke ile ilgili açıklamalara gelindiğinde gereksiz tekrarlamalara da yer vermek kaçınılmaz olacaktı. Bunu önlemek için de, BSMV.'nde işlemlere göre bir ayrımı esas alarak, vergileme yöntemini açıklamanın daha yararlı olacağı kanısını taşımaktayız.

Bu itibarla; banka işlemlerinin, banker işlemlerinin ve sigorta işlemlerinin vergilendirilmesini ayrı ayrı inceleyelim. İncelememizde, önce konunun kuramsal esasları belirtilecek, sonra uygulama şekline yer verilecektir.

1. Banka İşlemlerinin Vergilendirilmesi

a. Verginin Konusu ve İstisnaları

Banka muameleleri vergisinde verginin konusu, bankalarca yapılan işlemlerdir. Bankalarca yapılan işlemler iki şekilde vergi konusu edilebilir(25).

Birinci şekilde, sadece "bankacılık işlemleri" vergi konusu edilebilir.

---

(25) a.g.e., s.76.

Sadece bankacılık işlemleri ile ifade edilmek istenen şey, olayın dar anlamda ele alınması sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda bankacılık işlemi, sadece bankaların yapabildiği bir işlemdir. Diğer bir deyişle, herhangi bir işlemi sadece bankalar yapabiliyorsa (o işlem başka kişi ya da kurumlarca yapılamıyorsa), o işlem bankacılık işlemidir. Örneğin, mevduat toplama, iskonto işlemi gibi.

Bu şekil tercih edildiğinde, öncelikle, hangi işlemlerin sadece bankalarca yapıldığının saptanması gereklidir. Günden güne gelişen(26) ve çeşitlenen (son yıllardaki elektronik bankacılık(27) gibi) bankacılık işlemlerini de içeren şekilde vergi yasasında bankacılık işlemi tanımına yer vermek, gerçekten güç bir işlem olacaktır. Tanım verme yerine, diğer bir yöntem olarak, "vergiye konu hizmetler tek tek sayılır"(28). Tabii ki, bu yöntem de, çıkaracağı idari güçlükler de nazara alındığında bir vergi yasası için, uzun sayılabilecek bir yöntemdir.

---

(26) "How International Bankers View The Future", The Banker, August 1976, C.126, s.909-921; William B. Hummer, "As World Bankers See The Future", Bankers Monthly Magazine, June, 1982, C.99.

(27) Mehmet Topçu, "Elektronik Bankacılık: ABD Örneği", Para, Aralık, 1982, S.19, s.32-35.

(28) John F. Due, Sales..., s.375; Muallâ Üncel, Gider..., s.119.

Ayrıca, "bankacılık işlemi" tanımına verginin konusunda yer vermek ve "bankacılık işlemi" olmadığından vergiye tabi tutulmaması gereken işlemleri de istisnalar içinde saymak gibi bir düşünce de akla gelebilir. Vergiye tabi işlemleri vergi konusunda saymakla, vergiye tabi olmayan işlemleri (ikisi de aynı miktara yakın olduğundan) istisnalar içinde saymanın, saymak (sıralamak) yönünden bir farkı bulunmadığı için, bu düşünceye itibar etmemekteyiz.

İkinci şekilde ise, "bankacılık işlemi" geniş anlamda ele alınarak, vergi konusu edilebilir. Bu anlamda, bankaların yaptığı hertürlü işlem, bankacılık işlemidir. Böyle olunca vergi yasasında, sadece bankacılık işlemi tanımına yer verilecek, işlemlerin tek tek sayılmasına ise gerek kalmayacaktır. Tabiatıyla, bankaların açık olarak bankacılığa ilişkin olmadığı görünen bir işlemi bile, bankacılık işlemi kabul edilmiş olacaktır. Örneğin, bir bankanın gayrimenkulünü kiraya vermesi halinde, işlem banka tarafından yapıldığından, gayrimenkul kiralama işlemi bankacılık işlemi sayılacaktır.

Banka işlemlerini geniş anlamda vergi konusuna almak, dar anlamda ele almanın yarattığı bazı mahsurları önleyebilecektir, ama, yeni mahsurları da yaratacaktır. Bankacılıkla ilişkisi bulunmadığı çok açık olan işlemlere istisnalarda yer verilerek bu mahsurlar azaltılabilir fakat, önlenemez.

İki şekilden birinin tercihinde nihai çözüm ise, yasama organına, diğer bir deyişle siyasi tercihe bağlı olacaktır.

Muafiyet ve istisnalara gelince, "gider vergisi sisteminde, genellikle, muafiyet ve istisnalar ne kadar az olursa vergi idaresi o derecede kolay, verginin hasılatı o kadar bol olur. Fakat vergiyi istisnasız olarak bütün mal ve hizmetlere ..... uygulamak çeşitli sakıncalar yaratır. Bu sebeple vergi kanunları bir kısım teşebbüsleri ve vergi mevzularını mükellefiyet dışında bırakırlar"(29).

aa. Türkiye Uygulaması

1926 yılından beri ülkemizde uygulanan BSMV.'nde, zaman içerisinde gerekli yasal değişiklikler yapılagelmıştır. Bu değişiklikler, sistem tercihleri ile birlikte gerek idari (yasal boşlukların giderilmesi, içtihatların nazara alınması gibi), gerekse mali (vergi oranlarındaki değişimler gibi) nedenlerle gerçekleştirilmiştir.

Yasal değişiklikler sonucu, BSMV.'nin ülkemiz uygulamasında, zaman kesitinde ve kendi içindeki en iyi şekline günümüzde ulaşılmıştır. Bu nedenle, BSMV.'nin

---

(29) Muallâ Üncel, a.g.e., s.121.

Türkiye uygulamasında, günümüzdeki uygulama şekli örnek olarak verilecektir.

Türkiye'de "Banka ve sigorta şirketlerinin, finansal kiralamar hariç, her ne şekilde olursa olsun yapmış oldukları bütün muameleler dolayısıyla kendi lehlerine her ne nam ile olursa olsun nakden veya hesaben aldıkları paralar banka ve sigorta muameleleri vergisine tabidir"(6802 s.K., m.28).

Bu hükme göre, bir işlemin banka işlemi sayılarak vergiye tabi tutulabilmesi için, şu üç koşulun birlikte gerçekleşmesi gerekmektedir:

Birincisi, işlem banka tarafından yapılmış olmalıdır. Ülkemizde bankalar, kuruluş ve işleyişleri yönünden, 3182 sayılı Bankalar Kanunu(30) hükümlerine tabi olan, işlevleri nedeniyle de devletin çok sıkı müdahalesine(31) uğrayan ve mutlaka anonim şirket şeklinde kurulan kuruluşlardır.

Bu itibarla, anılan kanuna tabi olmayan kuruluşların işlemlerinin de vergiye tabi tutulmaması gerekmektedir.

---

(30) DÜSTUR: 5. Tertip, Cilt 24, s.465.

(31) Müdahalenin amacı ve çeşitleri için bkz.: Turgut Akpınar, Bankalar ve Devlet, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü yayını, Ankara, 1966, s.2.

dir. Nitekim, bankacılıkla ilgileri bulunmadığı halde, isimlerinde "banka" kelimesi bulunan kuruluşların (Örneğin; Kan Bankası, Denizcilik Bankasına bankacılık dışında özel kanunla görev verilen denizcilik faaliyetleri gibi) vergilendirilmesini önlemek amacıyla, yasada istisna hükümlerine yer verilmiştir(6802 s.K., m.29/2 g ve h bendleri).

İkincisi, bankaca yapılan bir işlem bulunmalıdır(32). Bu koşul ülkemizde "bankacılık işlemi" kavramının geniş anlamda ele alındığını göstermektedir. Bu nedenle de, yapılan işlemin niteliğine bakmaya, banka işlemi olup olmadığını araştırmaya gerek bulunmamaktadır. Bu koşuldaki bankaca bir işlemin yapılmış, tamamlanmış olması, kanundaki (yapmış oldukları) deyiminden ortaya çıkmaktadır.

Şüphesiz ki, burada belirtilen işlemler bankaların müşterilerine ya da üçüncü kişilere yaptıkları işlemlerdir. Bankalar, ülkenin çeşitli yerlerinde açtıkları şubeler kanalıyla çabalarını sürdürürler. Bu şubelerin birbiriyle yaptığı işlem ise, bankanın kendi iç işlemidir. Bu çeşit işlemlerin, tabii olarak, vergilendirilmesi düşünülemez. Ancak, bir karışıklığa neden olmayı önlemek için,

---

(32) Mesut Erez, Bankalar Sistemi ve Devlet Kontrolü, Eskişehir Bankası yayını, Ankara, 1975, s.323.

yasada şubeler arası işlemlerle ilgili istisnaya da yer verilmiştir(6802 s.K., m.29/a ve b bendleri).

Üçüncüsü de, bankaca yapılan bir işlem karşılığında, bankanın kendi lehine nakden veya hesaben para alınmış olmasıdır. Bu koşul basit nitelikte olmayıp, kendi içinde de bir kaç koşulu taşımaktadır. Bunlar da, şöyle sıralanabilir; bankaca yapılmış işlem para karşılığı yapılmış olacak, bu para nakden veya hesaben olsun alınmış bulunacak ve yine bu para banka lehine kalmış olacaktır.

Burada da görülmektedir ki, vergiye konu olan banka işlemleri, bankaların gelir getiren işlemleridir. Bankaların bedelsiz yaptığı işlemler BSMV.'ne konu değildir. Bankaların temel işlemi olan mevduat toplama işlemleri (gelir getirmenin aksine, bankanın mevduat sahibine faiz ödemesi olduğundan) nin BSMV.'ne konu olabilmesi ise zaten düşünülemez.

Bankaların lehlerine gelir getiren işlemlerine geçmeden önce, yapılan işlem karşılığı alınan her paranın, banka lehine alınmış sayılıp sayılamıyacağı hakkında kısa bir açıklama yapalım. İşlem karşılığı alınan para, bankanın tasarrufuna geçmiş ise, bu para bankanın lehine alınmış sayılır. Şayet, işlem karşılığı alınan para, banka adına işlemi gerçekleştiren kişiye ödenmişse, banka burada paranın ödenmesinde aracı

olduğundan ve bu para, bankanın tasarrufuna geçmediğinden (geçen kısım varsa vergiye tabi), bu para banka lehine alınmamış sayılır. Dolayısıyla, vergiye tabi tutulamaz. Bunu sağlamak için de, yine yasada bu konuda istisna hükmüne yer verilmiştir(6802 s.K., m.29/d bendi).

Örneğin, bir müşterinin ödenmeyen borcu için, mallarını rehin alan bir banka, bu malları özel bir depo, ya da ardiyede saklıyacaktır. Depo ya da ardiye sahibine ödenecek kira ücreti, müşteriden tahsil olunacaktır. İşte, bu bedel müşteriden bankaca alınmasına karşın, başkasına ödendiğinden (bankaya kalmadığından) BSMV.'ne tabi tutulamaz.

Bankaların gelir getiren işlemleri, kredi (ikraz) işlemleri ile bir bedel karşılığı yapılan mali ya da sosyal nitelikli işlemleridir. Bankalar bir de kendi namlarına yaptıkları işlemler nedeniyle gelir elde etmektedirler. Bankaların bütün bu gelir getiren işlemlerini ayrıntılarına girmeden başlıklar halinde sıralıyalım(33):

Bankaların kredi işlemleri;

- İskonto karşılığı,
- Açık kredi karşılığı,

---

(33) Ahmet Karakaya, Gider Vergileri Kanun Metni-İzahları-Danıştay Kararları, Ankara, 1967, s.271-272.

- Borçlu cari hesap niteliğindeki,
- Gayri menkul rehni karşılığı,
- Müşterinin vadeli hesabı karşılığı,
- Kıymetli maden, mücevherat üzerine,
- Menkul kıymet karşılığı,
- Emtia üzerine,
- Çeşitli ticari evrak üzerine,
- Kefalet karşılığı kredi işlemleri.

Bankaların mali ya da sosyal nitelikli işlemleri;

- Senet tahsili,
  - Çek satışı,
  - Havale işlemleri,
  - Kefalet, teminat ve kredi mektupları verilmesi,
  - Menkul kıymet yatırım fonlarının işlemleri,
  - Kiralık kasa verilmesi,
  - Sigorta işlemlerine aracılık,
  - Muhtelif mallar üzerine ekspertiz,
  - Ticari kuruluş ve kişiler hakkında bilgi verme,
  - Müşteri nam ve hesabına senet iskontosu,
  - Müşterinin diğer bankalardaki işlemlerine aracılık,
  - Döviz röpor işlemleri,
  - Kültürel yayın hizmetleri,
  - Güzel sanatlara ilişkin hizmetleri,
  - Kamu kurum ve kuruluşlarına yardımcı hizmetleri.
- (vergi tahsili, elektrik, su parası alınması gibi)

Bankaların kendi namlarına yaptıkları işlemler;

- Kambiyo alım satımı,
- Menkul kıymet yatırım fonu kurulması,
- Kamu kuruluşlarına ikrazda bulunmak,
- Diğer bankalara ikrazda bulunmak,
- Ticari veya sınai faaliyette bulunan kuruluşlara iştirak etmek,
- Gayrimenkul idaresi.

ab. Fransa Uygulaması

Verginin uygulandığı dönemde, "Hizmet vergileri mal ve sabit inşaat satışları dışındaki bütün işletme faaliyetlerine uygulanmaktadır(Code Generale d'Impots, CGI, m.256/2, 270). Patentlerin ve gayrimenkul kiralama-larına ilişkin hakların teslimi de hizmet kapsamına girmektedir. Mali aracılardan acenta ve broker'lar da dahil bütün tiplerinin hizmetleri de vergilenen hizmet kapsamındadır"(34).

Bankalar ticari faaliyette bulunan kuruluşlardır. Bankaların ikraz ve iskonto işlemleri vergiye tabidir. Bankaların hisse senedi ve tahvil satışlarından ve kambiyo işlemlerinden aldığı paralar da vergi konusuna dahildir. Üdünç verilebilir kıymetlerin herhangi bir

---

(34) Clara K. Sullivan, a.g.e., s.107.

iş ya da ticari faaliyete tahsis edilmesi karşılığında alınan paralar da vergiye tabi bulunmaktadır. Bazı bankalar ve işletmelerce çıkarılan ve borsaya kayıtlı olmayan özel bir ticari evrak niteliğindeki "bons de caisse"lerin faiz ödemelerinden elde edilen gelirler de vergi konusuna girmektedir(35).

Banka işlemleri Fransa'da süreç içerisinde çeşitli isimlerle vergilendirilmesine rağmen, vergiye tabi işlemlerde herhangi bir değişiklik bulunmamaktadır(36).

Banka içi işlemler ile, Fransa dışı ile bağlantılı bankacılık işlemleri vergiden müstesna bulunmaktadır.

b. Verginin Matrahı ve Oranı

Vergi kuramında; verginin konusu, verginin üzerinden alındığı şey olup, bu şeyin değer olarak ifadesi verginin matrahını oluşturmaktadır(37). Dolayısıyla, vergi matrahı vergi konusuna bağlı olarak değişmektedir.

---

(35) Taxation in France ..., s.1050-1051.

(36) Commission of The European Communities (CEC),
Inventory of Taxes, Luxembourg, 1981, s.339.

(37) Aykut Herekman, a.g.e., s.149.

Dolaylı vergilerde muameleler (mal, hizmet ve sermaye) ile harcamalara ilişkin "çift matrah" bulunmaktadır. Bu tür vergilerde, vergi hasılatı "fiyatların yükselişine bağlı bulunmaktadır"(38).

Vergi matrahı yönünden belirtilebilecek en önemli husus ise şudur: Herhangi bir şeyin değer olarak belirtilmesi yapılamıyorsa, o şeyin vergilendirilebilme olanağı söz konusu değildir. Örneğin, fizyolojik olaylar gibi. Bu olaylar herhangi bir değerle belirtilemeyeceğinden, bu olayların vergilendirilmesinden de, hiç bir zaman bahsedilemeyecektir. Bu itibarla, vergi matrahı, bir yerde, vergi konusunu kısıtlayıcı bir rol oynamaktadır.

Diğer taraftan, vergi matrahından hareketle, önce vergilenmek istenen şeyin matrahının ne olacağının seçimi yapıp, sonra buna göre verginin konusu da belirtilebilir(39). Neticede, yine, verginin konusuna göre vergi matrahı belirlenmiş gözükür. Bu yöntemle vergilemeyi nazara alınca, banka, banker ve sigorta işlemlerinin vergilendirilmesinde, vergi matrahı yönünden bir kaç değişik tercih ortaya çıkmaktadır.

---

(38) Henry Laufenburger, Mukayeseli Maliye, İ.Ü.İ.F. yayını, İstanbul, 1956, s.134.

(39) F. Neuamark, Maliyeye Dair Tetkikler, İ.Ü.İ.F. yayını, İstanbul, 1948, s.45.

Bunlardan birincisi, anılan işlemlerin tutarını, objektif olarak, vergi matrahı olarak kabul etmektir. Bu durumda, işlem yapan ve işlem yapılanın niteliği nazara alınmadan, yapılan işlem tutarı vergi matrahı olarak alınır. İşlem bedeli vergi matrahı olunca, bu tutar, şüphesiz ki, gayrisafi tutar olacaktır. Anılan işlemlerde, genellikle işlem hacmi büyük olduğundan, vergi oranının düşük tutulması gereği ortaya çıkacaktır(40).

Anılan işlemlerde, vergi matrahı için bu yöntem tercih edilerek, sadece işlem tutarı (gayrisafi olarak) matrah alındığında, bankaların yapmış olduğu her türlü işlem vergi konusuna girmiş olacaktır. Bu takdirde, bankaların gelir sağlayıcı işlemleri yanında, karşılığında faiz ödeyerek sağladıkları mevduat da, işlem olması nedeniyle vergiye tabi tutulmuş olacaktır. Üdenecek vergi, ek maliyet olup mevduat fazını dolayısıyla tasarrufu azaltıcı etki yaratacaktır. (Faizin gelir sayılması konusu hariç.) Bir verginin bağlı bulunduğu olayı veya durumu olumsuz yönde etkilememesi (Örneğin, % 110 oranında alınacak bir kurumlar vergisi, kurumlaşmayı teşvik etmezken, mevcut kurumların bile tasfiyesine neden olacağından, oranın mutlaka % 100'ün altına inmesi) gerekirken, burada aksi durum ortaya çıkmış

---

(40) John F. Due, Sales..., s.381.

olacaktır. Bu nedenle, banka, banker ve sigorta işlemlerinin vergilendirilmesinde, işlemlerin gayrisafi tutarının vergi matrahı olarak kabul edilmesi kambiyo işlemleri dışında, tercih edilebilecek bir yöntem olmamaktadır.

İkinci olarak; anılan işlemleri yapmanın bedeli olarak alınan para (41), vergi matrahı olarak kabul edilebilir. Bu taktirde, banka, banker ve sigorta şirketlerinin, karşılığında para aldığı işlemler vergiye tutulurken, para ödediği işlemler (örneğin, bankaların mevduata faiz ödemesi gibi) vergi matrahı ve dolayısıyla da vergi konusu dışında kalacaktır.

Bu yöntemin de, her seçenekli yöntemde olduğu gibi, kendine özgü mahzuru bulunmaktadır. Bu da şudur: İşlemi yapanın aldığı bedel her zaman gerçeği göstermemektedir. Evvelce, vergi konusunda da belirtildiği gibi, işlemi yapanın aldığı bedel, bazen işlemin yapılmasına aracı olanlara ödenebilmektedir. Bu nedenle, işlemi yapanın aldığı bedelin, kendisine kaldığı, her zaman için söylenememektedir. Dolayısıyla bu yöntem, alınan bedelden üçüncü kişilere yapılan ödemeleri nazara almama gibi bir mahzuru taşımaktadır.

---

(41) Edwin R. A. Seligman, Essays in Taxation, Augustus M. Kelley Reprints of Econoic Classics, Newyork, 1969, s.219.

Belirtilen mahzuru önleyebilmek üzere diğer kişilere yapılan ödemelerin vergi matrahı dışında bırakılması ise, vergi matrahı için üçüncü tercihi ortaya çıkarmaktadır. Bu yöntemde, işlem karşılığı alınan paranın lehe kalanı vergi matrahı olmaktadır. Bu durumda vergi oranı ikinci tercihe göre nisbeten fazla olacaktır.

Her üç yöntemi de gösterecek şekilde kısa bir rakamsal örnek verilim. Bir banka, bir müşterinin (a bankasının şubesi bulunmayan bir yerdeki) 100.000 liralık senedini tahsil etmiş ve bu işlemde aldığı 1.000 lira komisyondan aracı olan bankaya 200 lira ödemiştir.

İşlem 100.000 liralık senedin tahsili için yapıldığından ilk tercihe göre vergi matrahı, işlem tutarı olan 100.000 lira olacaktır. İkinci tercihe göre, vergi matrahı alınan bedel tutarı olan 1.000 liradır. Üçüncü tercihe göre ise, alınan 1.000 liralık bedelden yapılan 200 liralık gider düşüldükten sonra geriye kalan 800 lira vergi matrahı olacaktır.

Bankalar çeşitli işlemleri yanında kambiyo işlemleri de yaparlar. Kambiyo işlemleri yabancı para ile yapılan işlemlerdir. Bu tür işlemler içinde yabancı para alım satımında da bulunan bankalar, bu işlemlere ilişkin komisyonlarında istedikleri gibi oynama yapamazlar.

Çünkü bunların değerleri, bankaların dışındaki bir sistemle belirlenmektedir. Böyle olunca da, bankalar bu gibi işlemlerini ya çok küçük bir komisyon ile, ya da devletin zorunlu tutması sonucu, komisyon almaksızın yapmaktadırlar.

Kambiyo işlemlerini, diğer banka işlemleri gibi, aynı matrah ve aynı vergi oranı ile vergilemek bankaya ek külfet yaratacağından, kambiyo işlemlerinin farklı vergilemeye tabi tutulması gerekmektedir. Nitekim, kambiyo işlemlerini vergileyen ülkelerde, yabancı paraların alış ya da satış tutarları (gayrisafi) üzerinden, diğer işlemlerin vergi oranından düşük bir vergi oranı ile vergi alınmıştır.

Vergi matrahı yönünden eklenebilecek diğer bir husus da, vergi kuramındaki, vergi matrahının genişlik veya darlığına göre ayrımıdır. Vergi bir veya birkaç mala ilişkin ise "dar matrahlı (Narrow based) gider vergilerinden", bir çok mala ilişkin ise "yaygın matrahlı (Broad Based) gider vergilerinden" bahsedilmektedir. Bu ayrım içinde BSMV. dar matrahlı gider vergileri arasında yer almaktadır(42).

---

(42) Burhan Ulutan, Kamu Maliyesi, Kitap: 2, Devlet Gelirleri, İstanbul, 1977, s.137-138.

ba. Türkiye Uygulaması

Türkiye'de banka işlemlerinde BSMV.'nin matrahı (6802 s.K. m.31), evvelce değinilen vergi konusu işlemler nedeniyle alınan ve lehe kalan paraların tutarındır. Buradaki "tutarı" kavramı dönemselliği değil, işleme ilişkin toplamı ifade etmektedir. Yasal düzenlemede, banka ve sigorta işlemlerinde verginin konusuna, kısmen verginin matrahını da belirtecek şekilde geniş kapsamlı yer verilmiştir. Burada aynı düzenlemeye uyarak, evvelce vergi konusunda değindiğimiz matraha ilişkin açıklamaları yinelemekten kaçınmaktayız.

Yasa gereği, kambiyo işlemlerinde BSMV. matrahı kambiyo satış tutarı iken, diğer banka işlemleri için matrah, alınan ve lehe kalan paraların tutarındır (6802 s.K. m.31/ikinci fıkra).

Vergi matrahından, gider ve vergi adı altında bir indirim yapılmasına olanak bulunmamaktadır. Ayrıca, bu vergi matraha da dahil edilemez (6802 s.K. m.31/üçüncü fıkra). Verginin matraha dahil edilmemesi hali, bu verginin yayılı muamele vergisi niteliğinde olmadığını göstermektedir. Bilindiği gibi, yayılı muamele vergilerinde, vergi matraha dahil edilmekte olup, ilk aşamadan sonra gelen aşamalarda verginin de vergisi alınır hale gelmektedir.

Türkiye'de BSMV.'de vergi oranı, kambiyo işlemleri için binde bir, diğer banka işlemleri için % 3'dür. Yasa gereği, Bakanlar Kurulunun % 3'lük oranı, bankalar arası mevduat işlemleri için de ayrı oran saptayarak % 1'e kadar indirmeye ve tekrar % 3'e çıkarmaya yetkisi bulunmaktadır (6802 s.K. m.33). Şu anda, Bakanlar Kurulu kararına(43) dayanılarak, bankalar arası mevduat işlemleri için % 1 ve kambiyo dışındaki banka işlemleri için de % 3 vergi oranı uygulanmaktadır.

Bankaların birbirleri arasındaki mevduat aktarma işlemleri, finans gereksinimleri nedeniyle olağan, fakat, sık tekrarlanmayan bir işlemdir. Bu işlem, dayanışmaya dayanarak, diğer işlemlerdekine oranla daha küçük bir komisyon karşılığında yapılmaktadır. Dolayısıyla, komisyon ödemesini yapanın ek maliyetini daha da fazla yükseltmemek (ekonominin menfaati gereği) için, bu gibi işlemlerin normal vergi oranına göre daha küçük bir oranla vergilendirilmesi (farklı oran uygulanması) haklı görülebilmektedir.

bb. Fransa Uygulaması

Vergi matrahı yapılan işlemler karşılığında

---

(43) 19.4.1986 tarihli ve 19083 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 86/10563 sayılı Kararname.

alınan komisyon ya da diğer paraların gayrisafi tutarıdır(CGI, m.274)(44).

Hizmet vergisinde verginin normal oranı "% 8,5" (CGI, m.256-1-2⁰) olduğu halde "efektif vergi oranı % 9,2896'dır. Diğer hizmetler için normal oran % 12 idi"(45).

Hizmet vergisi yayıllı muamele vergisi niteliğinde idi. Bu nedenle vergi, verginin kendisi de dahil işlem bedeli üzerinden alınmaktaydı. Onun için, vergi oranında normal ve efektif olmak üzere iki oran söz konusu olmaktadır(46).

Bankalar ve Mali Muameleler Vergisi'nde ise vergi oranı, vergi hariç % 17,60 idi(47).

c. Beyan ve Üdenmesi

ca. Türkiye Uygulaması

Banka işlemleri vergisinin yükümlüsü, işlemi

---

(44) Taxation in France ..., s.1055.

(45) a.g.e., s.1056.

(46) İstanbul Sanayi Odası, Batı Avrupa'da Vergileme, İstanbul Sanayi Odası yayını, İstanbul, 1968, s.82.

(47) CEC, Inventory ..., s.340.

yapan bankadır. Dolayısıyla, her banka şubesi yaptığı işlemde dolayı yükümlü sayılmaktadır. Bu nedenle, şube işlemlerinin birleştirilip, bankaların genel müdürlüklerince tek bir yükümlülük tesisi söz konusu değildir.

Türkiye'de vergileme dönemi olarak bir aylık dönem kabul edilmiştir (6802 s.K. m.47). Bankalar bir aylık vergiye tabi işlemlerini ertesi ayın 15'inci günü akşamına kadar beyan ve ödemek zorundadırlar (6802 s.K. m.47).

Bankalar yaptıkları her işlem nedeniyle alınan ve lehe kalan paralara ilişkin kayıtları sırasında BSMV.'ni de anında ayırarak, kayıt işlemlerini tamamlarlar. Bu itibarla, işlem kayıt sırasında hesaplanan verginin, bankanın işlem yaptığı kişiye yansıtılıp yansıtılamayacağı konusunda yasal düzenlemeler bulunmamaktadır. Dolayısıyla, bankalara istekleri doğrultusunda bir tercih olanağı sağlanmış bulunmaktadır(48).

Ancak, verginin müşteriye yansıtılması halinde, müşterinin bankaya ödemiş olacağı bedel yükseleceğinden ve verginin konusunu ödenmiş bu yüksek bedel teşkil edeceğinden, bu durumdaki vergi matrahı, şüphesiz

---

(48) Ahmet Karakaya, a.g.e., s.313.

ki, verginin yansıtılmaması halinde vergi matrahına nazaran daha yüksek olacaktır.

Belirtmek istediğimiz diğer bir husus, hangi bedelin vergi matrahı sayılacağıının önemli bir ayrıntısı hakkındadır. BSMV. toplu muamele vergisi niteliğinde bir vergi türü olup, vergi ayrıca matraha dahil edilemeyeceğinden, işlem karşılığı alınan bedelin vergili bedel olarak nazara alınması zorunlu bulunmaktadır. Örneğin, bir işlem karşılığı alınan 103 liralık bir komisyonun 100 lirası lehe kalan bedel ve 3 lirası BSMV.'dir. Bu nedenle, alınan komisyon, $\frac{V^{(*)}}{100 + V}$ ile çarpılarak ödenmesi gereken vergi miktarı hesaplanacaktır.

cb. Fransa Uygulaması

Fransa'da da Türkiye'de olduğu gibi bir aylık işlemlerin vergisi ertesi ayın 15'ine kadar ödenmekte idi.

2. Banker İşlemlerinin Vergilendirilmesi

a. Verginin Konusu ve İstisnaları

Kişiler, yaptıkları banka işlemleri nedeniyle

(*) V = Vergi oranı.

banker sayılmaktadırlar. Fakat, tam olarak, banka niteliğini de taşımadıklarından, bankerler, bankaların yaptığı her türlü işlemi yapamamaktadırlar. Bankerler, çalışma alanı bulabildikleri ülkelerde, yasalarla düzenlenmiş, bankacılık işlemlerini yapma olanağına sahiptirler.

Bankaların her türlü işlemi vergiye tutulurken, bankerlerin yaptıkları banka işlemlerinin vergiye tabi tutulmaması, rekabet aksaklığı ve vergi eşitsizliği yaratacağından, banker işlemlerinin vergilendirilmemesi söz konusu olamayacaktır. Diğer bir deyişle, banka işlemlerinin vergilendirildiği hallerde, aynı alanda bankerlerin yaptığı bankacılık işlemlerinin vergilendirilmesi de zorunlu olmaktadır.

Bilindiği üzere, bankaların yaptıkları işlemler dar ve geniş anlamda ele alınarak incelenebilmektedir. Bu ayrıma göre, banker işlemlerini ele alarak inceleyelim. Bankerler yasalarla tanınan sınırlı işlemleri yapma olanağına sahiptirler. Örneğin, ne ülkemizde, ne de Fransa'-da, hiç bir zaman için bankerler mevduat toplama yetkisine sahip olamamışlardır. Bankerlerin yaptıkları başlıca işlem de, ödünç verme (ikraz) işlemidir. İşlem çeşidinin azlığından ortaya çıkan sınırlılık, işlemlerin (çeşit ve sayıca belli olması nedeniyle) geniş anlamda ele alınma olanağını da ortadan kaldırmaktadır.

Banker işlemlerinin geniş anlamda ele alınamayışının bir diğer nedeni daha bulunmaktadır. Bankaların gerek bankacılık alanında, gerek bankacılık dışındaki işlemleri, işlemi yapanın banka olması nedeniyle, geniş anlamda bankacılık işlemi sayılmaktadır. Bankerlerin bankacılık alanında yaptıkları işlemler banka işlemidir ve bu işlemi yapmaları nedeniyle banker sayılmaktadırlar. Banker sayılanların bankacılık dışındaki işlemlerine gelince; bu çeşit bir iş yapmaları halinde, yapılan iş banka işlemi niteliğinde olmadığından, o kişi de banker sayılmamakta ve yapılan bankacılık dışı işlemin her hangi bir kişi (banker değil) tarafından gerçekleştirildiği ifade edilmektedir.

Öyleyse, banka dışında, bankacılık işlemi yapan kişi, sadece bu işlemler nedeniyle banker sıfatına sahip bulunmaktadır. Banker işleminden anlaşılması gerekende, banka dışındaki kişinin yaptığı bankacılık işlemidir. Bu durum da, banker işleminin geniş anlamda ele alınamayışının diğer bir nedeni olmaktadır.

Açıklamalarımızı bir örnekle de belirtelim: Faiz karşılığı ödünç vermekle uğraşan, banka dışındaki bir kişinin, yapmış olduğu işlem banka muamelesidir. Banka işlemini yapan bu kişi banker sayılır. Eğer aynı kişi sahip olduğu bir gayrimenkulü kiraya verirse, yapılan işlem kiralama işlemidir. İşlemi yapan ise, gayrimenkul sahibidir. Aynı kişi, ayrıca bir dükkan

işletiyorsa, yapılan işlem ticari faaliyettir. İşlemi yapan ise tacirdir. Görüldüğü gibi, yapılan işlem banka muamelesi olmadıkça, kişinin banker sıfatı ortaya çıkmamaktadır.

Banka işlemleri ile birlikte banker işlemleri de vergilendirildiğinden, vergi konusu banker işlemleri neler olacaktır? Kişilerin yapmaya yetkili (yasa nedeniyle) oldukları banka işlemleri verginin konusunu oluşturacaktır. Yapılabilecek yasal işlemler sınırlı olduğundan, vergi konusunun genel bir ifade ile belirtilmesi bir sakınca yaratmayacaktır. Örneğin, "yaptıkları banka işlemi" gibi. İfade geniş gibi görünmesine rağmen, yasalarla sınırlı işlemleri kapsadığından dar kapsamlı bulunmaktadır. Bu itibarla, vergiye konu banker işlemlerinde vergiden istisnalara da gerek bulunmamaktadır. Şüphesiz ki, bankaca yapılan bir bankacılık işlemine istisna tanınmışsa, aynı istisnanın banker işlemine tanınmaması, söz konusu edilemez.

Banker işlemleri hangi yöntemle vergi konusu edilebilecektir? Bu sorunun yanıtı evvelki açıklamalar nedeniyle gayet kolaylıkla verilebilir. Bankaların yaptığı işlem vergilendiriliyorsa, banker işlemi de, vergi ve rekabet de eşitlik için, vergilendirilecektir. Vergi konusu'nda eşitlik ise, farklı kişilerce gerçekleştirilen aynı olayların, aynı yöntemle vergilendirilmesi halinde sağlanabilir. Bu nedenle, banka işlemi hangi

yöntemle ele alınmışsa, banker işlemi de aynı yöntemle vergi konusuna alınmalıdır.

aa. Türkiye Uygulaması

Türkiye'de, halen, bankerlerin yapmış oldukları banka muameleleri nedeniyle kendi lehlerine her ne adla olsun aldıkları paralar BSMV.'ne tabi bulunmaktadır (6802 s.K. m.28/ikinci ve üçüncü fıkralar).

Ancak, vergi konusu, geçtiğimiz yıllarda yaşanan banker olaylarındaki(49) vergileme yetersizliğinin önlenmesi amacıyla; yasalarla yapılmasına izin verilmeyen işlemleri de, 1981 yılından itibaren, vergi konusuna almış bulunmaktadır.

Ülkemizde ödünç para verme işlemini(50) devamlı olarak yapanlar, vergileme yönünden banker sayılmaktadırlar.

Ödünç verme işleminin devamlı olarak yapılması, ya bir yıl içinde birden fazla kişiye ödünç verilmesini,

---

(49) Geniş bilgi için bkz.: Arslan Başer Kafaoğlu, a.g.e., s.107-118.

(50) Ödünç para verme işleri hakkındaki 90 sayılı Kanun Hükmündeki Kararname (6.10.1983 tarihli ve 18183 (Mükerrer) sayılı Resmi Gazete).

ya da bir kişiye ödünç veriliyorsa birden fazla yılda işlemin tekrarlanması ifade etmektedir(51).

Yasal banker işlemleri yanında, kişilerin yasal olmaksızın yaptıkları(52) menkul kıymet alım-satımı ve buna aracılık ile, yine yasal olmayan mevduat toplama ve dağıtma işlemleri sonucunda, kendi lehlerine herhangi bir para almışlarsa, vergileme yönünden bu işlemleri yapan kişiler banker sayılmaktadırlar. Dolayısıyla, yaptıkları işlemlerden aldıkları paralar da BSMV.'ne tabi bulunmaktadır.

Kanunen yasak işlemlerin, normal ve hukuki koşullar altında gerçekleşmesi beklenemez. Ancak, yasak işlemlerin gerçekleşmesi, bunların vergilendirilmesine de engel teşkil etmez(53). Bilindiği gibi, yasal olmayan yollarla işlem yapanlar tefeci olarak anılmaktadır.

Geçtiğimiz yıllarda yasal olmayan bankerlerin işlemleri BSMV.'ne tabi olmadığından, yasa dışı işlem yapanlar üstelik vergisiz gelir etmekte idiler. Bunun

---

(51) Ahmet Karakaya, Ödünç Para Verenlerin Gider Vergisi Mükellefliği, Ankara, 1973, s.12.

(52) 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu hükümleri saklı tutularak.

(53) Muallâ Üncel, a.g.e., s.84.

için, 1981 yılında 6802 sayılı kanunda yapılan değişiklikle(54) yasa dışı işlemler de vergi konusuna alınmıştır.

Bankerlerin gerek yasal, gerek yasa dışı bankacılık işlemleri nedeniyle, komisyon, ücret, hizmet karşılığı gibi adlarla aldıkları paralar BSMV.'ne tabi bulunmaktadır. Burada, yasa dışı bankerlerin, 6802 sayılı Kanunda da belirtilen, bankalara nazaran farklı, bir faiz uygulamasından bahsetmek istiyoruz. Bilindiği gibi, bankaların mevduata faiz ödemeleri, gelir getirici değil, gelir azaltıcı işlemleri olduğundan BSMV.'ne tabi değildir. Yasa dışı banker ise, topladığı mevduata ödeme yaparken (banka gibi gelir azaltıcı) bunun bir kısmını, herhangi bir adla, kendi lehine alıkoymaktadır (bankaca yapılmayan işlem). İşte bu gibi paralar da BSMV.'ne tabi bulunmaktadır.

Banker işlemlerinin vergiye konu olabilmesi için, banka işleminde olduğu gibi, bu işlemin gerçekleşmiş, bir para karşılığı yapılmış ve bu paranın da banker lehine kalmış olması koşullarının bir arada gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu koşullar birarada gerçekleşmezse, yapılan işlem banka işlemi dahi olsa, o kişi, vergileme yönünden banker sayılamamaktadır. Örneğin, bir kişi diğer kişilerle yaptığı işlem sonucu elde ettiği dövizleri

---

(54) 2447 s.K.: DÜSTUR: 5. Tertip, Cilt 20, s.247.

alış fiyatı ile bankalara devretse, bu kişi banker sayılamıyacaktır(55). Çünkü, yapılan işlem (döviz alım satımı) banka işlemi olmasına karşın, yapılan işlemde döviz alış fiyatı ile bankaya satış fiyatı arasında bir fark bulunmamaktadır.

Ayrıca, yine yasa gereği, bir kişinin münhasıran altın alım satımı ile uğraşması da, banker sayılmasını gerektirmemektedir.

Faizle borç para vermenin ne gibi işlemlerde yoğunlaştığı ya da, hangi amaçla faizli borç para kullanımının vergiye tabi olup olmadığı gibi sorular akla gelebilir. Vergileme yönünden faizli borç paranın, kullanım yönü hiç bir önem taşımamaktadır. Yasanın uygulama süreci içerisinde ortaya çıkan uyumsuzluklarla ilgili olarak verilen ve yerleşen Danıştay kararlarında, bir şahsın hissedarı bulunduğu şirkete faizle borç para vermesinin (56) ya da, bir şirketin müstahdemine faizle borç para vermesinin(57) vergiye tabi olduğu belirtilmiştir. Bu nedenle, BSMV. yönünden, borç para hangi amaçla kullanılırsa kullanılsan, faizle (lehe

---

(55) Ahmet Karakaya, Gider Vergileri..., 1967, s.289.

(56) 31.5.1950 tarihli ve E.1949/1817-K.1950/1587 sayılı Danıştay 5 inci Daire Kararı.

(57) 21.2.1958 tarihli ve E.1958/5, K.1958/69 sayılı Danıştay Dava Daireleri Umumi Heyeti Kararı.

kalan bir bedelle) borç verilmesi işlemi, vergileme için yeterli olmaktadır.

ab. Fransa Uygulaması

Banka işletmesi niteliği taşımasa dahi ticari faaliyet çerçevesinde ödünç verme işlemlerinde bulunanların, bu işlemleri ile broker'ların hisse senedi ve tahvil işlemlerinden aldığı paralar Hizmet vergisine tabi bulunmaktadır. Bir işlemin vergiye tabi tutulabilmesi için, o işlemin devamlılık arzeden bir faaliyet içerisinde yapılması gerekmekte idi(58).

Hizmet vergisinin KDV. ile birlikte uygulandığı yıllarda, KDV.'ne konu broker hizmetleri, Hizmet Vergisinden müstesna tutulmuştur(59).

b. Verginin Matrahı ve Oranı

Bankerlerin yapmış olduğu banka işlemleri vergiye tabi olduğundan, banka işlemlerinin vergi matrahı ve vergi oranı için evvelce verilen açıklamalar, banker işlemleri için de aynen geçerli bulunmaktadır. Eşitlik sağlan-

---

(58) Taxation in France..., s.1050-1051.

(59) a.g.e., s.1055.

ması için, banka işlemleri için seçilmiş matrah çeşidi ve seçilmiş vergi oranı aynen banker işlemlerine de uygulanacaktır.

Ancak, yasal olmayan banka işlemini yapanların vergi matrahlarının saptanmasında, farklı bir matrah uygulanabilir mi sorusu her an akla gelebilir. Aynı hukuki durum içinde eşitliğin sağlanması gerekmektedir. Bir bankanın yasal banka işlemi ile bir kişinin yasal olmayan aynı banka işleminin vergilendirilmesinde, her iki işlem için de aynı matrahın uygulanması, yasal ve yasal olmayan iki işlemin aynı değer yargısı ile ele alınması demektir. Bu görüş, her zaman için benimsenecek bir görüş olmaktan uzaktır. Bu nedenle, yasal bir banka işlemi için, işlemde elde edilen net bedel vergi matrahı kabul edilirken, aynı fakat yasal olmayan bir banka işleminde farklı bir vergi matrahının (işlemin gayrisafi tutarı veya gayrisafi işlem bedeli gibi) uygulamasının bir sakıncası bulunmamaktadır. Bu çeşit farklı uygulamasında, bir dereceye kadar, yasal olmayan işlemin cezalandırılması görüşü ile savunulabilineceğini düşünmekteyiz.

ba. Türkiye Uygulaması

Türkiye uygulamasında, bankerlerin gerek yasal, gerekse yasal olmayan banka işlemlerinde, yapılan işlem karşılığı alınan ve lehe kalan para vergi matrahı kabul edilmiştir. Diğer bir deyişle, yasal ve yasal

olmayan banka işlemlerinin vergilendirilmesinde, vergi matrahı yönünden farklı bir uygulama bulunmamaktadır.

Ancak, uygulamadan doğan bir aksaklığı da burada belirtmek istiyoruz. Bankalar, yaptıkları işlem sırasında, titizlikle kayıt tutan, aldığı ile verdiği paraları anında bilen (günlük kasa tutturulması zorunluluğuyla) işletmelerdir. Bankerlerin ise, yasal işlemlerinin kayıtlarında dahi, bir banka gibi titiz ve anlık davrandığı iddia edilemez. Böyle olunca, bankerlerin bazı işlemlerinin vergilendirilmesi, ispat zorunluluğu taşımaktadır. Örneğin, bir bankerin yakınlarına faizle para vermesinin saptanmasından doğan uyuşmazlık, "yakın kişilere faizle para verilemeyeceği görüşüyle" reddedilmiştir(60). Bankalarda ise böyle bir durumun, işlemin yapıldığı gündeki kayıtların incelenmesi ile, kuşkuya yer kalmaksızın ispatlanacağı, gayetle açık bulunmaktadır.

Vergi oranı yönünden de, banka ile banker işlemleri arasında bir fark bulunmamaktadır.

bb. Fransa Uygulaması

Yapılan bankacılık işlemi sonunda alınan bedel ile broker'ların menkul kıymet alım satımlarında aldıkları komisyonlar, Hizmet Vergisinin matrahını oluştur-

---

(60) Ahmet Çakır, Vergi Uyuşmazlıklarıyla İlgili Danıştay Kararları, Ankara, 1984, s.459.(23.2.1978 tarihli ve E.1976/2195, K.1978/654 sayılı Danıştay 7'nci Daire Kararı)

makta idi(61).

Vergi matraha dahil olup "normal vergi oranı % 12, efektif vergi oranı ise % 13,6363" idi(62).

c. Beyan ve Üdenmesi

Bankerlerin yaptıkları banka işlemlerinin yükümlüsü işlemi yapan bankerdir.

Banker kavramı iki şekilde ortaya çıkmaktadır. Birincisi, bir kişinin banka işlemi yapmadan önce gerekli yasal izni almasından dolayı banker niteliği kazanmasından çıkan kavramdır. Yani, kişi vergiye tabi işlemi yapmadan önce de banker sayılmaktadır. Tabii ki, işlem öncesinde o kişi bankerdir ama, vergi borcu henüz doğmamıştır.

İkincisi ise, yasal olmayan banka işleminin yapılmasından sonra, o kişiyi vergileyeabilmek için ortaya çıkan banker kavramıdır. Bu durumda, önce bir banka işlemi yapılmaktadır. Bu işlem yasal olmayan işlemdir ve yapıldığı saptanmıştır. Bu işlem vergilendirilecektir. İşlemi yapan kişi vergi yükümlüsü olacaktır.

---

(61) Taxation in France..., s.1055.

(62) a.g.e., s.1056.

Vergi yükümlüsü olabilmek için de banker sayılması gerekecektir. Burada, birincinin aksine olarak, önce işlem yapılması ve sonradan işlemi yapanın banker sayılması söz konusudur.

Ödenen verginin yansıtılıp yansıtılmaması, bilindiği gibi, serbesttir. Ancak, bankerler ödedikleri vergiyi müşterilere yansıtılmamakla, bankalara nazaran bir avantaj elde etme yolunu tercih edebilecektir. Tabii ki bu durum, müşteriye sağlanan menfaate bağlı olarak değişecektir.

Verginin beyan ve ödenmesi esasları, aynen banka işlemlerinde olduğu gibidir. Bu nedenle de tekrardan kaçınılmıştır.

3. Sigorta İşlemlerinin Vergilendirilmesi

Diğer ülkelerde, hâlen banka, banker ve sigorta işlemleri üçlüsünden sadece sigorta işlemlerinin vergilendirilmesine devam edilmektedir. Örneğin, Fransa evvelce belirtilen üç işlemi de vergilendirmiş iken 1981 yılından beri sadece sigorta işlemlerini vergilendirmektedir. Federal Almanya, anılan işlemlerden sadece sigorta işlemlerini vergiye tabi tutmuş olup bu vergi hâlen uygulanmaktadır. Avusturya, evvelce banka ve sigorta işlemlerini vergiye tabi tutmuş iken, 1953'den beri sadece sigorta işlemlerini vergiye tabi tutmaktadır.

Hollanda anılan işlemlerden yine, sadece sigorta işlemlerini vergiye tabi tutmaktadır. Bu itibarla, sigorta işlemleri uzun süreli vergilendirme alanı bulmuştur.

a. Verginin Konusu ve İstisnaları

Sigorta ettirenin riskinin gerçekleşmesi halinde, risk sahibinin uğrayacağı zararı başka biri (sigorta şirketi) ile paylaşmak amacıyla sigorta mukavelesi düzenlenmektedir. Sigorta mukavelesine sigorta poliçesi de denilmektedir.

Sigorta şirketleri düzenledikleri sigorta poliçeleri karşılığında, sigortalıdan prim almaktadırlar. Bu prim, riskin gerçekleşmesi halinde, daha fazlasıyla, sigortalıya sigorta bedeli olarak ödenecektir. Riskin gerçekleşmemesi halinde ise, bu prim sigorta şirketinin net geliri olacaktır.

Risklerin gerçekleşmesi halinde sigorta şirketince ödenen sigorta bedeli, her zaman için, alınan primden fazla olmaktadır. Bu itibarla, sigorta şirketleri, sigorta poliçeleri karşılığı aldığı primleri başka alanlara yatırarak, sigorta bedelini karşılayacak geliri elde etmek zorundadırlar(63).

---

(63) George E. Lent, a.g.m., s.147.

Bu açıklamalarımız, sigorta şirketlerinin zorunlu olarak yaptıkları iki tür işlemi ortaya çıkarmaktadır. Birincisi, sigorta şirketlerinin sigortalıyı bularak sigorta anlaşması yapmak için giriştiği işlemlerdir. Bu işlemler sonucu, sigorta poliçesi düzenlenmekte ve karşılığında prim (gelir) alınmaktadır.

İkincisi ise, alınan primlerin, sigortacılık dışındaki alanlara, gelir getirmesi amacıyla, yatırılması nedeniyle girişilen işlemlerdir. Bu işlemler daha fazla gelir elde etmek hırsı ile yapılan işlemler olmayıp, sigorta şirketlerinin de, kendi risklerini azaltmak amacıyla giriştiği, sigortacılığın gereği olan plasman (yatırım) işlemleridir.

Bu iki çeşit işlem türüne bakarak vergileme yönünden şunları belirtebiliriz. Sigorta şirketlerinin temel işlevi, sigorta mukavelesinin yapılması işlemidir. Bu işlemin vergilenmesi gerekir. Sigorta şirketlerinin yaptığı iki tür işlemde ikinci tür işlemleri nazara almayınca, tabiatıyla sadece sigorta mukavelesi yapılmasıyla ilgili işlemin vergilendirilmesi söz konusu olacaktır.

Sigorta mukavelelerinin işlem olarak vergilendirilmesi halinde, vergi konusu, sigorta poliçesinin düzenlenmesi olmaktadır. (Örneğin, hâlen Fedaral Almanya, Avusturya, Fransa ve Hollanda'da uygulanan sistem gibi). Vergi konusu olarak sigorta poliçesi düzenlenmesi

ele alınınca, bu düzenlemenin kapsamına her türlü sigorta mukavelesi dahil olmaktadır. Çünkü, vergi konusu genel bir ifade ile ortaya konmaktadır. Böyle olunca, sigortacılığın teşviki, genişletilmesi ve yaygınlaştırılması isteği doğrultusunda vergi istisnalarına da yer vermek kaçınılmaz olacaktır. Örneğin, sigortacılıkta öncelikle teşviki düşünülen hayat sigortalarının vergiden müstesna tutulması gibi.

Teşvikler vergi konusundan istisna kılınmakla sağlanabileceği gibi, genel vergi oranına nazaran istenilen teşviklerde daha düşük bir oranı uygulamak suretiyle de teşvik sağlanabilir. Tabii ki, vergiden müstesna işlemlerde gerçek vergi oranı sıfır iken, genel vergi oranına nazaran daha düşük olan vergi oranının, yine de, sıfır üzerinde artı bir değer ifade ettiği gözden kaçırılmamalıdır. Bu nedenle, işlemlere ilişkin olarak getirilmiş vergi istisnalarının, gerçek ve tam istisna olduğunu belirtebiliriz.

Sigorta poliçelerinden alınan primlerin vergiye konu edilmesine ise, Amerika Birleşik Devletlerine dahil eyaletlerde, 1829 yılından itibaren başlanmıştır. Önce, Newyork'da yabancı sigorta şirketlerinin, eyalet içinde akdettiği poliçelerin primlerinden (% 10 vergi oranı ile) vergi alınması ile başlayan uygulama, zamanla diğer eyaletlerde değişik vergi oranları ile, yerli sigorta şirketlerini de kapsayan biçimde devam etmiştir.

Ancak, bu uygulama bir muamele vergisi niteliğinde olmaktan öte, sigorta şirketlerinin gelirlerini vergilemek amacıyla yapılmıştı. Bu nedenle, sigorta şirketlerinin gelirinden alınan kurumlar vergisinin, tarihsel gelişiminin başlangıcında sigorta şirketlerinin, sigorta poliçe primleri üzerinden vergilendirildiği literatürde belirtilmektedir(64).

Diğer taraftan, sigorta şirketlerinin temel işlevi sigorta mukavelesi akdetmektir, ama, sigortacılık bu noktada bitmemektedir. Alınan primleri net gelir olarak düşünen bir sigorta şirketi, kendini daha büyük bir riske katarak ileride sigorta bedellerini ödeyemeyecek duruma düşebilir. Öyleyse, sigorta şirketleri alınan primleri kendinde alakoymayarak plase etme durumundadır. Bu da, sigorta işlemidir.

Geniş bir düşünce ile, gerek sigorta poliçesi düzenlenmesi, gerekse sigorta poliçesi karşılığı alınan primlerin plase edilmesi sigorta işlemi olduğundan, sigorta işlemlerinin vergilendirilmesi halinde, konunun geniş anlamıyla ele alınması gerektiğini de ortaya çıkarmaktadır. Bu husus da, sigorta işlemlerinin vergilendirilmesinin ikinci, değişik bir yönünü belirtmektedir.

---

(64) Edwin R. A. Seligman, a.g.e., s.161-170.

Sigorta işlemlerinin geniş anlamda ele alınarak vergilendirilmesi halinde, gerek sigorta poliçesi düzenlenmesi işlemi, gerekse sigorta primleri ile sigorta şirketlerinin sermayesinin plasmanı dolayısıyla yapılan işlemler verginin konusunu oluşturmaktadır. Vergi konusunun geniş anlamda ele alınması, yasa metinlerinde "her ne şekilde olursa olsun yapılan bütün işlemler" ifadesiyle gerçekleştirilmektedir.

Vergi konusu geniş anlamıyla ele alınınca, vergilemenin yaratacağı vergi mükerrerliğinin belirmesini önleme bakımından çeşitli vergi istisnalarına yer vermek kaçınılmaz olacaktır. Bunların bazılarına değinelim. Sigorta poliçesi yönünden, teşviki istenen sigorta çeşitleri (hayat sigortası, ihracat sigortası gibi), reasürans (mükerrer sigorta-sigorta ettirilmiş işlemin sigortalanması), retrosesyon (mükerrer sigortanın da sigortalanması); plasmanlar yönünden ise, diğer bir sigorta şirketinin yatırımlarına iştirak (işlem, diğer sigorta şirketince vergilendirilmiştir), sigorta şirketlerine yapılan bağışlamalar (işlemdir ama, sigortacılık işlemi değildir) gibi işlemlerin vergiden istisna edilmeleri gerekli görülebilir.

Vergi konusu yönünden; sigorta işleminin, ya dar anlamda ele alınarak, sadece sigorta poliçesi düzenlemesinin, ya da geniş anlamda ele alınarak her türlüünün vergiye konu edildiğini açıkladık. Bu açıklamalarda, ister dar, ister geniş anlamda olsun, vergiye

konu olan şey, sigorta işlemidir. Sadece sigorta işleminin vergi konusu olmaya yeterli olmadığı, işlemin yanında lehe alınan paranın vergi konusu edildiği, üçüncü tür bir vergi konusu uygulamada ortaya çıkmaktadır. Nitekim, ülkemiz için böyle bir uygulama söz konusudur.

aa. Türkiye Uygulaması

Ülkemizde, sigorta şirketlerinin, "her ne şekilde olursa olsun yapmış oldukları bütün muameleler dolayısıyla kendi lehlerine her ne nam ile olursa olsun nakden veya hesaben aldıkları paralar" (6802 s.K., m.28/birinci fıkra) verginin konusunu oluşturmaktadır.

Bu hüküm gereğince, geniş anlamda yapılan sigortacılık işlemleri, vergi konusu edilebilmek için yeterli olmamakta, bu işlemler sonucunda alınan bedelin lehe kalması koşulunun da gerçekleşmesi halinde, vergi konusu ortaya çıkmaktadır.

Sigorta akdi ile düzenlenen sigorta poliçesi karşılığı alınan primler, sigorta şirketinin lehine kaldığından vergi konusuna girmektedir. Primlerle birlikte, sigorta şirketinin sermayesinin plasmanı dolayısıyla alınan şu paralar da, sigorta şirketinin lehine kaldığından ayrıca, verginin konusuna girmekte-

dir(65):

Sigorta şirketlerinin;

- Sahip oldukları gayrimenkullerin kira gelirleri,
- Sahip oldukları gayrimenkullerin alım-satımında kendi lehlerine hasıl olan farklar,
- Bankalarda açtıkları mevduat hesaplarından aldıkları faizler,
- Sahip oldukları işletmelerden ya da iştiraklerinden sağlanan kârlar,
- Elllerinde bulunan hisse senetlerinden aldıkları temettüleri,
- Elllerinde bulunan tahvillerden aldıkları faizler,
- Diğer ikraz işlemlerinden alınan faiz ve komisyonlar,
- Türk Hazine bonolarından aldıkları faizler.

Vergiden istisnalara gelince, sigorta işlemlerinde evvelce belirtilen genel vergi istisnalarına ek olarak, ülkemizde, biçilmemiş veya toplanmamış her türlü tarım mahsulleri ile tarım hayvanları için akdolunan zirai sigortalar ile, nükleer rizikolara karşı yapılan sigortalar dolayısıyla alınan paralar da vergiden müstesna tutulmuştur (6802 s.K., m.29/k ve 1 bendleri).

---

(65) Maliye Bakanlığı Hesap Uzmanları Sendikası, Gider Vergileri Kanunu ve İzahları, İstanbul, 1972, s.311; Ahmet Karakaya, a.g.e., s.283.

ab. Fransa Uygulaması

Sigorta şirketleri, evvelce, sigortacılık faaliyetleri nedeniyle Hizmet Vergisine tabi değildi (CGI, m.271-18⁰, 271-19⁰). Sigorta şirketleri, ancak, ödünç verme işlemlerinde bulunduğu zaman, Hizmet Vergisine (bankacılık hizmeti nedeniyle) tabi tutulmakta idi. Sigorta acentalarının hizmetleri ise, Hizmet Vergisine tabi idi(66).

Fransa'da 1981 yılından beri, sigortacılık işlemleri, ayrı bir Sigorta Vergisi (Taxe sur Les Conventions d'Assurance) (CGI, m.991-1004) ne tabi bulunmaktadır. Bu verginin konusu yapılan sigorta sözleşmeleri sonucu prim ödenmesidir. Endüstriyel tehlikeler, hayat sigortaları, "mutuel birliklerin" zirai sigortaları, mahsulün donmasına ilişkin sigortalar ile mükerrer sigorta nedeniyle alınan primler vergiden müstesna bulunmaktadır(67).

ac. Federal Almanya Uygulaması

Federal Almanya'da, günümüzde de uygulanan

---

(66) Taxation in France...., s.1053.

(67) CEC, Inventory of Taxes, 1983 Edition, Luxembourg, 1983, s.302.

Sigorta Vergisi (Versicherungsteuer) 1959 yılında (68) yürürlüğe konmuştur.

Sigorta Vergisi Kanununun (Versicherungsteuergesetz-VersStG-) 1. inci maddesinin 1 ve 2 numaralı bendlerinde belirtilen şartlarda gerçekleştirilen sigorta mukaveleleri karşılığında prim ödenmesi, verginin konusunu oluşturmaktadır.

1. maddenin 1 numaralı bendi ile, Federal Almanya'da yerleşmiş olanların sigortalı olarak prim ödemiş olmaları veya, aynı maddenin 2 numaralı bendi ile de, sigorta anlaşmasına konu olabilen ve Federal Almanya sınırları içerisinde bulunan kıymetlerin sigortalanması şartı aranmaktadır(69).

Fransa'da olduğu gibi, Federal Almanya'da da, Türkiye'deki uygulamanın aksine olarak, vergiye tabi sigorta işlemleri dar anlamda ele alınarak, sadece sigorta poliçesinin akdine ve sigorta primi ödenmesine ilişkin işlem vergiye tabi tutulmuştur(70). Böyle

---

(68) Resmî Gazete'de (Bundes Gesetz Blatt-BGBL-) yayımı: 24.Juli.1959, BGBL, I. s.539.

(69) World Tax Series, Taxation In The Federal Republic of Germany, ..., s.641.

(70) G. Schmölders, Genel Vergi Teorisi, (Çev.: Salih Turhan, İ.Ü.İ.F. Maliye Enstitüsü yayını, İstanbul, 1976, s.279.

olunca, Federal Alman sigorta şirketlerinin ülke sınırları içerisindeki sigorta poliçesi akdi dışındaki işlemleri Sigorta Vergisi kapsamına girmemektedir.

Sigorta Vergisi Kanununun 4'üncü maddesinde belirtilen vergiden müstesna işlemler ise şunlardır: Reasürans işlemleri (VersStG 4.m.4/1.f.); kaza sigortası (VersStG, 4.m./3.f.); İş talebi yasasına göre aktedilen işsizlik sigortası (VersStG, 4.m./4.f.); Mesleki yaşlılık sigortası (VersStG, 4.m./5.f.); İş tazminatı aylığı (VersStG, 4.m./6.f.); Federal Alman diplomatik personelin sigorta işlemleri (VersStG, 4.m./8-a.f.); Federal Alman Konsolosluk mensuplarına ilişkin sigorta işlemleri (VersStG, 4.m./8-d.f.); Sigorta bedeli 7500 Deutsche Markı aşmayan hayvan sigortası anlaşmaları (VersStG, 4.m./9.f.) ve ihracata bağlı nakliye sigortası gibi.

ad. Avusturya Uygulaması

Avusturya'da günümüzde de uygulanan Sigorta Vergisi 1953 yılında(71) yürürlüğe girmiştir.

Verginin konusu, kanun madde ve fıkra numaraları ile içerik olarak aynen Federal Almanya'da olduğu

---

(71) Resmî Gazetede yayımı: (Bundes gesetz BG, 8.Juli.1953 BGBl, Nr.133).

gibidir. Yani, Avusturya'da yerleşmiş olanların sigortalı olarak prim ödemesi (VersStG, 1.m.1-1.f.) ile Avusturya'da bulunan kıymetlerin sigortalanması (VersStG, 1.m./1-2.f.), verginin konusunu oluşturmaktadır. Federal Almanya'ya nazaran Avusturya Sigorta Vergisi konusundaki ek, daha doğru bir ifadeyle, açıklama, "geçici durmalara ilişkin sigorta işlemlerinin" vergiye tabi olduğuna (VersStG, 1.m./(2).f.) ilişkindir.

ae. Hollanda Uygulaması

Avrupa Topluluğu üyesi olan Hollanda'da da, banka, banker ve sigorta işlemlerinden, sadece sigorta işlemleri vergiye tabi bulunmaktadır. Hollanda Sigorta Vergisi (Assurantiebelasting) nde, sigorta mukavelesi karşılığında ödenen sigorta primleri vergisinin konusunu oluşturmaktadır(72).

Sigorta vergisi uygulayan diğer Avrupa ülkeleri gibi, Hollanda'da da sigorta şirketlerinin, sadece, sigorta poliçesi düzenlenmesine ilişkin işlemleri vergiye tabi bulunmaktadır.

---

(72) R. Betten, M.R. Moore ve J. Van Hoorn, Jr., Value Added Taxation in Europe, Guides To European Taxation, International Bureau of Fiscal Documentation, Amsterdam, 1986, C.4, s.Netherlands, 8-10.

b. Verginin Matrahı ve Oranı

Sigorta işlemlerinde vergi konusunun dar veya geniş anlamda ele alınışına göre, vergi matrahının da buna paralel olarak değişeceği şüphesizdir.

Sadece sigorta mukavelesi işleminin vergiye konu edildiği durumda, vergi matrahını, işlem sonucu düzenlenen sigorta poliçesi karşılığı ödenen primler oluşturacak ve vergi, ödenen sigorta primleri üzerinden hesaplanacaktır.

Sigorta mukavelesi ile ilgili işlemlerin vergiye konu olması halinde, sigorta primlerinin vergiye matrah olması dışında, vergi matrahı olarak alınacak başkaca bir değer (kıymet) bulunmamaktadır. Çünkü, sigorta poliçeleri ile ilgili olarak ifade edilebilecek iki değer vardır. Biri sigorta primleri, diğeri sigorta bedelidir. Sigorta bedeli, riskin gerçekleşmesi halinde geçerli olacak bir değerdir. Her zaman için de, riskin gerçekleşmesi olası değildir. Bu nedenle, sigorta bedeli, sigorta poliçesi düzenlenmesi esnasında izafi bir değer taşımaktadır ve dolayısıyla, vergi matrahı olarak kabul edilebilecek bir değer niteliğinde değildir. Böyle olunca da, geriye vergi matrahını oluşturacak, sadece sigorta primleri tutarı kalmaktadır.

Sigorta primleri vergiye matrah olarak alınınca, vergi oranları, siyasi tercihe bağlı olarak tek veya

birden fazla (Fransa'da 13 adet gibi) olabilecektir. Tabii ki, siyasi tercihi de etkileyen faktörler, sigortacılık alanında verilmesi gereken teşvikler ve himayeci görüşler olacaktır. .

Sigorta işlemlerinin geniş anlamda vergiye konu olması durumunda, sigorta primleri ile sigorta şirketlerinin prim ve sermayelerinin plasmanından ortaya çıkacak gelirleri sigorta işlem vergisi matrahını oluşturan değerler olacaktır.

Vergi matrahının tesbitinde; sigorta primleri ile yatırım gelirleri için iki farklı değer (dolayısıyla iki farklı vergi oranı) esas alınabileceği gibi, her iki çeşit işlem için alınan paraların da, vergiye matrah olması şeklinde tek bir vergi matrahı (farklı vergi oranları olabilir) da esas alınabilir.

ba. Türkiye Uygulaması

Ülkemizde, her iki çeşit sigorta işleminden alınan ve sigorta şirketinin lehine kalan paralar şeklinde, vergi matrahı için tek bir değer kabul edilmiştir. Vergi oranı ise, her iki işlem için de, yine tek'(% 3)'dir. Hatta, diğer, banka ve banker işlemleri için birlik sağlamak amacıyla aynı % 3'lük oran uygulanmaktadır.

bb. Fransa Uygulaması

Sigorta Vergisi'nin matrahı, yapılan sigorta sözleşmeleri karşılığında alınan prim tutarıdır(73).

Sigorta Vergisinin oranı ise sabit olmayıp, şu sigorta işlemleri için belirtilen oranlarda vergi alınmaktadır(74):

<u>Sigorta sözleşmesi konusu</u>	<u>Vergi oranı(%)</u>
Denizcilik	4.80
Sportif kayıklar ve yatlar	19.
Yangın tehlikesi:	
-normal tarife	30.
-il sandıkları	24.
-tarımda (vergili)	18.
-endüstriyel, ticari, mesleki ve tarımsal üretimde kullanılan mallar ve bölgesel işbirliği yönetim binaları	15.
-bir malın yanması halinde üretim kayıpları	0.75
Yaşam için:	
-normal tarife	5.15
-grup sigortaları	5.15
-60 yaşından yukarı olanlar ile özürlüler tarafından akdedilen hayat boyu gelir kontratları	2.40

---

(73) CEC, a.g.e., s.302.

(74) Ministre de L'Economie Des Finances et du Budget,
Précis le Fiscalité 2, Paris, 1986, s.32-33.

İhracat kredisi sigortası	0.25
Motorlu kara taşıtları için her türlü sigorta	18.
Diğer sigortalar	9.

bc. Federal Almanya Uygulaması

Akdedilen sigorta poliçeleri karşılığı ödenen primler, verginin matrahını (VersStG, 5.m) oluşturmaktadır.

Normal ve indirimli iki oran olmak üzere F. Alman sigorta vergisinde üç vergi oranı mevcuttur. Normal vergi oranı % 5'(VersStG, 6 m./1.f.) dir. Tarım sigortasında don olayı sigorta konusu ise; vergi oranı her sigorta yılı primlerinde, 1000 Deutsche Mark (Batı Alman Mark'ı) prim için 20 pfennig (Fenig)(VersStG, 6.m./2.f.) dir. Gemilerin kasko sigortası için vergi oranı ise % 2 (VersStG, 6.m./3.f.) dir.

bd. Avusturya Uygulaması

Sigorta vergisinin matrahını, düzenlenen sigorta poliçeleri karşılığında sigortalının ödediği primler oluşturmaktadır (VersStG, 5.m.).

Normal vergi oranı % 3'dür. (VersStG, 6.m/(1).1.f.). Hastalık sigortalarında vergi oranı, % 1 (VersStG,(1)-1/(2)f.) dir. Kanunun ikinci maddesinde belirtilen istisnai haller için vergi oranı % 7 (VersStG, 6.m/(1)-3.f.) dir.

Tarıma ilişkin don olayında sigorta primi, her sigorta yılı için ödenen 1000 Şilin için 20 Groschen'dir.

Yabancı kişiler için akdedilen sigorta sözleşmesinde vergi oranı normalin 5 katı (VersStG, 6.m/3.f.)dır.

Tarıma ilişkin don olayı sigorta konusu ise, vergi oranı, her sigorta yılı için, 1000 Şilin prim ödemesinde 20 Groschen (VersStG, 6.m./(3)f.), (VersStG, 6.m./(2)f.) dır.

be. Hollanda Uygulaması

Sigorta vergisinin matrahını, sigorta muamelesi karşılığında sigortalı tarafından ödenen primler oluşturmaktadır.

Vergiye tabi başlıca sigorta türleri için vergi, tek oranlı olup, % 6'dır.

c. Beyan ve Ödenmesi

Sigorta işlemlerinden doğan verginin yükümlüsü sigorta şirketleridir.

Sigorta şirketlerinin sigorta mukavelesi akdi ile ilgili işlemleri, sigorta aracıları olan acenta veya prodüktörleri aracılığı ile de gerçekleştirilmektedir. Ancak, bu aracılardan sigorta poliçesi tanzimine yetkili olmayanların görevi sigorta şirketi ile sigortalı arasında aracılık yapmaktır. Bunlar sigorta şirketi niteliğinde

olmadığından (sigorta akdinin taraflarından biri değildirler), vergi yükümlülükleri de söz konusu değildir.

ca. Türkiye Uygulaması

Ülkemiz uygulamasında, banka, banker işlemlerinde olduğu gibi, sigorta işlemlerinde de vergilendirme dönemi, bir aylık dönemdir. Bir aylık dönem içinde iptal edilen muamelelere ilişkin meblağların vergi matrahına katılmamasına da ayrıca olanak sağlanmıştır (6802 s.K., m.31/dördüncü fıkra). Vergi de, ertesi ayın 15'ine kadar ödenmektedir.

Sigorta işlemlerine ait vergi, matraha dahil edilmez ve ödenecek vergi sigortalıya yansıtılabilir karakterli olmasına karşın, yansıtılıp yansıtılamıyacağı hakkında da yasal bir hüküm bulunmamaktadır.

cb. Federal Almanya Uygulaması

Verginin mükellefi, sigorta poliçesi düzenleyen sigorta işletmesi (VersStG, 7.m./(1) f.) dir.

Mükellef, bir aylık vergiye tabi işlemleri için ertesi ayın 15'ine kadar beyanname vermek ve aynı sürede vergi borcunu ödemekle (VersStG, 8.m) sorumludur.

cc. Avusturya Uygulaması

Sigorta vergisinin mükellefi, sigorta işletmesi (VersStG, 7.m./(1) f.) dir.

Bir aylık dönem için beyanname, ertesi ayın ilk 2 haftasında verilir ve bu süre içerisinde vergi ödenir (VersStG, 8.m.).

III. KATMA DEĞER VERGİSİ İÇERİSİNDE VERGİLENDİRİLİP VERGİLENDİRİLMEMESİ

A. KATMA DEĞER VERGİSİNİN GELİŞİMİ

"Muamele vergilerinin tarihsel gelişiminde en sonuncusu ve muhtemelen nihai aşaması olan"(75) vergi, Katma Değer Vergisi (KDV.) dir(76).

KDV. mal ve hizmetlerin üretiminden tüketimine kadar geçirilen aşamalarda yaratılan katma değer

---

(75) Carl S. Shoup, Public Finance, Aldine Publishing Company, 2.B., Chicago, 1970, s.250.

(76) KDV.nin ilk ortaya çıkışı için bkz.: Cesare Cosciani, "Katma Değer Vergisi", Maliye Enstitüsü Konferansları Onsekizinci Seri-Sene 1969, İ.Ü.İ.F. Maliye Enstitüsü yayını, İstanbul, 1969, s.135.

vergilendirilmesini esas almaktadır(77).

Neumark'ın vergilerin harmonizasyonu hakkındaki raporu üzerine de KDV. Avrupa Topluluğu'na üye ülkelerin, harcamalar üzerinden alabileceği tek ve ortak bir vergi haline getirilmiştir(78). Avrupa Topluluğuna dahil ülkelerden Fransa 1954 (bugünkü şekliyle olmasa da), Federal Almanya 1968, Hollanda 1969, Lüksemburg 1970, Belçika 1971, İngiltere ve İtalya 1973, Avrupa Topluluğu dışındaki Danimarka 1967, İsveç 1969 ve Norveç 1970 yılından itibaren bu vergiyi uygulamaya başlamıştır. Görüldüğü üzere, KDV. 1960 ve 70'li yıllarda Avrupa'da vergi reformuna neden olmuş bir vergi türüdür(79).

Avrupa Topluluğunda geçerli ortak muamele vergisi olan KDV. nin üye ülkeler arasında uygulanması, uygulamanın

-
- (77) S. Yenal Üncel, "Katma Değer Vergisi ve Uygulama Esasları", Maliye Enstitüsü Konferansları Yirmiüçüncü Seri-Sene 1974, İ.Ü.İ.F. Maliye Enstitüsü yayını, İstanbul, 1975, s.227-247.
- (78) Avrupa Topluluğu dışında KDV. uygulayan ülkeler için bkz.: Tülay Arın, "Dünyada Katma Değer Vergisi Uygulaması", Maliye Araştırma Merkezi Konferansları Otuzuncu Seri-Sene 1984/1985, İ.Ü.İ.F. Maliye Araştırma Merkezi Yayını, İstanbul, 1986, s.32.
- (79) Charles E. McLure, Jr., "Economic Effects of Taxing Value Added", Broad-Based Taxes: New Options and Sources, (Ed.: Richard A. Musgrave), The John Hopkins University Press, Baltimore, 1973, s.155.

yarattığı aksaklıkların giderilmesi çalışmaları uzun yıllar devam etmiş olup(80), hâlen de devam etmektedir.

Türkiye 1985 yılından itibaren KDV.'ni uygulamaya başlamıştır. 1972 yılında çalışma hazırlıklarına başlanılan KDV.'ne geçiş nedenlerinden biri olarak da, Avrupa Topluluğuna tam üyeliğimizin gerçekleşmesi halinde uygulamak zorunda olduğumuz muamele vergisinin KDV. olduğu belirtilmiştir(81).

B. KATMA DEĞER VERGİSİNE KONU HİZMETLER

Katma değer vergisinin konusu mal ve hizmet teslimidir.

Katma değer vergisi yasalarında hizmet, mal teslimi dışında kalan işlemler olarak tanımlanmaktadır(82).

---

(80) Salih Turhan, a.g.e., s.244-263; Mahfi Eğılmez, "Avrupa Ekonomik Topluluğunda Katme Değer Vergisi Uyumlandırılması", Maliye Dergisi, S.49, Ocak-Şubat 1981, Maliye Tetkik Kurulu Yayını, s.12-37.

(81) Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü, Katma Değer Vergisi Kanun Tasarısı ve Gerekçesi, Haziran 1974, s.202.

(82) Bkz.: Türkiye için, 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu, 4'üncü madde; Federal Almanya için, Commission of the European Communities, Directorate-General for Financial Institutions and Taxation, XV/B/2, The Value Added Tax Act of Federal Republic of Germany, 3'üncü madde (8) nolu paragraf, s.3; Belçika için, Aykon Doğan, Belçika Katma Değer Vergisi Sistemi ve Uygulaması, Ankara, 1985, s.29-30.

Bu genel tanım, ayrıca, Avrupa Topluluğu Konseyinin İkinci Direktifinin 6'ncı maddesinin 1'inci paragrafındaki ve Altıncı Direktifinin 7'nci maddesinin 1'inci paragrafındaki "hizmetler, sadece teslim sayılmayan işlemlerdir" ifadesine uyulması sonucu ortaya çıkmaktadır(83).

Hizmetlerin ne şekilde gerçekleştirebileceğinin açıklanmasına, bu tanımlamadan sonra yasa metinlerinde yer verilmektedir. Örneğin, Federal Almanya'da, KDV. KDV.'nde hizmetlerin bir şeyi yapmak, bir şeyi yapmamak ve bir şeye veya bir duruma göz yummak şeklinde sınıflandırılabilmesi belirtilirken(84), Türkiye'de KDV.'ne tabi hizmetlerin, çalışmanın başlangıcında da belirtildiği gibi, bir şeyi yapmak, işlemek, meydana getirmek, imal etmek, onarmak, temizlemek, muhafaza etmek, hazırlamak, değerlendirmek, kiralamak, bir şeyi yapmamayı taahhüd etmek şekillerinde gerçekleştirilebileceği hükmü getirilmiştir.

Ayrıca vergilendirilmek istenen hizmetler de, KDV.'ne konu işlemler içerisinde sayılmıştır. Örneğin, Türkiye'de posta, telefon, telgraf ile radyo ve televizyon

---

(83) August Schlienkamp, "Türk Katma Değer Vergisi Yasa Taslağının AET-Hukuku Açısından Görünümü", Katma Değer Vergisi Eğitim Programı Tebliği, Berlin, 1976, s. Ek 3.

(84) Klaus Juhre, "Hizmetler, Katma Değer Vergisi Eğitim Programı Tebliği, Berlin, 1976, s.1.

hizmetlerinin KDV.'ne konu işlemler içerisine alınması (3065 sayılı Kanunun 1/3-a maddesi) gibi.

C. BANKA, BANKER VE SİGORTACILIK HİZMETLERİNİN KATMA DEĞER VERGİSİNDEKİ YERİ

Katma değer vergisine tabi hizmetlerin çok geniş anlamda tanımlamasının yapılması nedeniyle; banker ve sigorta şirketlerinin işlemleri de, sadece KDV. yasalarının vergi konusuna ilişkin maddelerine bakılarak, vergiye tabidir denilebilmektedir.

Ancak, KDV. uygulayan ülkelerde, banka, banker ve sigorta işlemleri de dahil bütün mali işlemler KDV.'nden müstesna işlemler arasında sayılmıştır(85).

KDV.'nden müstesna banka, banker ve sigorta işlemlerinin her üçünü de ayrı bir vergi (BSMV.) ile hâlen vergileyen tek ülke, Türkiye'dir. Bilindiği gibi, bu işlemlerden sadece sigortacılık işlemlerini hâlen vergileyen ülkeler ise; Avusturya, Federal Almanya, Fransa ve Hollanda'dır.

---

(85) C.T. Sandford, The Economics of Public Finance, Pergamon Press, 2.B., Oxford, 1978, s.142; R. Betten, M.R. Moore ve J. Van Hoorn, Jr., a.g.e., s. Austria 40, Belgium 48, France 38 a, Germany 51, Ireland 43, Italy 41, Luxembourg 32-33, Netherlands 40, Norway 43-44, Portugal 34, Spain 48, Sweden 31, United Kingdom 44.

KDV. uygulayan ÷lkelerden Türkiye ile sigorta vergisi uygulayan ÷lkeler hariç, diğler ÷lkelerde mali işlemler, hem KDV.'nden müstesna olup, hem de ayrı bir muamele vergisine tabi değildir.

KDV.'nden müstesna olan mali işlemler, aynı zamanda KDV.'nden tam müstesna olan işlemlerdir. Bunun anlamı, vergiden müstesna işlemi yapanların seçimlik haklarını kullanarak vergiye tabi olamamaları demektir(86).

D. BANKA, BANKER VE SİGORTACILIK HİZMETLERİNİN

KDV. KAPSAMINA ALINAMAYIŞININ NEDENLERİ

- Avrupa Topluluğı Komisyonu, Avrupa Ekonomik Topluluğı Anlaşmasının 99'uncu maddesi gereğı, üye ÷lkelerdeki KDV. yasalarının ne şekilde ahenkleştirileceğini incelemek ve Avrupa Topluluğı Konseyine önerilerini sunmakla görevlendirilmiştir. Komisyonun ortak bir indirimli KDV. uygulaması önerisinin Konsey'ce kabulü ile 11.4.1967 tarihinde 1'inci ve 2'inci Direktifler düzenlenmiştir(87).

---

(86) Avrupa Topluluğına dahil ÷lkelerde tek ve aynı uygulama olduğu için, örnek olarak Belçika için Bkz.: Aykon Doğan, Belçika..., s.153.

(87) Dieter Wachweger, "Avrupa Topluluklarında Katma Değer Vergilerinin Harmonizasyonu", Katma Değer Vergisi Eğitim Programı Tebliğı, Berlin, 1976, s.1.

Birinci Direktifle ortak verginin genel sistemi belirlenmiş, ayrıntıları ise İkinci Direktif ile düzenlenmiştir. Her iki direktifin uygulanmasında karşılaşılan en büyük sorunlar arasında banka ve sigorta işlemlerinin vergilendirilmesi de yer almıştır. Bu sorunların çözümü için 17.5.1977 tarihinde, İkinci Direktifin yerine geçen Altıncı Direktif kabul edilmiştir. Ancak, bu direktifin uygulama eksikliklerinin en geç 1.1.1979 tarihine kadar tamamlanması, 26.6.1978 tarihinde çıkarılan Dokuzuncu Direktif ile kabul edilmiştir(88).

Altıncı Direktifin(89) 13'üncü maddesinin B-(a) fıkrası ile, sigorta ve mükerrer sigorta işlemlerinin yine aynı maddenin B-(d)2, 3, 4 ve 5'inci fıkraları ile de bankalarca yapılan işlemlerin KDV.'nden istisna kılınması esasa bağlanmıştır.

- Muamele vergisi uygulamasından KDV. uygulamasına geçişte, mevcut vergilerin kaldırılması ile "herhangi bir özel amaç kaydedilmiş olmayacaktır". Ancak, bunun dört istisnası vardır; 1. "Mevcut verginin alanına

---

(88) Muallâ Üncel, Avrupa Ekonomik Topluluğunda Vergi Uyumlaştırılması, Prof.Dr. Akif Erginay'a 65'inci Yaş Armağanı (Ayrı Bası), Ankara, 1981, s.730-731.

(89) Official Journal of The European Communities, 13.June.1977, C.20, Noil 145.

KDV.'nin yayılmasında güçlük(90) görülürse" (BSMV. gibi), 2. Mevcut vergi lüks niteliğindeki mal ve hizmetleri özel vergi konusu ediyorsa, 3. KDV., alkollü içki tütün gibi "sağlığa zararlı tüketim mallarının kullanımını azaltmak amacını taşıyan vergilerin yerine tam olarak" geçemediğinden, mevcut vergi bu amacı taşıyorsa, 4. KDV. bir nevi fiyat şeklindeki kullanma vergisi (User Tax) nin (karayolu kullanımında alınan vergilerin) yerini alamadığından, mevcut vergi bu nitelikte ise, KDV. uygulamasına geçilmesine rağmen, bu dört çeşit istisna kapsamına giren vergilerin de KDV. ile birlikte uygulanmasına devam olunabilir(91).

Banka, banker ve sigorta işlemlerinden alınan verginin alanı (diğer ekonomik sorunlarıyla birlikte) KDV. alanına (sadece teslim ile sınırlı) nazaran daha geniş olduğundan, bu işlemlere ilişkin vergi yerine KDV. uygulamasının yaratacağı güçlük nedeniyle, bu işlemler KDV. kapsamı dışında tutulur. Ayrıca vergilendirilip vergilendirilmemesi, tabii ki, ayrı meseledir.

- Banka, banker ve sigorta işlemlerinin KDV. içine alınamayışının bir diğer nedeni de para-kredi politikasından kaynaklanmaktadır.

---

(90) Carl S. Shoup, Türkiye'de Vergi Reformu Plânlaması, 1972, s.6-7.

(91) Carl S. Shoup, "Factors Bearing on a Assumed Choice Between a Federal Retail-Sales Tax and a Fedaral Value-Added Tax", Broad-Based..., s.226.

Banka, banker ve sigorta işlemleri, KDV. kapsamına alındığı taktirde, KDV. kurallarına tabi olarak vergilendirilecektir. Bu işlemlerin, seyyal bir para-kredi politikası izlemeye olanak sağlayacak şekilde vergilendirilmelerinin, KDV.'nin kapsamı dışında "ayrı (özel) bir rejim" içinde gerçekleşmesinin daha uygun olacağı görüşü de ileri sürülmektedir(92). Ayrı bir vergilemenin, diğer bir deyişle, KDV. kapsamına alınmamanın, izlenecek para-kredi politikasındaki değişiklikleri, KDV. sistemini zedeledikten, süratle gerçekleştirebileceği inancını biz de taşımaktayız.

- Anılan işlemlerin KDV. kapsamına alınamayışının diğer ve son bir nedeni de, bu işlemler için KDV.'nin "uygun ve yeterli"(93) olmayışından kaynaklanmaktadır.

Şöyleki, bir an için bu işlemlerin KDV.'ne tabi olduğunu düşünelim. Bir bankanın girdileri, aldığı mevduattır. Çıktıları (üretimi) ise, kredilerin geri

---

(92) Mahfi Eğilmez, Katma Değer Vergisi (Teori-Uygulama), Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu Yayını, Ankara 1983, s.36, 68; Aykon Doğan "Katma Değer Vergisi Ön Tasarısının Genel Esasları, Kapsamı ve Yerini Alacağı Vergiler", Türkiye'de Katma Değer Vergisi, İktisadi Araştırmalar Vakfı yayını, İstanbul, 1974, s.28-30.

(93) Bkz.: I. Bölümdeki 56 no.lu dipnot (Hüsnü Kızılyallı ....).

ödemeleridir. Girdi olan mevduat için herhangi KDV. söz konusu edilemez. Aksi halde, bir bankaya açtırılan mevduat hesabının KDV.'ne tabi tutulması gerekir. Çıktılarına gelince, kredi geri ödemelerinden borçlanılacak KDV.'nden, girdileri için ödenen bir KDV. olmadığından, her zaman için, indirim de söz konusu değildir(94).

Kredi alan yönünden ise, borç alınan paranın KDV.'si, girdi KDV., geri ödenen paranın KDV. ise çıktı KDV. olacaktır. İndirim sistemini uygulayınca, geriye kalan KDV. alınan krediye ödenmiş faizin KDV. olmaktadır. Eşitlik ve adalet ilkesi gereği, sadece kredi faizinin KDV.'ne tabi tutulmasını önlemek için sermaye piyasasındaki bütün işlemlerin de KDV.'ne tabi tutulması gerekecektir. Bunun sonucu, örneğin, hisse senetleri temettüleri, tahvil faizleri de KDV.'ne tabi tutulmuş olacaktır(95).

Diğer yandan, banka ve bankerlerin işlemleri KDV.'ne tabi iken, vergileme bütün sermaye piyasası işlemleri için yaygınlaştırılrsa bile, özel kişilerden alınan borçlar KDV.'ne tabi olmadığından ve olamayacağından, eşit durumlara eşit uygulama yine gerçekleşemeyecektir. Böyle olunca, kredi müesseseleri yerine özel kişilerin

---

(94) "What in the Bank?", Economist, 30.April.1983, C.287, s.81.

(95) Hüsnü Kızılyallı, a.g.e., s.34-35.

işlemleri, olması gerekenin aksine, teşvik edilmiş olacaktır.

Sermaye piyasası işlemlerinin KDV.'ne tabi tutulması halinde, çifte vergileme de söz konusu olabilecektir. Çünkü, temettü ya da tahvil faizi, evvelce yapılan işlemler nedeniyle meydana gelen fazlalıktan ödenmektedir. Fazlalık yaratan bu işlemler (mal ya da hizmet teslimi gibi), işlemlerin gerçekleştiği anda KDV.'ne tabi tutulmuş olacağından, sonradan temettü ya da faiz ödemesi esnasında uygulanacak KDV. çifte vergi uygulaması yaratacaktır. Bunun çifte vergileme olmadığı belki savunulabilir. Ancak, sonraki ödemeler (temettü, faiz gibi) KDV.'ne tabi tutulduğu sürece, sadece paranın KDV.'ne tutulmuş olacağı da yadsınamaz. KDV.'nin ise, hiç bir zaman ve hiç bir şekilde, sadece parayı vergilemeyi amaçladığı zaten düşünülemez.

Sigorta şirketlerine gelince, bunların sigorta primleri(96) tahsil ettikleri anda uygulanacak KDV. ancak, sigorta edilen riskin gerçekleşmesi halinde sigortalıya ödenecek sigorta bedelinin KDV.'nden indirilebilecektir. Risk gerçekleşmez, dolayısıyla sigorta bedeli söz konusu olmazsa, borçlanılacak KDV.'de olmayacağından, prim tahsilinde ödenmiş KDV. indirimsiz bir

---

(96) Richard E. Slitor, "Administrative Aspects of Expenditures Taxation", Broad-Based...., s.251.

vergi halinde kalacaktır. Risk gerçekleşirse, sigorta bedeli KDV.'nden prim KDV. indirilerek, indirim sistemi işlemiş olacaktır. Ancak, bu iki vergileme işlemi arasındaki süre uzadıkça, prim için ödenmiş KDV. sigorta şirketi için külfet yaratacaktır.

- Açıklanan bütün nedenler topluca nazara alınınca, banka, banker ve sigorta işlemlerinin KDV. kapsamına alınmaması gereği ortaya çıkmaktadır. Bu işlemler KDV. kapsamı dışında kalınca, ya ayrı bir vergi ile vergilendirilecekler, ya da herhangi bir muamele vergisine tabi tutulmayacaklardır.

IV. ÜLKEMİZDE BSMV. UYGULAMASINA İLİŞKİN SAYISAL KARŞILAŞTIRMALAR

Bu kesimde önce, ülkemizde BSMV. oranlarının bugüne kadar ki değişimini ele alacağız. Sonra, BSMV.'nin vergi gelirleri içerisindeki payını saptayacağız. Daha sonra da, BSMV.'nin kredi faizleri üzerindeki yansıması ile mevduat faizine etkisini araştıracağız.

A. BSMV.'NDE UYGULANAN VERGİ ORANLARI

Daha önceleri de belirtilmiş olan BSMV. oranlarının sayısal karşılaştırılmasının nazara alınabilmesinde, topluca ve bir arada görülebilmesi amacıyla aşağıdaki tablo hazırlanmıştır.

TABLO I

BSMV.'NDE UYGULANAN VERGİ ORANLARI

Uygulandığı dönem	Yasal dayanağı	V e r g i O r a n l a r ı		
		Genel vergi oranı (%)	Kambiyo işlemlerinde oranı (%)	Reeskont işlemlerinde oranı (%)
1.5.1926-31.5.1926	735 s.K., m.4 (Umumi İstihlâk Vergisi Kanunu)	2.5	-	-
1.6.1927-31.5.1940	1039 s.K., m.1	2.5	-	-
	1860 s.K., m.5	2.5	-	-
	2430 s.K.; m.6	2.5.	-	-
	(Muamele Vergisi Kanunları)			
1.6.1940-28.2.1956	3843 s.K. m.67 (Muamele Vergisi Kanunu)	2.5.	%001	-
1.3.1957-19.2.1963	6802 s.K., m.33 (Gider Vergileri Kanunu)	15.	%004,5	15.
20.2.1963-9.8.1970	186 s.K., m.1 (6802 s.K.'da değişiklik kanunu)	20.	%004,5	20.
10.8.1970-30.4.1981	1318 s.K., m.59 (Finansman Kanunu)	25.	%005	20.
1.5.1981-18.4.1986	2447 s.K., m.8 (6802 s.K.'da değişiklik kanunu)	15.	%001	15.
19.4.1986'dan günümüze	86/10563 sayılı Kararname (6802 s.K.'da değişiklik)	3.	%001	3.

Tablonun incelenmesinden de anlaşılacağı üzere;

- 1926 yılında uygulanan yayılı muamele vergisi gereği, vergi oranı normal olarak düşük tutulmuştur,

- Düşük oranlı vergilemeye muamele vergisinin (üretim vergisinin) uygulandığı yıllarda da devam edilmiştir,

- 1957 yılında Gider Vergileri Kanununun yürürlüğe girmesiyle (vasıtalı vergilerde reform yapıldığı belirtilirken) BSMV.'nde oran büyük bir sıçrama ile yükselmiştir,

(Buna neden olarak, fiskal amaç ve evvelce uygulanan muamele vergisinin ciddi bir şikayet yaratmaması belirtilmektedir(97). Evvelki düşük oranlı verginin şikayet yaratmamasının, sonradan yüksek oranlı vergiye gerekçe olmasını, tabiatıyla benimsememekteyiz.)

- 1957 yılı için yüksek vergi oranı, zaman içerisinde daha da yükselmiştir,

- 1970 yılında yürürlüğe giren Finansman Kanunu (sadece, enflasyonist dönemin yarattığı, bütçe açıklarının kapatılması için fiskal amaçlı(98) bir kanun) un

---

(97) Bkz.: I. Bölümdeki 19 no.lu dipnot(Ahmet Karakaya...)

(98) İlhan Üzer, Türkiye'de 1970-1983 Dönemi Enflasyonu, Maliye ve Gümrük Bakanlığı Araştırma, Geliştirme, Plânlama ve Koordinasyon Kurulu yayını, Ankara, 1984, s.91-97.

uygulandığı dönemde, BSMV. vergi oranı, uygulamadaki en yüksek noktasına ulaşmıştır,

- 1981 yılında vergi oranı düşmeye başlamış ve 1986 yılında da düşüş hızlanmış ve vergi oranı 1926-1956 dönemindeki rakama yaklaşık bir seviyeye indirilmiştir,

- 1970'li yıllarda, T.C. Merkez Bankası ile bankalar arasındaki reeskont işlemleri, BSMV.'nin genel oranından düşük bir oranla vergilemeye tabi tutulmuştur.

(Bu işlem nedeniyle ödenen vergi, vergide mükerrerliğe neden olmaktadır. Mükerrer vergi bankaların üzerinde kalmakta dolayısıyla, bankaların kendi kaynaklarını "bizzat" kullanmasını gerektirmektedir. Yatırımlara ilişkin orta vadeli kredilerin reeskont işlemlerindeki mükerrer vergi ise, yatırımcıya intikal ettirilebildiğinde, orta vadeli kredinin yükünü ve yatırımın maliyetini artırıcı etki yapmaktadır(99)).

Her vergide olduğu gibi BSMV.'ne de, haklı olarak çeşitli eleştiriler yapılmaktadır. Bu eleştirilerin bir kısmı da BSMV.'nin vergi oranına ilişkindir. Vergi oranına ilişkin eleştiriler, vergi oranının

---

(99) Mesut Erez, a.g.e., s.324-325.

yüksek olarak uygulandığı 1970-1981 dönemlerinde yoğunlaşmıştır. Bu şikayetlere ilişkin açıklamalara, BSMV.'nin banka kredilerine yansımalarına ilişkin olarak verilecek tablo ile ilgili açıklamada yer verilecektir.

B. BSMV.'NİN VERGİ GELİRLERİ İÇİNDEKİ PAYI

Aşağıda(100) belirtilen nedenlerle sadece, ülkemizde BSMV.'nin vergi gelirleri içindeki payının,

---

(100) Başlangıçta, bu başlık altında banka, banker ve sigorta işlemlerinden sağlanan vergi gelirlerinin, Türkiye ile diğer ülkelerdeki miktarlarının vergi hasılatı içindeki paylarının karşılaştırılmalı şekilde verilmesi amaçlanmıştır. Ancak, Türkiye'de 1926-1956 döneminde BSMV. geliri önce umumi istihlâk vergisinin, sonra muamele vergisinin gelirinin içinde ve ayrılmasına olanak vermeyecek şekilde, kesin hesap kanunlarında tek rakam halinde yer almıştır.

Durum böyle olunca, yıllar itibarıyla her üç işlemi de birlikte vergilemeye tabi tutmayan ülkelerle Türkiye karşılaştırmasını yapmak olanağı kalmamıştır. (Örneğin, Federal Almanya, Avusturya, Hollanda, 1953'den itibaren Fransa gibi.)

Birlikte uygulamanın gerçekleştiği yıllar ise 1927 (Türkiye'deki Muamele Vergisi başlangıcı) ile 1953 (Fransa'da KDV.'ne geçiş) arasındır.

Ancak, 1927-1953 arası Türkiye-Fransa BSMV. vergi geliri karşılaştırmasının, günümüz vergi sistemleri nazara alındığında, bir anlamı ve hiç bir açıklaması kalmamaktadır.

yine aynı nedenle, 1957 yılından başlayarak günümüze kadarki durumunu inceleyim.

TABLO II

BSMV.'NİN VERGİ GELİRLERİ İÇİNDEKİ PAYI

<u>Yıllar</u>	<u>%</u>	<u>Yıllar</u>	<u>%</u>
1957	4.18	1972	5.06
1958	4.41	1973	4.78
1959	4.27	1974	5.24
1960	4.13	1975	4.85
1961	4.11	1976	4.92
1962	4.09	1977	5.14
1963	4.07	1978	4.81
1964	4.08	1979	4.06
1965	4.19	1980	3.83
1966	4.27	1981	2.56
1967	4.29	1982	2.71
1968	4.55	1983	1.58
1969	4.39	1984	1.24
1970	4.96	1985	1.08
1971	4.92	1986	0.76

KAYNAK: Kesin Hesap Kanunları;

Maliye Dergisi, Ocak-Şubat 1987, S.85, s.54.

Tablonun incelenmesinde de görüleceği gibi;

- BSMV.'nin vergi gelirleri içindeki payı çok düşüktür,

1957-1980 döneminde bu pay, ufak değişmelere karşın aynı oranda devam etmiştir,

- 1981 yılından itibaren bu pay giderek düşmektedir.

(Bu düşmede, BSMV.'nin vergi oranının giderek düşmesinin yanında, 1980 yılından günümüze değin vergi kanunlarında yapılan değişikliklerin getirdiği gelir artışının etkisi de bulunmaktadır.)

C. BSMV.'NİN KREDİ FAİZLERİNE YANSIMASI

BSMV.'nin, bankadan kredi alana yansıtılamaması halinde, kredi faizlerine ne kadar yansıdığıнын saptanması amacıyla aşağıdaki tablo hazırlanmıştır.

Bu saptamada, bankaların orta ve uzun vadeli kredilerinde özel koşulların daha fazlasıyla varlığı ve dolayısıyla kredi faizlerindeki çeşitlilik nedeniyle, bu tür krediler ihmal edilerek, genel (kısa vadeli-ki l yıla kadarki vadeyi içermektedir) kredi faizleri nazara alınmıştır.

Ayrıca, bankaların açtıkları kredilerde, müşteri-den kredi faizi ile komisyon alması ve bu komisyonun da, banka geliri olarak BSMV. matrahına dahil olması

TABLO III

BSMV.'NİN KREDİ FAİZLERİNE YANSIMASI

D ö n e m i	(1) BSMV. oranı %	(2) Genel (Kısa Vadeli) kredi faiz oranı %	(3) Banka komisyonu %	(2+3)x(1) BSMV.'nin kredi faizine yansıması %
1.5.1926-17.6.1933	2.5	9	-	0.225
18.6.1933-24.5.1938	2.5	12	-	0.3
25.5.1938-14.8.1951	2.5	8.5	-	0.2125
15.8.1951-28.2.1957	2.5	7	-	0.175
1.3.1957-30.7.1960	15	7	-	1.05
1.8.1960-30.6.1961	15	12	1.5	2.025
1.7.1961-19.2.1963	15	12	2	2.1
20.2.1963-9.8.1970	20	10.5	2	2.5
10.8.1970-30.8.1970	25	10.5	2	3.125
1.9.1970-28.2.1973	25	11.5	2	3.375
1.3.1973-30.9.1974	25	10.5	2	3.125
1.10.1974-31.3.1978	25	11.5	2	3.375
1.4.1978-30.4.1979	25	12	2	3.5
1.5.1979-28.2.1980	25	13	2	3.75
1.3.1980-30.4.1981	25	21	2	5.75
1.5.1981-30.8.1981	15	21	2	3.45
1.9.1981-18.12.1983	15	36	2	5.7
19.12.1983-13.5.1984	15	50	2	7.8
14.5.1984-18.4.1986	15	53.5	2	8.325
18.5.1986-30.10.1986	3	53.5	2	1.665
1.11.1986-23.1.1987	3	50	2	1.56
24.1.1987-	3	47	2	1.47

Kaynak: Tablo I; Necmi Tosun, Türk Bankacılığında Sermaye Maliyeti ve Rantabilite I, Eskişehir İ.T.İ.A. yayını, Eskişehir, 1980, Ek Tablo 2 ve 3; Resmî Gazete'de yayımlanan T.C. Merkez Bankası Tebliğleri.

nedeniyle, tabloda kredi faizleri yanında banka komisyonu da nazara alınmıştır.

Tablonun incelenmesinde, şu hususlar gözlemlenmektedir;

- 1926 yılından 1957 yılına kadar BSMV.'nin kredi faizine yansımaları % 1'in altında kalmıştır,

- 1957'de 6802 s.K.'un yürürlüğe girmesi ile yansımaları oranları yükselmeye başlamış, vergi oranının 1986 yılına kadarki yüksekliği paralelinde verginin kredi faizine yansımaları da 1986 yılında en yüksek seviyesine ulaşmıştır,

- 1986 yılından itibaren BSMV.'nin büyük oranda düşürülmesi ile, yansımada da düşme başlamış, bu düşme ile 1926-1960 seviyesine yaklaşık bir duruma gelinmiştir,

- 1926-1956 arası düşüklük, 1957-1986 arası yükseklik ve 1986'dan itibaren eski yıllar seviyesine iniş ile ilgili açıklamamız, hatırlanacağı üzere, Tablo I' de verilen açıklama ile aynıdır. Bu neden, BSMV.'ndeki artışın kredi maliyetini artırdığını göstermektedir.

1970 yılında Finansman Kanununun gerek hazırlanması, gerekse T.B.M.M.'nde görüşülmesi sırasında "BSMV.'nin vergi oranının artırılmasının fiyatları yükselteceği,

hayat pahalılığına sebep olacağı tartışılmış"(101) olup, yansıma oranındaki 1970'den sonraki artışlar, tartışmanın haklılığını ortaya çıkarmaktadır.

1957 yılından itibaren yükselen BSMV. vergi oranındaki artışların, müstahsil kredilerine olumsuz etkilerinin "yıllar yılı sürüp gittiği", vergi uygulayıcılarınca(102) da kabul edilmiş, bu kişiler, yine o dönem için, selektif bir kredi politikası ile birlikte farklı BSMV. vergi oranlarının uygulanmasını önermişlerdir. Bu önerilerden farklı vergi oranlarına ilişkin olanına, biz de uygulamacı olduğumuz dönemde inanmış olup, aynı koşulların tekrar gerçekleşmesi halinde, aradan geçen zamana rağmen, aynı öneriyi tekrarlayacağımıza inanıyoruz.

BSMV.'ndeki yüksek vergi oranının (% 15) kredinin pahalılaşmasına neden olduğu gerekçesiyle BSMV.'nin kaldırılmasını, yabancı kişiler de önermektedirler(103).

---

(101) Mesut Erez, a.g.e., s.322.

(102) Muammer Yahya İslâmcıoğlu, "Türkiye'de Gider Vergileri Sistemi ve Geleceği", Maliye Enstitüsü Konferansları Yirminci Seri-Sene 1970, İ.Ü.İ.F. Maliye Enstitüsü yayını, İstanbul, 1970, s.286; İlhan Üzer, Devlet Maliyesi C.1, Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu yayını, Ankara, 1980, s.268.

(103) Bela Balassa, "Gelişmekte Olan Ülkelerin Dışa Açılma, Kambiyo Politikaları ve Türk Tecrübesi", Para, Ağustos, 1982, S.15, s.9.

BSMV.'nin "aslında doğrudan doğruya tasarrufdan alınan bir vergi" olduğundan, olumsuz etkileri nedeniyle kaldırılması gerekirken, devletin "bir yerden kolay para almanın rahat davranışı içerisinde, bu vergiden vazgeçmediği, bilakis zamanla yükselttiği"(104) şeklindeki eleştirisi, BSMV.'ne yapılan eleştirilerin en çarpıcı olanı şeklinde görülmektedir.

D. MEVDUAT-KREDİ İŞLEMİ GELİRİNE BSMV.'NİN ETKİSİ

Bankalar açtıkları krediler karşılığı aldığı faiz ve komisyondan, bu kredilerin kaynağı olan mevduata faiz ve müşteriye yansıtılamayan BSMV.'ni ödemektedirler. Alınan faiz ile yapılan ödemeler arasındaki fark, bankanın mevduat-kredi işlemindeki gelirini ortaya çıkarmaktadır.

Bu gelirin saptanması amacıyla da TABLO IV hazırlanmıştır.

Tablonun hazırlanmasında, kredi faizlerindeki 1 yıllık oranların nazara alınmasına paralel olarak, mevduat faizleri için de, 1 yıla kadar vadeli mevduat faiz oranları hesaplanmaya alınmıştır.

---

(104) "Açık Oturum-Bankaların Sorunları" (içinde Kenan Bulutoğlu ile yapılan söyleşi), Banka ve Ekonomik Yorumlar, Temmuz, 1981, Yıl: 18, S.7., s.26.

TABLO IV
BSMV.'NİN MEVDUAT-KREDİ İŞLEM GELİRİNE ETKİSİ

D ö n e m i	(1) Kredi Faizi +Komisyon%	(2) Krediye yansıyan BSMV. %	(3) Mevduat Faizi %	(1)-(2+3) Bankanın Geliri %
18.6.1933-24.5.1938	12	0.3	4.5	7.2
25.5.1938-14.8.1951	8.5	0.212	4.5	3.787
15.8.1951-28.2.1957	7	0.175	3	3.825
1.3.1957-30.7.1960	7	1.05	3	2.95
1.8.1960-30.6.1961	13.5	2.025	5	6.475
1.7.1961-19.2.1963	14	2.1	5	6.9
20.2.1963-9.8.1970	12.5	2.5	5	5.
10.8.1970-30.8.1970	12.5	3.125	5	3.875
1.9.1970-28.2.1973	13.5	3.375	6	4.125
1.3.1973-30.9.1974	12.5	3.125	4	5.375
1.10.1974-31.3.1978	13.5	3.375	6	4.125
1.4.1978-30.4.1979	18	3.5	9	5.5
1.5.1979-28.2.1980	21	3.75	12	5.25
1.3.1980-28.5.1980	23	5.75	12	5.25
29.5.1980-31.1.1981	23	5.75	Serbest	-
1.2.1981-30.8.1981	23	3.45	42	-22,45
1.9.1981-30.6.1983	38	5.7	42	-9.7
1.7.1983-18.12.1983	38	5.7	40	-7.7
19.12.1983-13.5.1984	52	7.8	40	4.2
14.5.1984-10.8.1984	55.5	8.325	40	7.175
11.8.1984-30.6.1985	55.5	8.325	45	2.175
1.7.1985-28.2.1986	55.5	8.325	56	-8.825
1.3.1986-18.4.1986	55.5	8.325	55	-7.825
18.5.1986-6.6.1986	55.5	1.665	55	-1.165
7.6.1986-29.10.1986	55.5	1.665	52	1.835
30.10.1986-23.1.1987	52	1.56	48	2.44
24.1.1987-8.2.1987	49	1.47	48	-0.47
9.2.1987-30.6.1987	49	1.47	43	4.53
1.7.1987-	49	1.47	Serbest	-

Kaynak: Tablo III; Necmi Tosun a.g.e., Ek Tablo 5;
Resmî Gazete'de yayımlanan T.C. Merkez Bankası Tebliğleri.

Tablonun incelenmesinde, 1 yıla kadar vadeli mevduat-kredi işlemlerinde bankaların eksi gelirli yani, zararlı yılları da görülmektedir. Bu yıllarda bankaların kârlı oluşları, bu işlem dışındaki işlemlerinin gelirlerinin fazlalığı ile açıklanabilir.

Bankaların gelirleri krediye yansıyan BSMV. kadar azalmaktadır. (Bu azalmaya ilişkin oran da, yukarıdaki tablodaki (2) nolu sütundaki oranın (3) numaralı sütundaki orana bölümü ile, ayrıca saptanabilir.)

E. BSMV.'NİN İSTATİSTİKİ ANALİZ OLANAĞI

"Türk vergi sisteminin istatistiki analizi" ile ilgili olarak yapılan bir çalışmada(105), BSMV.'nin tabi olduğu değişkenler olarak "kredi hacmi ile yada aksi yönden mali müesseselerin gelirleri ile ilgilendirilen" muamele hacmi ele alınmış ve şu saptamalara varılmıştır;

- Fonksiyonel ilişki katsayıları, sırasıyla 0,985 ve 0,972 dir. Bu, her iki fonksiyonun da kullanılabilirliğini göstermektedir,

- BSMV.'nin vergi yapısındaki değişiklikler ile zamanın etkisi giderilerek elde edilen değişmez

---

(105) Yalçın Küçük, Seçme Teknik Çalışmalar, Ankara İ.T.İ.A. yayını, Ankara, 1981, s.55-83.

seride, 1952-1956 yılları için (sırasıyla 27, 32, 45, 61, 95), 1957-1964 yılları için de (sırasıyla 110, 159, 208, 227, 229, 237, 342 ve 366 milyon TL.) vergi hasılat rakamlarını vermektedir,

(1957 yılından itibaren meydana gelen sıçrayış Tablo I ve Tablo III'deki açıklamalarımızı da doğrulamaktadır.)

$$\text{- BSMV.'nde esneklik (vergi esnekliği} = \frac{\Delta T/T_0}{\Delta B/B_0}$$

matrahtaki değişimin vergi gelirindeki değişmeye oranı), 1, 17, 1, 4 ve 1.19 olmaktadır,

(Bunun anlamı, Tablo I'deki açıklamamıza göre, % 2,5 vergi oranında 1,17; % 15 vergi oranında 1,4 ve % 20 vergi oranında 1,19 şeklinde BSMV.'nin esneklik kat sayılarını vermektedir. Tek oranlı BSMV.'nde, esnekliğin 1'den büyük oluşu, bizce vergi alanının -işlem hacmi ya da mükellef sayısının- artışını göstermektedir.)

- Veri azlığı nedeniyle, çalışma yarım kalmaktadır.

(Biz de, Maliye ve Gümrük Bakanlığı hesaplarında BSMV.'nin tahakkuk ve tahsilat miktarları içinde banka, banker ve sigorta şirketlerinin paylarının ayrıldığı sürece, BSMV. ile ilgili istatistiki bir çalışmanın genel ve bilinenler dışında bir katkı sağlamayacağına kesin olarak inandığımızdan böyle bir çalışmaya girmemek-

teyiz. Evvelce yapılmış bir çalışmada(106) da, BSMV. ile birlikte Nakliyat Vergisi rakamları birarada nazara alınmıştır. Tabii ki, bu çalışma sonuçlarının da, sadece, BSMV. yönünden değerlendirilmesi olanağı bulunmamaktadır.)

V. ÜLKEMİZDE BSMV. İÇİN YAPILAN ELEŞTİRİLER

Ülkemizde BSMV. için uzun yıllardan beri çeşitli konularda eleştiriler yapılmaktadır. Bu eleştirilerden bankerlere ilişkin olanların tartışmalı bir durum arzemesi nedeniyle, ayrıca değinilecektir.

BSMV.'nin konusuna ilişkin eleştiriler şunlardır;

- BSMV.'nin konusu, yapılan banka, banker ve sigorta işlemleri sonucu alınan ve lehe kalan paralardır. Vergi matrahı ise, bu paraların vergileme dönemi içindeki, tutarıdır.

Bu paraların lehe kalması ve kurumun geliri olması nedeniyle, aynı zamanda kurumlar vergisinin matrahını da oluşturmaktadır. Dolayısıyla bir çifte vergileme söz konusu olmaktadır. Gelirin işlem vergisine tabi tutulması bizce, hata olarak görülmektedir.

---

(106) Ahmet Beyarslan, Türk Vergi Sisteminin Otomatik İstikrar Gücü, Ankara İ.T.İ.A. Maliye ve Vergi Hukuku Enstitüsü yayını, Ankara, 1972, s.77, 116.

- Banka ve sigorta şirketlerinin bütün işlemlerinin vergiye konu olması olumsuz etkiler ortaya çıkarmaktadır(107). Örneğin, bu kurumların, bilhassa gayrimenkul kiraya verme işleminde kira gelirlerinin BSMV.'ne (kiracıya yansıtılamamakta) tabi olması haksız rekabete yol açmaktadır(108).

BSMV.'nin vergi oranına yapılan eleştiriler, Tablo III.'deki açıklamalarımızda verilmişti.

BSMV.'nin beyan süresine ilişkin bir eleştiri ile de, otomasyona geçmiş bankaların, belli yerdeki kompüter merkezi ile ülkenin diğer bir ucundaki şubesi olan kurye gidiş gelişlerindeki sürenin fazlalığı nedeniyle, 15 günlük BSMV.'nin beyan süresinin yetmediği belir-

---

(107) Orhan Dikmen, "Türkiye'de Gider Vergileri", Türk Vergi Sisteminin Ekonomik Gelişme Üzerindeki Etkileri, Ekonomik ve Sosyal Etüdlr Konferans Heyeti yayını, İstanbul, 1971, s.143-144.

(108) Hüsnü Kızılyallı, Türk Vergi Sisteminin Ekonomik Analizi, A.Ü.S.B.F. Maliye Enstitüsü yayını, Ankara, 1969, s.235; Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği, "Memleketimizde Mali Mevzuatın Sigorta İşletmesine Tahmil Ettiği Yükümlülükler ve Bu Yükümlülüklerin Sigortacılığın Gelişimi Üzerindeki Tesirleri", Sigortacılığın Geliştirilmesi Semineri Bildiriler ve Tartışmalar, T.C. Ticaret Bakanlığı, Sigorta Murakebe Kurulu yayını, İstanbul, 1972, s.48.

tilmekte ve bu sürenin 30 güne çıkarılması istenmektedir(109).

BSMV.'nin etkileri konusunda yapılan eleştiriler ise şu noktalarda toplanmaktadır:

- "Özellikle kredi faizleri üzerinden alınan gider vergisi serbest faiz rejimine geçildikten bu yana, yalnız tasarruf sahiplerinin payını azaltıcı, tasarrufu cezalandırıcı bir vergi haline dönüşmüştür"(110).

- BSMV.'nin müstahsil kredilerinin maliyetlerinde yarattığı olumsuz etki nedeniyle, selektif kredi politikasının tesbitinde, BSMV. faiz politikası ile birlikteki önemli rolünü gerçekleştirememektedir(111).

- Devletin, sigortanın iktisadi işlevinin önemini ihmalde mali açıdan "sigorta sektörünü bir gelir kaynağı

---

(109) Mustafa Saadet, "Otomasyonu Kısıtlayan Vergi: Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi", Banka ve Ekonomik Yorumlar, Temmuz 1982, Yıl.19, S.7, s.61-62.

(110) Ahmet Demirel, "Sınai Gelişme ve Bankacılık Sistemi Arasındaki İlişkiler", İstanbul Üniversitesi Bankacılık Enstitüsü Dergisi (1. Ulusal Bankacılık Sempozyumu Tebliğleri), C.1, S.1, İstanbul, 1981, s.101.

(111) İlhan Üzer, "Gider Vergileri Reformu", Maliye Enstitüsü Konferansları Ondukuzuncu Seri-Sene 1969, İ.Ü.İ.F. Maliye Enstitüsü yayını, İstanbul, 1969, s.184; Muammer Yahya İslamcıoğlu, a.g.m., s.286.

halinde görmesi ve değerlendirmesi" nedeniyle, "Türkiye'de sigorta sektörünün gelişmesini önleyen en büyük etken sigorta muameleleri vergisi olmuş ve bu vergi ağır eleştirilere uğramıştır."(112)

- "Sigorta şirketlerinin tüm yatırım gelirlerinin gider vergisine tabi olması, fon kaynağı olan sigorta şirketlerinin yatırım gücünü daralttığı gibi, mevcut yatırımlarının da büyük ölçüde muazzaalı yollarla kanalize edilmesine sebep olmaktadır."(113)

Bankerlere ilişkin olarak yapılan eleştirilerde de, 1981 öncesi yıllarda, 6802 s. Gider Vergileri Kanunun-
daki yasal boşluklardan yararlanan bankerlerin, BSMV.
ödememeleri yanında, bankaların bazı zorunlu görevlerini
de yerine getirmemeleri ile, banka-banker rekabeti
arasında bankerler lehine "avantaj"lar yaratılmış idi(114).

---

(112) Selâhattin Tuncer, "Türkiye'de Sigortacılığın Geliş-
mesini Önleyen Amiller", Türkiye'de Sigorta Kesimi-
nin Ekonomik Gücü ve Gelişmesi, İktisadi Araştırmal-
ar Vakfı yayını, İstanbul, 1983, s.44-46.

(113) Alâeddin Büyükkaya, "Türk Sigortacılığının Gelişti-
rilmesinde Temel Alınacak Esaslar ve Tedbirler",
Türkiye 2. İktisat Kongresi-VII "İç Ticaret ve
Hizmetler" Komisyonu Tebliğleri, Ankara, 1981, s.289.

(114) İlhan Dönmez, Türk Bankacılık Sistemindeki Gelişme
ve Değişme, Türkiye Vakıflar Bankası yayını, Ankara,
1982, s.2.

Yasal boşluğun, bilindiği halde, giderilememesinde, şüphesiz 1980 ve öncesi yılların siyasi yaşamındaki, sonuçta yasa bile çıkarılmasına engel olan anlaşmazlıkların büyük etkisi olmuştur.

Herşeye rağmen, o dönemde bankerlerin denetimindeki olanaksızlıkla, BSMV. yükümlülüğü dışında kalmasını, olumlu karşılamamaktayız. Bu kanımız, verginin fiskal amacından ziyade, vergileme prensiplerine inancımızdan kaynaklanmaktadır.

Ancak, bizim bu görüşümüze karşın, bankalara nazaran avantajlı durumdaki bankerlerin; ekonomik yönden, 1979-1980 yıllarındaki "finansman sıkıntısının piyasayı tehlikeli bir -sathı maile- sürüklediği bir dönemde, menkul değerler piyasasına getirdiği yeniliklerle çığır" açtıkları ve "1979-1980'de ekonomiyi krizden kurtaran" ın "banker sistemi" olduğu şeklindeki görüşü(115) de saygı ile karşılamaktayız. Ayrıca, bu kurtulmada ve "para piyasasındaki gerekli dengenin kurulmasında ciddi bankerlik kuruluşlarının" da etkisinin olduğu ifade edilmektedir(116).

---

(115) Feridun Ergin, "1977-1982 Döneminde Kredi Piyasası", Para, Eylül, 1982, S.16, s.20.

(116) Necdet Serin, "Bankerlik Kuruluşları", Para, Şubat, 1982, S.9, s.22.

VI. ÖNERİLER

Yapılan çalışmanın ortaya çıkardığı sonuçlar doğrultusunda BSMV. için bazı önerilerimiz bulunmaktadır:

- Avrupa Topluluğuna tam üyelik için, ülkemiz başvuruda bulunmuştur.

Avrupa Topluluğuna dahil ülkelerde vasıtalı vergilerin uyumlaştırılması çalışmaları ortak direktif niteliğindedir. Uyumlaştırma çalışmalarından birisi olan KDV.'ni ülkemiz de uygulamaya başlamıştır. Avrupa Topluluğu KDV. ile birlikte, hizmetlerden sadece sigorta işlemlerinin vergilendirilmesine müsaade etmektedir.

Bu nedenle, topluluğun tam üyesi olduğumuz takdirde, banka ve banker işlemlerinin vergilendirilmesinden zorunlu olarak vazgeçilmiş olunacaktır. Dolayısıyla, uzun dönem için, tam üyeliğimizin gerçekleşmesi koşuluyla, alternatif bir öneride bulunmanın anlamı bulunmamaktadır. Sigorta işlemlerinin KDV.'nden ayrı vergilendirilmesine devam olunabilir. Bu takdirde, işlemler dar anlamda ele alınıp sadece, sigorta primleri vergilendirilmelidir.

- BSMV.'nin matrahının, aynı zamanda bu vergiye tabi kurumların, kurumlar vergisi matrahını da oluşturması nedeniyle ve fiskal amacın da gerçekleşmesinden vazgeçilmek istenmiyorsa, bu verginin yerine, anılan kurumlar

için kurumlar vergisine ek bir vergi (surtax) uygulanmasında bir sakınca görülmemektedir.

Bu tür uygulama ile işlemler üzerinde görülen vergi tesirleri, kurum kazancına aktarılmış olacaktır. İşlemler üzerindeki vergilemenin olumsuz etkileri kalkacak, kurum kazancı ile vergilenmesi ise, işlemlerdeki tesirinden daha az hissedilecektir. Zaman içindeki değişikliklerle de, ek verginin genel kurumlar vergisi içerisinde eritilmesi mümkündür.

- BSMV., Avrupa Topluluğuna tam üyeliğimize kadar uygulanmak isteniyorsa, önerimiz; mevcut aksaklıkların giderilmesi veya BSMV. yerine kapsamı daha geniş ve vergi adaleti sağlayıcı şekilde, işlem bedelini vergi matrahı alan ve vergi oranı daha küçük bir vergi olan "finansal işlemler vergisi"nin ya da "borsa muameleleri vergisi" nin(117) kabul edilmesi şeklindedir.

---

(117) Günter Schmolders, a.g.e., s.274.

SONUÇ

Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde, günümüzde de uygulanan en eski vergi, BSMV.'dir.

BSMV. banka, ve sigorta şirketlerinin her türlü işlemi ile, bankerlerin bankacılığa ilişkin işlemleri üzerinden alınmaktadır.

Fransa muamele vergileri (chiffere d'affaires)nden esinlenerek, ülkemiz vergi sistemine dahil edilen BSMV., süreç içinde, muamele vergilerinin çeşitli yöntemleriyle birlikte uygulanmasını devam ettirmiştir.

Harcamalar üzerinden alınan vergilerde en son uygulanan ve reform niteliği taşıyan vergi ise KDV.'dir. Bu vergi zamanla, Avrupa Topluluğunda, vergi uyumlaştırması sonucu, uygulanması zorunlu bir vergi haline getirilmiştir.

BSMV.'nin KDV. kapsamına alınması ise çeşitli güçlükler taşımaktadır. Bu bakımdan BSMV. KDV. kapsamına alınamamaktadır. Durum böyle olunca, KDV. uygulayan ülkelerde, BSMV. ya KDV. ile birlikte ayrıca uygulanmakta

(sigorta vergileri gibi), ya da, BSMV.'nden vazgeçilmektedir (banka, banker işlemlerinin vergilendirilmesinden vaz geçilmesi gibi).

KDV. uygulamakla birlikte, ayrıca banka, banker ve sigorta işlemlerinin her üçünü de günümüzde vergileyen tek ülke Türkiye'dir.

Ancak, ülkemizin de, Avrupa Topluluğuna tam üyelik için başvurduğu bilinmektedir. Tam üyeliğimizin gerçekleşmesi halinde BSMV.'nin de topluluk normlarına uygun hale getirilmesi kaçınılmaz olacaktır. Fakat, o güne kadar da, BSMV. için yapılan eleştiriler ışığında, bu vergi için çeşitli düzeltmeler (evvelce belirtilen) yapılması da gerekmektedir.

BSMV. diğer hizmetlerde olduğu gibi, sadece fiskal amaçlı hareketle düzenlenecek bir vergi türü değildir. Bu vergi, fiskal amaçlı olduğu kadar, belki de daha fazla, ekonomik amaçlı bir vergi türüdür. İşte bu "belki" nin çok dikkatle nazara alınması ve vergileme isteniyorsa, konunun buna göre yönlendirilmesi uygun görülmektedir.

BSMV.'ne alternatif olarak değinilmiş bulunan yeni bir vergi önerimiz ise, BSMV.'nin bütün sakıncalarını ortadan kaldıracıdır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- AKDENİZ, Gıyasettin : "Az Gelişmiş Memleketler ve Vergi Adaleti", Maliye Enstitüsü Konferansları Ondokuzuncu Seri-Sene 1969, İ.Ü.İ.F. yayını, İstanbul, 1969.
- AKPINAR, Turgut : Bankalar ve Devlet, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü yayını, Ankara, 1966.
- ARIN, Tülay : "Dünyada Katma Değer Vergisi Uygulaması", Maliye Araştırma Merkezi Konferansları Otuzuncu Seri-Sene 1984-1985, Maliye Araştırma Merkezi yayını, İstanbul, 1986.
- ARSAN, Üren : Vergi Yüğü Üzerinde Bir İnceleme, A.Ü.S.B.F. yayını, Ankara, 1968.

- BALASSA, Bela : "Gelişmekte Olan Ülkelerin Dışa Açılma, Kambiyo Politikaları ve Türk Tecrübesi", Para, Ağustos, 1982, S.15.
- BEKTÖRE, Sabri ve Yılmaz Benligiray : Envanter ve Bilanço, Anadolu Üniversitesi Eğitim ve Araştırma Vakfı yayını, Eskişehir, 1986.
- BERG, Robert : "The Crisis In Bank Taxation-Where Now?", Accountancy, June, 1978, C.89.
- BETTEN, R., M.R. Moore ve J. Van Horn, Jr. : Value Added Taxation in Europe, Guides To European Taxation, International Bureau of Fiscal Documentation, Amsterdam, 1986.
- BEYARSLAN, Ahmet : Türk Vergi Sisteminin Otomatik İstikrar Gücü, Ankara İ.T.İ.A. Maliye ve Vergi Hukuku Enstitüsü yayını, Ankara, 1972.
- BİRSEL, Mahmut T. : "Banka Kavramı ve Bankaların Sınıflandırılması", Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü yayını, C.2, S.4, Ankara, 1964.

- BONDONİO, Piervincenzo : "Sanayileşmiş Ülkelerde Tüketim Vergilerine Karşı Geniş Tabanlı Satış Vergileri-Trend ve Konular", Çağdaş Vergilemedeki Son Gelişmeler (Ord.Prof.Dr. Nihad S. Sayâr'a Armağan), İstanbul İ.T.İ.A. yayını, İstanbul, 1980.
- BOZER, Ali : Sigorta Hukuku, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü yayını, Ankara, 1981.
- BÜYÜKKAYA, Alâeddin : "Türk Sigortacılığının Geliştirilmesinde Temel Alınacak Esaslar ve Tedbirler", Türkiye 2. İktisat Kongresi-VII "İç Ticaret ve Hizmetler" Komisyonu Tebliğleri, Ankara, 1981.
- COSCIANI, Cesare : "Katma Değer Vergisi", Maliye Enstitüsü Konferansları Onsekizinci Seri-Sene 1969, İ.Ü.İ.F. Maliye Enstitüsü yayını, İstanbul, 1975.
- CROCKETT, Joseph P. : The Federal Tax System of the United States, Greenwood Press Publishers, Westport, 1970.

- ÇAKIR, Ahmet : Vergi Uyuşmazlıklarıyla İlgili Danıştay Kararları, Ankara, 1984.
- DEMİREL, Ahmet : "Sınai Gelişme ve Bankacılık Sistemi Arasındaki Gelişmeler", İstanbul Üniversitesi Bankacılık Enstitüsü Dergisi (1. Ulusal Bankacılık Sempozyumu Tebliğleri), C.1, S.1, İstanbul, 1981.
- DİKMEN, Orhan : "Türkiye'de Gider Vergileri", Türk Vergi Sisteminin Ekonomik Gelişme Üzerindeki Etkileri, Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti yayını, İstanbul, 1971.
- DİKMEN, Orhan : Vasıtalı Vergiler, İ.Ü.İ.F. yayını, İstanbul, 1950.
- DOĞAN, Aykon : Belçika Katma Değer Vergisi Sistemi ve Uygulaması, Ankara, 1985.
- DOĞAN, Aykon : Fransız Katma Değer Vergisi, Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü yayını, Ankara, 1971.

- DOĞAN, Aykon : "Katma Değer Vergisi Ön Tasarısının Genel Esasları, Kapsamı ve Yerini Alacağı Vergiler", Türkiye'de Katma Değer Vergisi, İstisadi Araştırmalar Vakfı yayını, İstanbul, 1974.
- DÖNMEZ, İlhan : Türk Bankacılık Sistemindeki Gelişme ve Değişme, Türkiye Vakıflar Bankası yayını, Ankara, 1982.
- DUE, John F. : Government Finance: Economics of The Public Sector, Richard D. Irwin Inc., 4.B., Illionis, 1968.
- DUE, John F. : Maliye Bir İktisadi Analiz, (Çev.: Sevim Görgün-İzzettin Ünder), 3.B., İstanbul, 1967.
- DUE, John F. : "Muamele Vergisi Şekilleri", (Çev.: İ. Hakkı Ülkmen), İktisat ve Maliye, 15 Aralık 1955, C.II, S.9.
- DUE, John F. : Sales Taxation, Routledge and Kegan Paul Press, London, 1957.

- EĞİLMEZ, Mahfi : "Avrupa Ekonomik Topluluğunda Katma Değer Vergisi Uyumlandırılması", Maliye Dergisi, S.49, Ocak-Şubat 1981, Maliye Tetkik Kurulu yayını.
- EĞİLMEZ, Mahfi : Katma Değer Vergisi (Teori-Uygulama), Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu yayını, Ankara, 1983.
- EREZ, Mesut : Bankalar Sistemi ve Devlet Kontrolü, Eskişehir Bankası yayını, Ankara, 1975.
- ERGİN, Feridun : "1977-1982 Döneminde Kredi Piyasası", Para, Eylül 1982, S. 16.
- ERTUNA, Üzer : "Türkiye'de Fon Pazarları ve Fon Akımları", Türkiye Ekonomisinin 50 Yılı Semineri, Bursa İ.T.İ.A. yayını, İstanbul, 1973.
- GALLUCCIÖ, Nick : "A Man For Each Season", Forbes, November, 1979, C.124.
- GİRAY, Adil : Banka ve Mali Kurumlar, Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Maliye Bölümü yayını, Ankara, 1987.

- GOODE, Richard : "Taxing of Savings and Consumption in Underdeveloped Countries", Readings on Taxation In Developing Countries (Ed: Richard M. Bird, Oliver Oldman), The John Hopkins University Press, 3.B., Baltimore, 1975.
- HEPER, Fethi : Toplumsal Yapı İle Vergi Yapısı Arasındaki ilişkiler, Eskişehir İ.T.İ.A. yayını, Eskişehir, 1981.
- HERBER, Bernard P. : Modern Public Finance, Richard D. Irwin Press, 4.B., Illionis, 1979.
- HEREKMAN, Aykut : Kamu Maliyesi, Ankara, 1986.
- HUMMER, William B. : "As World Bankers See The Future", Bankers Monthly Magazine, June, 1982, C.99.
- İSLAMCIOĞLU, Muammer Yahya : "Türkiye'de Gider Vergileri Sistemi ve Geleceği", Maliye Enstitüsü Konferansları Yirminci Serisi Sene 1970, İ.Ü.İ.F. Maliye Enstitüsü yayını, İstanbul, 1970.

- JACOBS, Jon D.(Ed.) : International Tax Summaries, 1986-A Guide For Planning and Decisions, Cooper and Lybrand International Tax Network, Newyork, 1986.
- JOHANSEN, L. : Public Economics, Rand Mc Nelly and Company, Chicago, 1965.
- JUHRE, Klaus : "Hizmetler", Katma Değer Vergisi Eğitim Programı Tebliği, Berlin, 1976.
- KAFAOĞLU, Arslan Başer : Bankerler Olayı, İstanbul, 1982.
- KARACAN, Nuri : "Mali Aracı Müesseseler, Mali Piyasalar ve Büyüme", Maliye Enstitüsü Konferansları Onaltıncı Seri-Sene 1968, İ.Ü.İ.F. Maliye Enstitüsü yayını, İstanbul, 1968.
- KARAKAYA, Ahmet : Gider Vergileri Kanunu Şerh ve İzahları Genel Tebliğleri, Ankara, 1958.
- KARAKAYA, Ahmet : Gider Vergileri Kanunu Metni-İzahları-Danıştay Kararları, Ankara, 1967.

- KARAKAYA, Ahmet : Ödünç Para Verenlerin Gider Vergisi Mükellefiliyeti, Ankara, 1973.
- KIZILYALLI, Hüsnü : "Katma Değer Vergisinin Ekonomik Etkileri", Katma Değer Vergisi Semineri (9-11 Mayıs 1973), Ankara İ.T.İ.A. Maliye ve Vergi Hukuku Enstitüsü yayını, Ankara, 1973.
- KIZILYALLI, Hüsnü : Türk Vergi Sisteminin Ekonomik Analizi, A.Ü.S.B.F. Maliye Enstitüsü yayını, Ankara, 1979.
- KORKMAZ- Esfender : Vergi Yapısı ve Gelişimi, İ.Ü.İ.F. yayını, İstanbul, 1982.
- KÜÇÜK, Yalçın : Seçme Teknik Çalışmalar, Ankara İ.T.İ.A. yayını, Ankara, 1981.
- LAPKIN, David T. : Money, Banking And The Nations Income, Business Publication, Georgetown, 1972.
- LAUFENBURGER, Henry : Mukayeseli Maliye, İ.Ü.İ.F. yayını, İstanbul, 1956.

- LENT, George E. : "Taxation of Financial Inter-
mediaries", National Tax
Journal, March, 1969, S.22.
- Mc.LURE Jr, Charles E. : "Economic Effects of Taxing
Value Added", Broad-Based Taxes:
New Options and Sources, (Ed.:
Richard A. Musgrave), The John
Hopkins University Press,
Baltimore, 1973.
- MUSGRAVE, Richard A.
and Peggy B. : Public Finance In Theory And
Practice, McGraw-Hill, 3.B,
Kogakusha, Tokyo, 1976.
- NADAROĞLU, Halil : Kamu Maliyesi Teorisi, İstanbul,
1976.
- NEUMARK, F. : Maliyeye Dair Tetkikler,
İ.Ü.İ.F. yayını, İstanbul, 1948.
- OKUR, Yiğit Hasan : "Tefecilik", Cumhuriyet Gazetesi,
16 Ağustos 1981.
- ONUR, Vedat : Banka Muamelelerinin Hukuki Mahi-
yetleri, İktisadi Fonksiyonları
ve İşletme Hususiyetleri,
Ankara, 1959.

- ÖCAL, Akar : Banka Hukuku Ders Notları,
Eskişehir, İ.T.İ.A. ders notları
(Teksir), Ekim, 1979.
- ÖCAL, Akar : Sigorta Hukuku ve Sigortacılık
(Ders Notları, Eskişehir İ.T.İ.A.
yayını (Teksir), Eskişehir, 1975.
- ÖKÇÜN, A. Gündüz : Türkiye İktisat Kongresi 1923-
İzmir, A.Ü.S.B.F. yayını,
Ankara, 1968.
- ÖNCEL, Muallâ : Avrupa Ekonomik Topluluğunda
Vergi Uyumlaştırılması, Prof Dr.
Akif Erginay'a 65'inci Yaş
Armağanı (Ayrı Bası), Ankara, 1981.
- ÖNCEL, Muallâ : Gider Vergileri, A.Ü. Hukuk
Fakültesi yayını, Ankara, 1967.
- ÖNCEL, Muallâ,
Nami Çağan ve
Ahmet Kumrulu : Vergi Hukuku C.I., Genel Kısım,
A.Ü.S.B.F. yayını, 2.B,
Ankara, 1985.

- ÖNCEL, S. Yenal : "Katma Değer Vergisi ve Uygulama Esasları", Maliye Enstitüsü Konferansları Onsekizinci Seri-Sene 1969, İ.Ü.İ.F. Maliye Enstitüsü yayını, İstanbul, 1975.
- ÖZER, İlhan : Devlet Maliyesi C.1, Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu yayını, Ankara, 1980.
- ÖZER, İlhan : "Gider Vergileri Reformu", Maliye Enstitüsü Konferansları Ondokuzuncu Seri-Sene 1969, İ.Ü.İ.F. Maliye Enstitüsü yayını, İstanbul, 1969.
- ÖZER, İlhan : Türkiye'de 1970-1983 Dönemi Enflâsyonu, Maliye ve Gümrük Bakanlığı Araştırma, Geliştirme, Plânlama ve Koordinasyon Kurulu yayını, Ankara, 1984.
- PARKER, Carol : "The Tax Tangle", The Banker, November, 1976, C.126.
- PEKİNER, Kâmuran : Sigorta İşletmeciliği Prensipleri-Hesap Bünyesi, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi yayını, İstanbul, 1974.

- PİNE, Sidney R. : "The Case for 'Captive' Insurers",
Harvard Business Review,
November-December, 1972.
- SAADET, Mustafa : "Otomasyonu Kısıtlayan Vergi:
Banka ve Sigorta Muameleleri
Vergisi", Banka ve Ekonomik Yorum-
lar, Temmuz 1982, Yıl: 19, S.7.
- SADIKLAR, C. Tayyar : Türk Mali Sistemi İçinde Ban-
kalar, Türkiye Bankalar Birliği
yayını, Ankara, 1981.
- SANDFORD, C.T. : The Economics of Public Finance,
Pergamon Press, 2.B, Oxford, 1978.
- SAYAR, Nihad S. : Amme Maliyesi C.I, Devlet
Gelirleri, İstanbul İ.T.İ.A.
yayını, İstanbul, 1961.
- SCHLIENKAMP, August : "Türk Katma Değer Vergisi Yasa
Taslağının AET-Hukuku Açısından
Görünümü", Katma Değer Vergisi
Eğitim Programı Tebliği, Berlin,
1976.
- SCHMÖLDERS, G. : Genel Vergi Teorisi, (Çev.:
Salih Turhan), İ.Ü.İ.F. Maliye
Enstitüsü yayını, İstanbul, 1976.

- SELİGMAN, Edwin R.A. : Essays in Taxation, Augustus M. Kelley Reprints of Economic Classics, NewYork, 1969.
- SERİN, Necdet : "Bankerlik Kuruluşları", Para, Şubat, 1982, S.9.
- SHOUP, Carl S. : "Factors Bearing on a Assumed Choice Between a Federal Retail-Sales Tax and a Federal Value-Added Tax", Broad-Based Taxes: New Options and Sources, (Ed.: Richard A. Musgrave), The John Hopkins University Press, Baltimore, 1973.
- SHOUP, Carl S. : Public Finance, Aldine Publishing Company, 2.B, Chicago, 1970.
- SHOUP, Carl S. : Türkiye'de Vergi Reformu Plânlaması, 1972.
- SLİTOR, Richard E. : "Administrative Aspects of Expenditures Taxation", Broad-Based Taxes: New Options and Sources, (Ed.: Richard A. Musgrave), The John Hopkins University Press, Baltimore, 1973.

- SULLIVAN, Clara K. : The Tax on Value Added,
Columbia University Press,
Newyork, 1965.
- TEKİNALP, Ünal : Sermaye Piyasası Hukukunun
Esasları, Ekonomik ve Sosyal
Yayınlar A.Ş. yayını, İstanbul,
1982.
- TOPÇU, Mehmet : ABD'nde Mali Aracı Kurumlar ve
Amerikan Bankacılığı İle
Finans Piyasasındaki Son
Gelişmeler, Maliye Bakanlığı
Tetkik Kurulu yayını, Ankara,
1983.
- TOPÇU, Mehmet : "Elektronik Bankacılık: ABD
Örneği", Para, Aralık, 1982, S.19.
- TOSUN, Necmi : Türk Bankacılığında Sermaye
Maliyeti ve Rantabilite I, Eski-
şehir İ.T.İ.A. yayını, Eskişehir,
1980.
- TUNCER, Selahattin : Kamu Maliyesi, Eskişehir İ.T.İ.A.
yayını, İstanbul, 1975.
- TUNCER, Selahattin : "Mali Piyasa-Sermaye Piyasası",
Dünya Gazetesi, 8 Ağustos 1984.

- TUNCER, Selahattin : Türkiye'de Sermaye Piyasası (Teori-Uygulama), İstanbul, 1985.
- TUNCER, Selahattin : "Türkiye'de Sigortacılığın Gelişmesini Önleyen Amiller", Türkiye'de Sigorta Kesiminin Ekonomik Gücü ve Gelişmesi, İktisadi Araştırmalar Vakfı yayını, İstanbul, 1983.
- TURHAN, Salih : Vergi Teorisi, İstanbul, 1977.
- ULUATAM, Özhan : Kamu Maliyesi, A.Ü.S.B.F. yayını, Ankara, 1978.
- ULUTAN, Burhan : Bankacılığın Tekâmülü, Ankara, 1957.
- ULUTAN, Burhan : Kamu Maliyesi, Kitap: 2, Devlet Gelirleri, İstanbul, 1977.
- ÜÇÜNCÜ, Nihat Ali : Muamele Vergisi ve Tatbikatı İle Şerh ve İzahları, İstanbul, 1942
- WACHWEGER, Dieter : "Avrupa Topluluklarında Katma Değer Vergilerinin Harmonizasyonu", Katma Değer Vergisi Eğitim Programı Tebliği, Berlin, 1976.

WILLIAMS, C. Arthur Jr.

and Richard M. Heins : Risk Management and Insurance,
McGraw Hill, 4.B, Newyork,
1981.

YAŞA, Memduh : Kamu Maliyesine Giriş, İstanbul
Üniversitesi İşletme Fakültesi
yayını, İstanbul, 1973.

YÜZGÜN, Arslan : Cumhuriyet Dönemi Türk Banka
Sistemi(1923-1981), Der Yayın-
ları, İstanbul, 1982.

----- : "Açık Oturum-Bankaların Sorun-
ları", Banka ve Ekonomik Yorumlar,
Temmuz, 1981, Yıl: 18, S.7.

----- : Bankers Who?", Forbes, April
17, 1978.

----- : "Bankers Show Cunning", The
Banker, March, 1977, C.127.

----- : Commission of The European
Communities, Inventory of Taxes,
Luxembourg, 1981.

----- : Commission of The European Com-
munities, Inventory of Taxes 1983
Edition, Luxembourg, 1983.

- : Commission of The European
Communities, Directorate-General
for Financial Institutions and
Taxation, XV/B/2, The Value
Added Tax Act of Federal
Republic of Germany.
- : DÜSTUR, 3. Tertip, C.5, 8, 12,
21, 37 ve 41.
- : DÜSTUR, 5. Tertip, C.9, 20 ve 24.
- : "How International Bankers View
The Future", The Banker, August,
1976, C.126.
- : İstanbul Sanayi Odası, Batı
Avrupa'da Vergileme, İstanbul
Sanayi Odası yayını, İstanbul,
1968.
- : "It Takes More Than a Banker To
Run a Bank", Business Week,
November, 1970.
- : Maliye Bakanlığı Gelirler Genel
Müdürlüğü, Katma Değer Vergisi
Kanun Tasarısı ve Gerekçesi,
Haziran, 1974.

- : Maliye Bakanlığı Hesap Uzmanları
Sendikası, Gider Vergileri
Kanunu ve İzahları, İstanbul,
1972.
- : Maliye ve Gümrük Bakanlığı
Araştırma, Plânlama ve Koor-
dinasyon Kurulu, Maliye Dergisi,
Ocak-Şubat, 1987, S.85.
- : Meydan-Larousse Büyük Lûgat
ve Ansiklopedi, C.5, Meydan
Yayınevi, İstanbul, 1985.
- : Ministre de L'Economie Des
Finances et du Budget, Precis
Le Fiscalité 2, Paris, 1986.
- : Official Journal of The European
Communities, 13.June.1977,
C.20, Noil, 145.
- : Türk Hukuk Lûgatı, İstanbul,
1952.

- : Türkiye Sigorta ve Reasürans
Şirketleri Birliği, "Memleketi-
mizde Mali Mevzuatın Sigorta
İşletmesine Tahmil Ettiği Yüküm-
lülükler ve Bu Yükümlülüklerin
Sigortacılığın Gelişimi Üzerin-
deki Tesirleri", Sigortacılığın
Geliştirilmesi Semineri Bildi-
riler ve Tartışmalar, T.C.
Ticaret Bakanlığı, Sigorta Mura-
kabe Kurulu yayını, İstanbul,
1972.
- : "What in The Bank", Economist,
30.April.1983, C.287.
- : World Tax Series, Taxation in
The Federal Republic of Germany,
Commerce Clearing House, 2.B,
Newyork, 1969.
- : World Tax Series, Taxation in
France, Harvard University Law
School, Chicago, 1966.

ÖZGEÇMİŞİM

1938 yılında İstanbul'da doğdum.

İlk ve orta öğrenimimi Eskişehir'de yaptım. Yüksek öğrenimimi, yine Eskişehir'de İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi'nden 1962 yılında mezun olarak tamamladım.

1959-1977 yıllarında Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü'nün Eskişehir ve Merkez teşkilâtında çalıştım.

1977 yılında Gelirler Müşaviri iken ayrılıp, Afyon Mali Bilimler Fakültesi'nde Öğretim Görevlisi olarak çalışmaya başladım. 1984'den itibaren de Anadolu Üniversitesi Eskişehir İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde Öğretim Görevlisi olarak çalışmaktayım.

ÖZET

Vergilerin, ülkelerin sosyal ve ekonomik gelişmesinde önemi büyüktür. Bu nedenle de, vergi yasaları zaman içerisinde gerekli değişimi gösterirler.

Vergi sistemimizde yer alan çeşitli vergiler içerisinde Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi, Cumhuriyet döneminin en uzun süreli ve günümüzde de uygulanan vergisi olmuştur.

Bu vergi banka, banker ve sigorta şirketlerinin işlemlerini vergilendirmektedir. Anılan işlemler hizmet işlemleridir.

Yapılan çalışmada; önce hizmet kavramı ve hizmetlerin ne şekilde vergilendirildiği incelenmiş, sonra da banka, banker ve sigorta işlemlerinin kurumsal ve uygulamalı olarak ülkemiz ve diğer ülkelerdeki durumu araştırılmıştır. Araştırma sonucunda edinilen bilgilere göre, öneriler sunulmuştur.

ABSTRACT

Taxes are the significant factors in the social and economical development of countries. Therefore, Tax Laws show the necessary changes in time.

The banking and insurance transactions tax, which is one of the taxes in our tax system, is the most long-lived and presently applied tax.

The object of this tax is the transactions of the banks, bankers and insurance companies. These transactions are the service transactions.

In this study, first, the meaning of service and how to tax the service transactions are investigated and then, the transactions of the banks, bankers, and insurances in Turkey and other countries are investigated theoretically and experimentally. At the end of the study, some proposals are presented according to the information obtained.